

1A|2015

FORUM

FORUM ZA ETNIČKE ODNOSE | FORUM FOR ETHNIC RELATIONS

Policy Paper

Izazovi normalizacije

Dr DUŠAN JANJIĆ

FORUM

FORUM ZA ETNIČKE ODNOSI | FORUM FOR ETHNIC RELATIONS

1A|2015

Policy Paper

Dr DUŠAN JANJIĆ

Izazovi normalizacije

Analiza pregovora i primene Briselskog sporazuma

FORUM ZA ETNIČKE ODNOSI
FORUM FOR ETHNIC RELATIONS

Beograd, 2015.

IZAZOVI NORMALIZACIJE

ANALIZA PREGOVORA I PRIMENE BRISELSKOG SPORAZUMA

Beograd, novembar 2015. godine

FORUM ZA ETNIČKE ODNOSI
FORUM FOR ETHNIC RELATIONS

Kraljice Natalije 45/VII
11000 Beograd, Srbija
+381 11 36 20 804

forumbgd@gmail.com • www.fer.org.rs

Publikacija je nastala kao rezultat aktivnosti na projektu
"Consultations on Normalization of Kosovo-Serbian-Relations"
koji je realizovan u periodu od 2013. do 2015. godine.

Projekat je podržala KONRAD ADENAUER STIFTUNG, predstavništvo Beograd,
www.kas.de/serbien.

Stavovi izneseni u ovoj publikaciji predstavljaju stavove autora i nužno
ne izražavaju stavove Fondacije Konrad Adenauer, predstavništvo Beograd.

SADRŽAJ

Uvod	5
I) Normalizacija – put od sukoba ka „evropskoj budućnosti“	6
a) <i>Istorijske i političke okolnosti koje su prethodile „Briselskom dijalogu“</i>	6
b) <i>Normalizacija – put ka mogućem rešenju</i>	11
II) Briselski sporazumi	18
a) <i>Tehnički sporazumi</i>	19
1. Sloboda kretanja	20
2. Integrisana kontrola granice (IBM)	23
3. Ubiranje carine i carinski pečat	25
4. Privremeni fond za ekonomski i infrastrukturni razvoj Severa Kosova	27
5. Matične knjige	28
6. Katastar	29
7. Univerzitetske diplome	29
8. Regionalno predstavljanje i saradnja	30
b) <i>Prvi sporazum o principima normalizaciji odnosa Beograda i Prištine</i>	31
1. Zakon o amnestiji	34
2. Lokalni izbori i konstituisanje lokalnih vlasti po zakonima Kosova	35
3. Asocijacija/Zajednica opština na Kosovu sa srpskom većinom (ZSO)	37
4. Pravosuđe	41
5. Bezbednosne strukture	42
5.1. Policijske snage	42
5.2. Civilna zaštita	43
6. Oficiri za vezu	45
7. Energetika	45
8. Telekomunikacije	47
9. EU integracije	48
III) Uticaj i ubeđivanje	48

IV) Iskušenja pred izgradnjom institucionalnog okvira za normalizaciju	50
a) <i>Ustavnost, legalnost i legitimnost primene Briselskog sporazuma</i>	50
b) <i>Unapređene ekonomskih uslova za normalizaciju</i>	54
1. Makro ekonomsko okruženje	54
2. Infrastrukturno okruženje	56
2.1. Saobraćaj	56
2.2. Upravljanje vodom, otpadom, zemljištem i životnom sredinom	57
3. Telekomunikacije i mediji	58
4. Industrija	59
4.1. Energetika	59
4.2. Rudarstvo i metaloprerađivačka industrija	60
4.3. Mašinska i građevinska industrija	60
4.4. Drvna, papirna i industrija nameštaja	61
4.5. Tekstilna industrija	61
5. Poljoprivreda i stočarstvo	61
6. Turizam	62
7. Spoljnotrgovinska razmena	62
8. Tržište rada	63
9. Privatizacija	63
10. Regionalna saradnja	65
V) Preporuke za unapređenje normalizacije odnosa Srbije i Kosova	67
VI) Dodaci	77
VII) Spisak literatura	116

Dr Dušan Janjić

OKVIR ZA NORMALIZACIJU ODNOSA SRBIJE I KOSOVA

Beograd, novembar 2015.

UVOD

Ova analiza ukazuje na:

- složenost političkih i istorijskih okolnosti u kojima se odvijaju „Briselski dijalog“ i normalizacija odnosa Srbije i Kosova;
- osnovne odrednice normalizacije odnosa Srbije i Kosova;
- međusobnu isprepletanost procesa normalizacije i „evropske budućnosti“ Srbije i Kosova;
- dostignuća „Briselskog dijaloga“ zaključno s avgustom 2015. godine;
- aktivnosti koje bi trebalo preduzeti u ostvarivanju sporazuma postignutih između Srbije i Kosova, i
- politike, aktivnosti i mere koje bi trebalo preduzeti u cilju unapređenja okruženja za normalizaciju.

Uvidom u brojne i raznovrsne priloge (analize, akademski, novinski i drugi članci, izveštaji nadležnih institucija, organa i slično) na temu Briselskog dijaloga i procesa normalizacije, uočljivo je da se radi o parcijalnim uvidima i o, čestom, zanemarivanju političkog, socijalnog i, naročito, bezbednosnog okruženja u kome se odvijaju dijalog i proces normalizacije.

U nastojanju da se uspostavi metodološki i tematski okvir za svestrano sagledavanje ovih pitanja, u izradi ove analize primenjen je multidisciplinarni pristup. Takođe, analizirane su najvažnije teme od značaja za razumevanje složenog procesa dijaloga i normalizacije.

Odsustvo transparentnosti je jedna od odlika Briselskog dijaloga. Otuda je neophodno istraživanje mnogih izvora da bi se rekonstruisali dogovori postignuti i stvarni tok njihove primene. U nameri da se olakša svim zainteresovanim obaveštavanje o sadržaju tekstova postignutih sporazuma, u Analizi su navedeni kompletni tekstovi sporazuma, koji su javno dostupni.

U izradi ove analize od izuzetnog značaja su bili rezultati rasprava koje su, u okviru projekta: „Konsultativni razgovori o institucionalnim rešenjima za odnose Srbije i Kosova“, organizovali Regionalni program „Pravna država JIE“, Fondacija Konrad Adenauer (KAS), Forum za etničke odnose (FER) i Kosovski institut za istraživanja politika i razvoja (KIPRED), u: Miločeru, Crna Gora, od 25. do 28. novembra 2012. godine; u Pri-

štini, Kosovo, 18. aprila, 2013. godine; u Nišu, Srbija, od 25. do 26. juna 2013. godine, pod nazivom „Normalizacija odnosna Beograda i Prištine: Prva godina Briselskog sporazuma“; u Beogradu, Srbija, 25. aprila 2014. godine (u daljem tekstu: KAS projekt). S toga se može reći i da je ova analiza jedan od rezultata KAS projekta.

Jedan od značajnijih rezultata KAS projekta je i nacrt dokumenta „Osnovni /okvirni/ sporazum između Srbije i Kosova“ (u daljem tekstu: *Osnovni sporazum*). Ovaj dokument je korišćen i navođen u ovoj analizi. Zbog interesa koji je izazvao u javnosti Srbije dokument se objavljuje u integralnom obliku (vidi: *Dodatak 1*).

I) NORMALIZACIJA – PUT OD SUKOBA KA „EVROPSKOJ BUDUĆNOSTI“

a) Istorijske i političke okolnosti koje su prethodile „Briselskom dijalogu“

Kosovo je teritorija površine 10.908 km², nastanjena sa preko dva miliona stanovnika, od čega su Albanci 82%. Kosovo je prostor na kome se susreću, saraduju i sukobljavaju ljudi i zajednice različitog etničkog porekla, kultura i vera. Za Kosovo je karakterističan proces etničke homogenizacije koji se ispoljava i na teritorijalnom nivou kao koncentracije etničkih manjina u određenim teritorijalnim enklavama.¹

Miloševićev režim je nastojao da uspostavi direktnu vlast nad Kosovom sužavajući prava Albanaca kroz sistematski sprovedene kampanje njihove marginalizacije, diskriminacije i podsticanja socijalne, ekonomske i političke „motivacije“ za odlazak sa Kosova. S druge strane, albanski vođa Ibrahim Rugova i Demokratski savez Kosova (DSK) nastoje da, izgradnjom institucija albanske „paralelne države“, dosegnu nezavisnost Republike Kosova.

Rat na Kosovu, koji je započeo 28. februara 1998. godine, bio je jedan u nizu oružanih sukoba na prostorima bivše Jugoslavije koji su bili deo procesa raspada bivše Jugoslavije i začetka novih država.

Rat 1998–1999. je pooštrio nerešene probleme iz prošlosti, i uz pitanje statusa Kosova dodao nove probleme, među kojima su posebno teški: žrtve ratnih ubijanja, protežiranje iz domova i razaranja; slabljenje i onako slabe privrede; javni sektor u gorem stanju nego pre rata (*Malići, 2000: 26, 27*); otvaranje albanskog pitanja kao regionalnog pitanja, odnosno kao pitanja mogućeg ujedinjavanja svih albanskih zemalja, te i promene međunarodno priznatih granica.

Miloševićeva kontrola nad Kosovom okončana je juna 1999. godine s dolaskom UNMIK-a, na čelu sa specijalnim predstavnikom generalnog sekretara Ujedinjenih

¹ Na područjima Kosova (u enklavama na severu Kosova, u centralnom i jugoistočnom delu Kosova) sa većinskim srpskim stanovništvom u preko 250 naseljenih mesta, živi oko 130.000 stanovnika. Najveća teritorijalna koncentracija srpskog življa je na severu Kosova gde živi više oko 59.000 stanovnika ili preko 45% ukupnog srpskog stanovništva. Brojčana većina preostalih Srba živi južno od reke Ibra u grupisanim seoskim naseljima, često udaljenim jednih od drugih (*Mameli, 2007: 40*).

nacija (u daljem tekstu: GS UN). Na Kosovu je uspostavljena nova realnost, a novi pravni okvir za upravljanje kosovskom krizom je stvoren na osnovu Rezolucije 1244 Saveta bezbednosti UN.

Pitanje statusa je u središtu krize na Kosovu, zato njegovo rešavanje predstavlja jedan od bitnih elemenata stabilizacije mira i sa ovim povezanih procesa izgradnje države kao jedan od mogućih odgovora na pitanje statusa.

Izgradnja države je deo procesa izgradnje mira. Ali, to ne mora da bude u svakom slučaju.

U slučaju Kosova, praksom međunarodnog prisustva, Kosovo je *de facto* odvojeno od Srbije i usmereno ka izgradnji samostalne i nezavisne države (Janjić, 2005: 4; Štajner, 2003). Ali, proklamovani cilj međunarodne zajednice da Kosovo bude stabilno, demokratsko i višenacionalno društvo nije blizu ispunjenja.

U novijoj istoriji Kosovo doživljava ubrzano modernizovanje privrede i društva. No, i pored toga, to je nerazvijeno područje. Društveno-ekonomske strukture i makroekonomski trendovi ne daju razloge za optimizam u pogledu budućnosti Kosova, a u opštoj neizvesnosti posebno mesto ima socijalno-ekonomska neizvesnost (o ekonomskim pitanjima vidi više u poglavlju IV, koje je posvećeno unapređenju ekonomskih uslova za normalizaciju).

Proizvodnja na Kosovu je veoma niska, pa se ekonomski život bazira na trgovini i uvozu robe. Na Kosovu nema značajnijeg direktnog stranog, a ni javnog investiranja. Kosovo ima slab finansijski sektor, skupe kredite i nisku stopu štednje i ono je ekonomski zavisno od međunarodne pomoći. Značajan je priliv i od doznaka kosovskih Albanaca iz inostranstva. Procenjuje se da se ovaj priliv kreće od 370 miliona evra godišnje, po MMF-u, do 187 miliona evra (Del Re, 2007: 100, 101).

Kosovo je siromašno i nestabilno. Preko 50 odsto stanovništva živi u bedi, a od toga 12 odsto na granici egzistencijalnog minimuma (Cani, 2004; Farnam, 2003).

Ostvaren je pravi egzodus stanovništva sa sela u grad, iz poljoprivrede u industriju, a grad nije mogao da apsorbuje taj priliv stanovništva niti da znatnije utiče na menjanje ukorenjenih navika i obrazaca života (Janjić, 2003).

Kosovo je i izuzetno emigraciono društvo. Motivi emigriranja su pre svega u oblasti ekonomije i nastojanja da se obezbedi bolji život. Zbog toga su glavne destinacije emigranata sa Kosova zemlje Šengenske zone unutar EU, Švajcarska i SAD.

Nastojanje Srbije i Srba sa Kosova da organizuju „paralelni život“ Srba na Kosovu, kroz zadržavanje zakonodavnog i institucionalnog sistema Srbije na delu teritorije Kosova pretežno nastanjenom Srbima, nije donelo održivo rešenje.

Protekom vremena realnost se menjala u korist jačanja institucija Kosova i podrške međunarodnog prisustva na Kosovu snaženju ovih institucije; slabljenja ekonomskih, finansijskih, ljudskih i drugih kapaciteta srpske zajednice i Srbije da održavaju „paralelne institucije“ i da obezbede održivi ekonomski i socijalni razvoja Srba na Kosovu. Međutim, opredeljenje Srbije da svoju budućnost potraži u EU je ključno uticalo da se rešenje potraži kroz normalizaciju odnosa Srbije i Kosova. To srpsku zajednicu upućuje ka integraciji u sistem Kosova. Strateško opredeljenje Srbije ka EU je nužno proizvelo i promenu položaja Srba na Kosovu. To se neposredno i dramatično odrazilo na status Severa Kosova.

Relativno mala teritorija, koju čine samo četiri pretežno srpske opštine severno od Ibra (Zubin Potok, Leposavić i Zvečan, i severna Mitrovica), postalo je važno političko i bezbednosno pitanje na putu integracije Srba u sistem Kosova.² Rešavanje pitanja Severa Kosova je postalo ključno kako za izgradnju države Kosova tako i za opstanak i razvoj srpske zajednice na Kosovu.

Uprkos raširenom uverenju da Severno Kosovo nema nikakvu privredu, skoro 60% kompanija prijavljuje dugoročni rast a, iako je većina od njih formirana posle 1999. godine, najveći broj postoji preko pet godina, pa se mogu smatrati stabilnim tržišnim učesnicima.

Strukturu privrednih subjekata na severu Kosova čine mikro, mala i srednja preduzeća, raznovrsna po veličini, prometu i drugim karakteristikama. Najviše ih je u sektoru trgovine, poljoprivrede i prehrambene industrije, ali ih ima i u sektorima građevine, metaloprerađivačkom, turizmu, sektoru informaciono-komunikacionih tehnologija, tekstilnoj proizvodnji, drvnooprerađivačkoj industriji i dr.

Razlika postoji i među opštinama, pa je tako Zubin Potok pretežno orijentisan na poljoprivredu, Leposavić jednako i na poljoprivredu i na proizvodnju, u Zvečanu se najviše proizvodi i pružaju se tehničke usluge, dok je severna Mitrovica okrenuta uslugama i trgovini.

Sve do kraja 2014. godine čak 26% kompanija sa Severa Kosova nije registrovano ni po kosovskim, ni po zakonima Srbije, niti se nalaze u registrima UNMIK-a. Najviše kompanija registrovano je u sistemu Srbije, manji deo samo u registru UNMIK-a, a najmanji deo (jedna petina) samo po zakonima Kosova. Veliki broj je registrovan u po dva ili sva tri registra istovremeno. Kompanije koje se ne nalaze u registru Kosova ne mogu poslovati južno od Ibra, što im značajno smanjuje tržište i razvojni potencijal.

I pored ekonomske potrebe za rešavanje pitanja registracije, odnosno statusa kompanija, još uvek je otpor snažan. Politički odbijanje ili produžavanje perioda za registrovanje kompanija se objašnjava nemirenjem sa „ukidanjem države – Srbije“ i neprihvatanjem „samoproglashene države Kosovo“. Iza ovog političkog stava postoje i značajni ekonomski i lukrativni razlozi, počevši od odbrane monopola na poslovanje sa Kosovom koji su, još u doba Miloševića, uspostavile „tajkunske“ kompanije iz Srbije i s njima povezane političke, poslovne pa i kriminalne grupe sa Kosova i iz Srbije. Tu je i interes za održanjem visokih prihoda koji se ubiraju iz korupcije. I, naravno, „naviknutost“ ljudi na izolaciju i odsustvo vladavine prava. Zbog svega ovoga sve strane (Beograd, Priština i EU) prema pojavama kršenja zakona Kosova o registraciji preduzeća i podnošenju izveštaja organa Kosova se odnose sa visokom dozom opreza računajući da će to, na duži rok, dati željeni rezultat, a to je uspostavljanje vladavine prava i povoljnog ekonomskog ambijenta na Severu Kosova.

---

² Pitanje severa Kosova je u suštini pitanje statusa. Za Albance to je pitanje dovršavanja izgradnje nezavisne države i uspostavljanja efektivne suverenosti na čitavoj teritoriji Kosova, a za Srbe koji žive na severu pitanje njihovog državljanstva i nacionalnog statusa. Većina Srba na Kosovu, posebno na severu, radije vide sebe kao državljane Srbije i kao integralni deo srpske nacije, a prihvatanje institucija Kosova značilo bi prelazak u status „nacionalne zajednice“ ili nacionalne manjine i državljanstvo Kosova. Ta perspektiva kod njih razvija strah od gubljenja identiteta i sadašnjih prava i sloboda. Ovi radikalno suprotstavljeni politički ciljevi, potpomognuti značajnim uticajem ekstremista, kao i velikom količinom naoružanja u posedu građana, učinili su da sever Kosova i podeljeni grad Mitrovica postanu ozbiljan bezbednosni rizik a održavanje postojećeg stanja sve manje poželjno (*Perspektiva*, 2013).

Kompanije na Severu Kosova imaju najviše pretenzija ka tržištu u Srbiji, tržištu u srpskim enklavama na Kosovu a sa tržištem u južnom delu Kosova posluje samo 18% kompanija, a 30% se priprema ili je zainteresovano za to.³ Neke kompanije posluju i sa zemljama EU.

Sve u svemu, lekcija je jasna: Za održivi rast preduzetništva i ekonomije na Severu Kosova potrebne su masivne investicije u infrastrukturu i privredu, a to zahteva nove investicije i povoljno poslovno okruženje.

Sistem obrazovnih institucija iz četiri opštine Severa Kosova nalazi se pod jurisdikcijom Ministarstva prosvete u Beogradu, a pored osnovnih i srednjih škola, na severu radi i Univerzitet u Kosovskoj Mitrovici (odnosno „Univerzitet u Prištini“ sa privremenim sedištem u Mitrovici). Kvalitet obrazovanja Srba na Kosovu nije na zadovoljavajućem nivou, te je potrebno da se on reformiše. Međutim, Vlada Srbije i vođstvo Univerziteta i ostalih obrazovanih ustanova ne pokazuju inicijativu u ovom pravcu. Za sada se iščekuje da li će ovo pitanje biti deo Briselskog dijaloga. Takvo ponašanje predstavlja odbranu stečenih navika, ali ne garantuje razvoj. Naime, ukoliko se uzme u obzir da je obrazovanje temelj opstanka i razvoja identiteta, da je njegov značaj za srpsku kao i druge zajednice nemerljiv, trebalo bi iz same zajednice da dolaze inicijative za njegovo unapređenje.

Poseban problem predstavlja Univerzitet. Na njemu, sada, rade i studiraju mnogi izvan Kosova. To, pak, predstavlja podsticaj za lokalnu ekonomiju, kao i važan činilac održanja. Nije realno očekivati da će Briselski sporazum, kada se postigne o ovom pitanju, omogućiti više od onoga što postoji u sličnim slučajevima i što je standard manjinske zaštite: integrisani univerzitet na srpskom jeziku sa najviše 1.200 studenata. U međuvremenu Beograd i lokalne zajednice nemaju nikakva ograničenja da izrade strategiju reforme sistema obrazovanja na srpskom jeziku i da prouče mogućnost da se javno-privatnim partnerstvom održi pa i poveća broj studenata.

Kao što je, već, naznačeno, srce krize u odnosima Srba i Albanaca, Srbije i Kosova je pitanje statusa, i to: statusa Kosova, kao i statusa albanske i srpske zajednice na Kosovu. Po ovom pitanju postoji duboka i žestoka podeljenost: Srbi i Srbija tvrde da je Kosovo pokrajina i deo njihove teritorije, te traže puno poštovanje Rezolucije SB UN 1244, prema kojoj SB UN ima odlučujuću reč u određivanju novog statusa; Albanske vođe ne odustaju od rada na izgradnji države i punom međunarodnom priznanju nezavisnosti Kosova. Posle godina lutanja UN, SAD i EU su, 2005 godine, zauzele stav da bi Kosovo trebalo da postane nezavisna država.⁴

³ Polovina preduzeća vidi južno Kosovo kao priliku za uvećanje obrta i profita i smatra da će izlazak na to tržište u budućnosti biti sve značajniji za razvoj njihovih preduzeća (tržište, promet i zarada). Nasuprot kompanijama iz Zubinog Potoka i Leposavića, kompanije iz Zvečana i severne Mitrovice retko posluju sa južnim delom Kosova, odnosno sa kompanijama pod kontrolom kosovskih vlasti. Kompanije koje su orijentisane ka takvom širenju tržišta posluju uglavnom u sektorima poljoprivredne i prehrambene industrije, proizvodnji mašina i građevinskog materijala. Samo 20% preduzeća smatra da bi trgovina sa južnim delom Kosova mogla naškoditi njihovoj reputaciji, ali je interesantno to što je tri četvrtine takvih mišljenja došlo iz Zvečana i Mitrovice, u kojima ionako veoma mali broj preduzeća trguje sa južnim delom Kosova.

⁴ Ali, o tome nema jedinstva unutar EU. Osnovni razlozi za ove razlike unutar EU su: unutrašnji politički strahovi od „kosovskog virusa“; sumnja da su kosovske institucije osposobljene da funkcionišu u korist stabilnosti Kosova i regiona. Istovremeno, međunarodna zajednica, naročito EU, ne može da izađe iz zamršenog stanja, koje je, najvećim delom, sama stvorila. Kosovo je jedinstven primer u dosadašnjoj istoriji međunarodnih intervencija ili „mirovnih misija“ po tome što stanje na njemu i njegov status predstavlja rezultat procesa koji se odvija pod međunarodnim vođstvom, a koje je odobrio i potvrdio SB UN (Čeku, 2007: 113).

SB UN je odlukom od 24. oktobra 2005. godine da se pokrene „proces određivanja budućeg statusa Kosova“ označio početak nove faze na Balkanu. Ova faza uključuje razgovore o budućem statusu i diplomatske, političke, propagandne i druge aktivnosti aktera procesa.⁵

Neposredno po okončanju sastanka glavnih pregovarača o budućem statusu Kosova, u Beču, 10. marta 2007. godine, i Ahtisarijeve odluke da po njegovom mišljenju „najbolji predlog“ do sada prosledi SB UN, intenzivirane su aktivnosti na pronalaženju rešenja za status Kosova, kao i za probleme nastale zbog samih razgovora u Beču. Na početku razgovora o budućem statusu Ahtisari je najavljivao da će posao završiti predlogom koji će obe strane moći da predstave kao svoju pobjedu.

Sveobuhvatni predlog je takav da su ga obe strane videle kao svoj gubitak, koji su Albanci lakše prihvatili nego Beograd i Srbi. Sve u svemu, umesto da olakša posao oko postizanja dogovora, Ahtisari je i sam postao problem, jer se, u pratnji svog zamenika Rohana, aktivno uključio u borbu protiv „srpsko-ruske opstrukcije“. To je u skladu s njegovom odlukom da, i pored nezadovoljstva koje nije skrivao u javnim nastupima po okončanju razgovora u Beču, februara 2007. godine, „ode s velikim praskom“. Zato je svoj predlog, koji zagovara od 2001. godine, o „uslovnoj nezavisnosti“, promenio u predlog „nezavisnost koja će biti međunarodno nadgledana u inicijalnom periodu“ (tačka 1. *Izveštaj generalnom sekretaru o toku razgovora o statusu Kosova; Janjić, 2007*).

Ahtisarijev *Sveobuhvatni predlog* se pretvorio u svojevrsni mini-rat SAD i EU s jedne i Rusije i Kine s druge strane. Uočavajući opasnost da Rusija podržana Kinom stavi veto na *Sveobuhvatni predlog*, EU i SAD prihvataju predlog Rusije da se formira Misija SB UN koja bi trebalo da ponudi osnovu za približavanje stavova.⁶

U nastojanju da prevladaju blokadu rešenja statusa Kosova u SB UN, SAD i EU su odlučili da priznaju jednostrano proglašenu nezavisnost Kosova⁷ i da, tako, stvore

⁵ Razgovori o budućem statusu vođeni su u Beču, pod dirigentskom palicom Mahtija Ahtisarija, a uz pratnju UNOSEK-a, uključujući zamenika Albera Rohana i pomoćnika Frenka Viznera. U okviru razgovora, Ahtisari i Rohan su, u novembru 2005. godine, posetili Prištinu, Beograd, Tiranu, Podgoricu i Skoplje. U toku 2006. godine, održano je petnaest rundi direktnih razgovora između pregovaračkih timova Beograda i Prištine. Razgovori su bili na teme decentralizacije, zaštite kulturnog i verskog nasleđa na Kosovu, ekonomska pitanja, i zaštite prava zajednica. Od 26. januara 2006. godine, predstavnici ekspertske misije UNOSEK-a posećivali su Beograd i Prištinu kako bi odvojeno razgovarali sa stranama o raznim pitanjima. Od novembra 2005. godine, Ahtisari i Rohan su imali brojne sastanke sa ključnim akterima u procesu: izveštavanje Savetu bezbednosti (4. mart, 13. jul i 22. septembar 2006. godine); sastanci sa KG, diplomatama EU i drugim međunarodnim akterima, uključujući NATO i OEBS. Pored toga, Ahtisari je predsedavao direktnim razgovorima sa rukovodstvom Srbije i Kosova u Beču, 24. jula 2006. godine. Nakon sastanka sa GS UN, 25. januara 2007. godine, u Parizu, na kojem ga je izvestio o najnovijem razvoju događaja u procesu rešavanja statusa Kosova i predočio mu predlog, Ahtisari se, 26. januara 2007. godine, u Beču, sastao sa članovima KG, kojima je izneo sadržaj svog predloga.

⁶ SB UN je na svojoj sednici od 3 aprila 2007. na predlog Rusije odlučio da se formira Misija SB UN, koja je trebalo da, tokom maja 2007. „verifikuje primenu UN standarda na Kosovu“.

U periodu 25–28. april 2007. godine, Misija je obavila razgovore sa najvažnijim činiocima procesa određivanja budućeg statusa Kosova (Beograd, Priština, UNOSEK, NATO i Evropske Komisije – EK). Ovi razgovori su kao rezultat dali neke tehničke elemente koji su „kupili dodatno vreme“ SB UN u odlučivanju o prihvatanju „*Ahtisarijovog izveštaja*“. Takođe, pokazalo se da postoji saglasnost oko toga da bi UNMIK trebalo da zatvori svoja vrata i da bi EU trebalo da preuzme vodeću ulogu na Kosovu. Te da je, zbog toga, potrebna nova rezolucija SB UN o Kosovu i da bi bilo kakva jednostrana akcija učinila situaciju na Kosovu i regionu još težom. Ali, pokazalo se i da nema saglasnosti ni u SB UN, a ni u regionu za promenu Rezolucije SB UN 1244.

⁷ U koordinaciji s Vašingtonom i Briselom, Parlament Kosova je, 17. februara 2008. godine, usvojio *Deklaraciju o nezavisnosti Kosova*.

„novu realnost“ koja će olakšati ostvarenje krajnjeg cilja, a to je: Puna nezavisnost Kosova! Radi postizanja ovih ciljeva je prihvaćen dokument *Council joint action 2008/124/CFSP of 4 February 2008 on the European Union Role of Law Mission in Kosovo, EULEX Kosovo*. Od ovog momenta EU postaje vodeći akter na Kosovu koji nastoji da rešenje za problem statusa Kosova i za odnose Kosova i Srbije nađe unutar njihove „zajedničke evropske budućnosti“. Tokom vremena, kroz dijalog i mnoge diplomatske, političke, ekonomske i bezbednosne aktivnosti EU i SAD kristalisala se ideja da je proces normalizacije put ka mogućem rešenju.

b) Normalizacija – put ka mogućem rešenju

Rezolucija SB UN 64/ 298, od marta 2011. godine, odredila je dijalog koji se vodi između Srbije i Kosova pod pokroviteljstvom EU (Briselski dijalog) na sledeći način: „normalizacija je u funkciji uspostavljanja mira, bezbednosti i stabilnosti Zapadnog Balkana, promocije saradnje, prednosti uključivanja u EU za poboljšanje uslova u kojima ljudi žive“. U stvarnosti, to su mnogi koraci na dugom putovanju koje treba da učine obe strane (*Is There A Way Forward*, 2013: 32).

U literaturi su prisutna brojna tumačenja cilja dijaloga, a većina se slaže da je to „postizanje značajnog napretka ka normalnim odnosima“ ili normalizacija odnosa Beograda i Prištine. Sama normalizacija se vidi kao etapni cilj. Postizanjem „pune normalizacije“, koja se ostvaruje kroz pregovore o članstvu u EU, u slučaju Srbije, i kroz pregovore o SAP, a kasnije o članstvu u EU, u slučaju Kosova, doseže se krajnji cilj koji je isti i za Srbiju i za Kosovo: članstvo u EU, odnosno „zajednička evropska budućnost“.

Kao bitni elementi prve faze normalizacije koje bi Briselski dijalog, tokom 2012. i 2013. godine, trebalo da dosegne, određeni su: prevladavanje podele između Severa Kosova i ostatka Kosova kroz sporazume o regionalnoj autonomiji za Sever; obezbeđivanje međunarodnih garancija za manastire Srpske pravoslavne crkve (SPC); uspostavljanje sveobuhvatnog okvira za saradnju, uključujući sporazum o diplomatskom predstavništvu koje označava različite pravne pozicije strana po pitanju statusa, po modelu Nemačko–nemačkog sporazuma iz 1972. godine i okončavanje protivljenja Srbije članstvu Kosova u međunarodnim organizacijama itd. (*Lehne*, 2012: 1).

Posle parafiranja „*Prvog sporazuma o principima normalizacije odnosa Beograda i Prištine*“ (u daljem tekstu: *Sporazum o principima*), aprila 2013. godine, može se konstatovati da je *Sporazum o principima* obuhvatio većinu ovih potciljeva, odnosno tema, ali da je išao i preko toga.

To samo potvrđuje da je proces normalizacije složen i da obuhvata rešavanje mnoštva međusobno povezanih problema, kako onih nasleđenih tako i onih koji nastaju i iz samog Briselskog dijaloga, odnosno procesa normalizacije.

Deklaracija se poziva na volju naroda Kosova kao i na punu saglasnost s Ahtisarijevim *Sveobuhvatnim predlogom*. U Deklaraciji je Kosovo se definiše kao „demokratska, sekularna i multietnička republika“. Takođe se prizna je međunarodno prisustvo odnosno vodeća uloga EU i NATO na Kosovu.

Posmatrano sa ovog stanovišta, *Osnovni sporazum*, koji je nastao u okviru „KAS projekta“, sadrži potpunije određenje elemenata normalizacije.⁸ Time je *Osnovni sporazum* bliži postojećoj stvarnosti i stvarnoj prirodi problema, kao i potrebama razvoja Srbije, Kosova, kao i celokupnog Zapadnog Balkana.

Međutim, Briselski dijalog je praćen nizom drugih aktivnosti podstaknutih i podržanih od EU koji daju prve i to pozitivne rezultate. Reč je i o saradnji zemalja Zapadnog Balkana ili „Balkana šestorice“, o tzv. Berlinskom procesu ili o saradnji privrednih udruženja, kompanija i privrednika uz podršku *Evrokomore*, o čemu će kasnije biti više reči.

Posebno je važno da se uoči da se *Sporazum o principima* i *Osnovni sporazum* slažu da je iskustvo nemačko–nemačkog pomirenja od koristi za proces normalizacije odnosa Srbije i Kosova. To se ogleda u uspostavljanju oficira za vezu; u zagovaranju modela decentralizacije i integracije za rešavanje pitanja Severa Kosova; omogućavanja saradnje Srbije i Kosova u međunarodnim organizacijama, s tim što se *Sporazum o principima* bavi regionalnom saradnjom, ostavljajući za buduće razgovore pitanja saradnje u UN i drugim međunarodnim vladinim i nevladinim organizacijama, dok *Osnovni sporazum* nudi rešenje i za to pitanje.

Kao što je ranije naznačeno, pored brojnih razlika i sukoba albanska i srpska strana se slažu da njihove zemlje budu deo EU, odnosno da dostignu svoju „evropsku budućnost“. To je razlog zašto se EU „uhvatila“ za ovo opredeljenje. Kako EU ne može da primi u svoje članstvo države koje nisu rešile međusobne nesporazume uključujući sukobe oko granica, putovanje ka EU za Srbiju⁹ će biti duže i teže nego u drugim primerima pridruživanja EU.¹⁰ Pored svih teškoća na putu ka EU, kao i brojnih prigovora i sumnji, za sada, Srbija i Kosovo kao i druge države Zapadnog Balkana nisu pronašle neki kraći, jednostavniji i efikasniji put rešavanja problema koji se postavljaju pred svakom od zemalja, razrešavanja međusobnih problema i uspostavljanja saradnje.¹¹ S toga je

⁸ *Osnovni sporazum* utvrđuju sledeća načela – polazišta: odgovornost za mir i bezbednost na osnovama demokratije, slobode, vladavine prava, pravde i poštovanja ljudskih i manjinskih prava; uvažavanje istorijskih osobenosti i po pitanju različitog razumevanja pitanja statusa; želja da se deluje u korist naroda i regionalne saradnje i stabilnosti, i razvoju dobrosusedski odnosi između strana.

⁹ Na primer, po strategiji EK za proširenje EU, Kosovo bi za dobijanje statusa kandidata za EU trebalo da ispuní uslove utvrđene od strane EU uključujući „Kopenhaške kriterije“. S toga se Kosovo poziva da nastavi pozitivne odnose sa Srbijom i da primenjuje sporazume koji su sačinjeni u toku dijaloga. Među drugim prioritetima su vladavina prava, kriterije iz vizne mape puta, suočavanje s organizovanim kriminalom i korupcijom, reforme pravosuđa i javne administracije, manjinska prava, pitanja trgovine, nezaposlenosti, slabosti na tržištu rada i promocija demokratskih prava (vidi: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013/package/strategy_paper_2013_en.pdf, pg. 7).

¹⁰ Pridruživanja Srbije EU je započeo je skoro deset godina pre početka procese normalizacije koji se začinje, posle savetodavnog mišljenja međunarodnog suda pravde, a na osnovu rezolucije Generalne skupštine UN 64/298 13. oktobra 2010. godine. Po ovome, Srbija predstavlja izuzetak ili „poseban slučaj“ u odnosu na druge zemlje koje su putovali putem pridruživanja EU. To važi i u poređenju sa drugim zemljama Zapadnog Balkana koje su kandidati za EU ili već otpočele pregovore o pridruživanju. To je rezultat činjenice da nijedna od ovih zemalja nema problem separatizma, odnosno izdvajanje jednog njenog teritorijalnog tela.

Što se tiče Kosova, ono je po mnogo čemu „slučaj za sebe“, pa i po tome što će njegova „evropska budućnost“ zavisiti od toga koliko sa saraduje s Beogradom, od koga se inače odvojilo.

¹¹ Oni koji se protive ovakvoj politici EU, pre svih Levizja Vetvendosje ili Pokreta samoopredeljenja (u daljem tekstu: „Samoopredeljenje“) i pojedine nevladine organizacije među Albancima na Kosovu, koje smatraju da EU i EULEX sprečavaju dovraćavanje nezavisnosti i suverenosti Kosova; pojedine političke stranke (Demokratska stranka Srbije, Srpska narodna partija, Treća Srbija i Dveri), pojedine grupe unutar vladajuće SNS i članica vladajuće koalicije (SPS, Pokret socijalista i slični), brojne nevladine organizacije u Srbiji i među Srbima na Kosovu tvrde da je

važno da se Srbija i Kosovo usaglase oko svih pitanja koja su povezana sa procesom normalizacije (vidi: www.mfa.gov.rs/information-concerning-the-process-of-negotiations)

Nepomirljivi sukob između Srbije i Kosova, kao i razlike u pristupu među zemljama članicama EU po pitanju statusa Kosova osnovna su prepreka koju bi dijalog trebalo da prevaziđe.

U stvarnosti, kad god da se otvori pitanje statusa, stvara se politička atmosfera nepoverenja i sukobljavanja koja onemogućava dogovor ili otežava primenu onoga što je dogovoreno. Uverenje da je napredovanje ka članstvu u EU efikasno sredstvo za stvaranje povoljnih okolnosti za dijalog je do sada dokazano. Ali, pokazalo se da napredovanje nije pravolinijsko, da posle perioda napredovanja nastaju erupcije političkih i bezbednosnih izazova koji proizvode zastoj ili povratak unazad. Ove erupcije daju novu snagu protivnicima „evropske budućnosti“. Istovremeno, ona predstavlja poziv za govornicima „evropske budućnosti“ da ulože novu energiju. Sve u svemu, izvesno je da „približavanje EU“ nije „čarobna formula“ koja sama po sebi može da reši pitanje statusa Kosova tako što bi obezbedila priznavanje nezavisnosti Kosova od strane Srbije.¹² Uz to, za sada, činjenica je da ni protivnici „evropske budućnosti“ ne uspeavaju da dokažu da za Kosovo i Srbiju postoji realna alternativa „evropskoj budućnosti“.

Istoriografski prikaz putovanja Srbije u „evropsku budućnost“ uključuje sledeće događaje:

Kao što je već naznačeno, proces pridruživanja Srbije EU započet je pre početka procese normalizacije, ali ova dva procesa su isprepletana. Pitanje normalizacije odnosno *Poglavlje 35* je ono kojim se počinje i završava pregovaranje o članstvu Srbije u EU. *Poglavlje 35* uključuje pitanja normalizacije odnosa Beograda i Prištine i zajedno sa *poglavljima 23 i 24* biće otvoreno na početku pregovora o članstvu Srbije u EU. Služba za Evropske spoljne poslove (EEAS) je ovlašćena da nadgleda i izveštava o ispunjavanju uslova iz *Poglavlja 35*. Ovo poglavlje ima povećano značenje u odnosu na druga pregovaračka poglavlja, jer je njegovo pregovaranje politički, institucionalni, ekonomski i bezbednosni uslov za dostizanje „evropske budućnosti“. U slučaju Srbije, *Poglavlje 35* dodatno usložnjava i otežava i onako složen proces kroz koji su prošle druge zemlje na putu ka EU. *Poglavlje 35* je i sredstvo za dugoročno uređivanje koegzistencije i jednakog učešće Srbije i Kosova u EU. To znači da održavanje nepriznavanja Kosova od strane Srbije ne bi trebalo da blokira članstvo Kosova u EU niti bi svojim uslovljavanjem i blokadom procesa normalizacije Kosovo trebalo da zaustavlja Srbiju na putu ka EU. Iz ovog sledi da je nužan dokument koji bi obe zemlje obavezivao da se suzdržavaju od delovanja jedne protiv druge na međunarodnoj sceni, uključujući napredovanje ka EU i članstvo u međunarodnim organizacijama (*Lekvall, 2014: 1–3*). Takav dokument je *Sporazum o principima* (o njemu će biti više reči kasnije). Može se zaključiti da *Poglavlje 35* ima povećano značenje u odnosu na druga pregovaračka poglavlja. Ovo poglavlje ima čak i suspenzivnu moć, jer može da utiče na privremeno zaustavljanje pregovaranja o pridruživanju, te i usporavanju celokupnog toka pridruživanja Srbije EU (*Milivojević, 2015*).

„priznavanje međunarodnog subjektiviteta Kosova od strane Srbije“ uslov na kome EU insistira a da pri tome „nema garancija da će Srbija ikada biti članica EU“.

¹² Primer Kipra ukazuje da problem severne turske republike nije rešen, a Kipar je primljen EU (*Simić, 2015; Perspektiva Severnog Kosova, 2013: 9, 10*).

Srbija je prvi korak u procesu približavanja EU napravila u aprilu 2005. godine, kada je državna zajednica Srbija i Crna Gora dobila pozitivnu ocenu *Studije o izvodljivosti za početak pregovora sa EU o zaključenju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju* (u daljem tekstu: SSP).

Početak pregovora o SSP svečano je objavljen 10. oktobra 2005. U maju 2006. EK je odlučila da suspenduje pregovore o pridruživanju sa SCG,¹³ jer vlasti u Beogradu nisu dostigle traženi stepen pune saradnje s Haškim sudom i nisu uhapsile i izručile pre svega optuženog Ratka Mladića. Pregovori sa Srbijom obnovljeni su 31. maja i nastavljeni 13. juna 2007. godine, nakon pozitivne ocene haške tužiteljke Karle del Ponte; SSP je parafiran u novembru 2007. godine, u Briselu, a potpisan je 29. aprila 2008. godine u Luksemburgu.

U novembru 2009. godine Savet ministara EU usvojio je odluku kojom se građanima Srbije, Crne Gore i Makedonije od 19. decembra 2009. ukidaju vize za putovanja u zemlje šengenskog prostora EU. Na zasedanju u Briselu EU je, 7. decembra 2009. godine, stavila na snagu *Prelazni trgovinski sporazum sa Srbijom*, koji predviđa postepenu liberalizaciju trgovine. Sporazum je zvanično stupio na snagu 1. februara 2010. godine, a Srbija je počela jednostrano da ga primenjuje od 1. januara 2009. godine.

Ministri spoljnih poslova EU odlučili su 14. juna 2010 godine u Luksemburgu da parlamentima svojih zemalja predlože ratifikaciju SSP. Evropski parlament ratifikovao je SSP 19. januara 2011. godine. Proces ratifikacije u zemljama članicama završen je 18. juna 2013. godine, kada je Litvanija ratifikovala SSP, a stupio je na snagu 1. septembra 2013. godine. Stupanjem na snagu SSP Srbija dobija status države pridružene EU.

Savet ministara EU (Savet za spoljne poslove) zatražio je 25. oktobra 2010. godine od EK da izradi mišljenje o spremnosti Srbije da dobije status kandidata za članstvo u EU. U novembru 2010. godine tadašnji evropski komesar za proširenje EU Štefan File predao je premijeru Srbije Mirku Cvetkoviću *Upitnik o zahtevu za članstvo Srbije u Uniji*, a 31. januara 2011. godine Cvetković mu je uručio *Odgovore o sprovedenim reformama i ispunjavanju uslova da Srbija dobije status kandidata za članstvo u EU*. EK je 12. oktobra 2011 preporučila da se Srbiji dodeli status kandidata za prijem u EU „uz razumevanje da će se dijalog Beograd–Priština obnoviti i da će se u dobroj veri sprovesti postignuti dogovori“. EK je preporučila da pristupni pregovori počnu čim Srbija ostvari „dodatni značajan napredak u daljoj normalizaciji odnosa sa Kosovom“.¹⁴ Savet EU je u martu 2012. godine odlučio da se Srbiji odobri status kandidata za članstvo u EU ako dodatno sredi odnose s Kosovom. U decembru 2012. godine šefovi diplomatija EU su postigli dogovor da se na proleće 2013. godine proceni da li Srbija is-

¹³ U junu 2006. Crna Gora je proglasila nezavisnost, posle čega je odvojeno od Srbije nastavila proces pridruživanja. Krajem 2010. Crnoj Gori je odobren status kandidata za članstvo u EU, a 29. juna 2012. počela je pristupne pregovore.

¹⁴ Zbog nestabilne situacije na Severu Kosovu, tokom 2011 godine, pre svega zbog blokada puteva i protivljenja dogovoru o slobodi kretanja i carinama, Srbija nije u decembru 2011. godine, kako je bilo planirano, dobila status kandidata za članstvo u EU. Vođe EU su, 9. decembra 2011. godine, u Briselu odlučili da se nacrt zaključaka o Srbiji delimično promeni i da se od Saveta ministara EU zatraži da u februaru 2012. izvrši procenu, kako bi vođe EU Srbiji definitivno da odobre status kandidata za članstvo u EU.

punjava sve uslove za početak pregovora o članstvu u EU i da, ako ocena bude povoljna, do juna 2013. godine odrede datum početka pregovora.¹⁵

Posle ovog visoka predstavnica EU Ketrin Ešton i evropski komesar za proširenje Štefan File su 21. juna 2013. godine u pismu šefovima diplomatija EU predložili da se pokrenu pregovori o članstvu sa Srbijom i sporazumu o pridruživanju s Kosovom jer su, kako su ocenili, Srbija i Kosovo ostvarili vidan napredak u normalizaciji odnosa.¹⁶ Sredinom oktobra 2013. godine EK je u svom godišnjem izveštaju o napretku Srbije ocenila da je Srbija ojačala reforme i da „dovoljno ispunjava politička merila“, a delom i ekonomske kriterijume za članstvo u EU. Sa svoje strane EK je ocenila da je odlukom da se krene u pregovore o SSP za Kosovo nastupila „nova faza u odnosima EU–Kosova. Šefovi država ili vlada EU 20. decembra 2013. godine su na sastanku u Briselu potvrdili odluku Saveta ministara EU od 17. decembra 2013. godine o početku pregovora o članstvu sa Srbijom. Vođe EU su potvrdile i *Pregovarački okvir – mehanizam i pravila za pregovore o članstvu sa Srbijom*, u kojem se navodi da Srbija i Kosovo moraju sklopiti „pravno obavezujući sporazum o sveobuhvatnoj normalizaciji odnosa pre nego što Srbija postane članica EU“ (Vidi: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013). Ovim stavom je određena i priroda dogovora koji se postižu u toku Briselskog dijaloga. Reč je o političkim dokumentima koji proizvode obavezujuće pravne posledice. Na kraju pregovaračkog procesa po *Poglavlju 35* biće usvojen pravno obavezujući sporazum koji će izvršiti i pravnu verifikaciju svih dogovora.

Pregovaranje o pridruživanju se odvija na osnovu *Pregovaračkog okvira*, koji je fokusiran na uslove pod kojima će zemlja kandidat prihvatiti, sprovesti i primeniti „*acquis communautaire*“. Ono je podeljeno na trideset pet poglavlja. Sa svoje strane Srbija ima sopstvenu pregovaračku platformu koja uključuje njene komentare ciljeva EU, spremnost primene EU *acquis*, obrazloženje načina, vremenskog okvira za prilagođavanje sa EU *acquis* u datom sektoru.

Osnovno usmerenje *Pregovaračkog okvira* je prema unutrašnjim promenama u Srbiji (unapređenje poslovnog ambijenta, razvoj konkurentnog privatnog sektora, smanjenje visoke stope nezaposlenosti) (http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013). Ali, izrikom se kaže da je za pridruživanje Srbije EU postizanje „pune normalizacije“ *conditio qua non*. To se potvrđuje i u sledećim stavovima *Pregovaračkog okvira*.¹⁷

¹⁵ U ključnom stavu zaključaka koje su 14. decembra podržali lideri EU (Evropski savet) navedeno je da će „u cilju moguće odluke Evropskog saveta da otvori pregovore sa Srbijom, Savet ministara na temelju izveštaja Evropske komisije i visoke predstavnice EU, u proleće 2013. razmotriti napredak koji Srbija bude ostvarila u reformama i pospešivanju odnosa s Kosovom“.

U zaključcima zasedanja se naglašava da je „vidljivo i trajno poboljšanje odnosa Srbije i Kosova nužno da bi obe strane nastavile sopstveni put ka EU, s tim da se izbegne da jedna strana koči drugu u takvim nastojanjima“.

¹⁶ Ministri spoljnih poslova EU jednoglasno su 25. juna preporučili da se pregovori sa Srbijom pokrenu najkasnije do januara 2014, kao i da EK počne pripreme za pregovora, odnosno da pripremi pregovarački mandat i počne analitički pregled zakonodavstva.

Tri dana kasnije šefovi država ili vlada EU odlučili su da se pokrenu pregovori o članstvu sa Srbijom i da se prva međuvladina konferencija održi najkasnije u januaru 2014. godine. Odluka o pokretanju pregovora o članstvu u EU prvi je značajniji korak u procesu evropskih integracija Srbije, 16 meseci pošto je dobila status kandidata za članstvo u EU.

¹⁷ U stavu 23 *Pregovaračkog okvira* se kaže: „Pitanje normalizacije odnosa Srbije i Kosova razmatraće se kroz poglavlje 35“. Takođe, „Napredak pregovora zavisice od kontinuiranog angažovanja Srbije, u skladu sa uslovima Procesa saradnje i pridruživanja, u cilju vidljivog i održivog odnosa sa Kosovom“.

U cilju uključivanja Srbije u Briselski dijalog, Narodna skupština Srbije je, u „*Deklaraciji o aktuelnom stanju na Kosovu i Metohiji nakon jednostranih i nasilnih akata privremenih institucija samouprave u Prištini*“ (31. jul 2011. godine), utvrdila (stav 6) prioritete, odnosno „okvir delovanja državnih organa i drugih javnih činilaca u odbrani suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka Srbije“.¹⁸

Vlasti Srbije su kao svoj cilj, koji su one same imenovala kao „nacionalni interes“ Srbije koji bi trebalo ostvariti kroz Briselski dijalog, utvrdile sledeće: unapređenje međunarodne pozicije i ubrzanje uključivanja Srbije u EU; stvaranje boljeg okruženja za Srbe na Kosovu, i primena Briselskih sporazuma bez priznavanja nezavisnosti Republike Kosovo (*Ejduš, 2014: 1*).

Posle izbora maja 2012. godine u Srbiji je uspostavljena vlast pod dominacijom stranaka formiranih i uticajnih u doba otvaranja i zaoštavanja sukoba na Kosovu, odnosno u doba vladavine Slobodana Miloševića.¹⁹ Ove stranke su se, u promenjenim okolnostima 2012. godine, suočile sa ulogom „graditelja mira“. Kao polazište za Briselski dijalog ova vlast je uzela *Ustav Republike Srbije* (Preambula i članovi 114–182), koji Kosovo tretira kao jedno od dve autonomne pokrajine u sastavu Republike Srbije i *Nacionalnu strategiju bezbednosti* iz 2009. godine, koja kao jedan od osnovnih bezbednosnih rizika označava „nastojanja da se otepi teritorija Autonomne pokrajine Kosovo i Metohija“ (*Nacionalna strategija, 2009: 6; Ejduš, 2014: 2*).

Stavom 24. „Pregovaračkog okvira“ je predviđena posebna procedura ukoliko dođe do zastoja u napretku u pregovorima za poglavlje 23 (*Pravosuđe i osnovna prava*) i 24 (*Pravda, sloboda i bezbednost*) zbog značaja ovih poglavlja. Ovlašćuje se EK ili trećina članica EU da odgovarajućom inicijativom, na osnovu relevantne procene i izveštaja o zastojima u napretku, zaustavi ceo proces pregovaranja dok se zastoj ne otkloni.

Ovo pravo se EK daje i u stavu 25. *Pregovaračkog okvira* u slučaju zastoja u napretku pregovora za poglavlje 35 a u „u slučaju da napredak u oblasti normalizacije odnosa sa Kosovom ... značajno zaostaje za ukupnim napretkom pregovora, a da je razlog tome propust Srbije da nastupa u dobroj veri, naročito kada je reč o primeni sporazuma koji su postignuti između Srbije i Kosova“

U stavu 38 stoji: „U svim oblastima pravnih tekovina Srbija mora da obezbedi da njen stav o statusu Kosova ne stvara nikakve prepreku i ne ometa primenu pravnih tekovina... U naporima da usaglasi svoje zakonodavstvo sa pravnim tekovinama EU Srbija je posebno dužna da obezbedi da doneti propisi, uključujući njihov geografski opseg, nisu u suprotnosti sa sveobuhvatnom normalizacijom odnosa sa Kosovom“ (*Milivojević, 2015*).

¹⁸ Taj okvir čine:

Odbrana legitimnih interesa Srbije i „naroda na KiM“, sve dok ne bude usvojeno kompromisno rešenje u skladu sa Rezolucijom SB 1244;

Nastavak dijaloga Vlade Srbije sa Prištinom sa ciljem da se iznađe rešenje za konkretne probleme građana i da dođe do trajnog kompromisnog rešenja;

Vlada Srbije da od međunarodne misije zahteva da ne dozvoli jednostrane aktivnosti „privremenih institucija“, „kojim se ugrožava mir, stabilnost, mogućnost iznalaženja kompromisnih rešenja i menja stanje na terenu“;

Da Vlada Srbije preduzme sve mere za nastavak delovanja institucija Srbije na Kosovu;

Da Vlada Srbije učini sve što može da zaštiti živote i imovinu, prava i slobodu građana, posebno srpskog i drugog „nasiljem ugroženog stanovništva“;

Vlada Srbije da razradi mere u slučaju pogoršanja stanja na Kosovu itd. (*Deklaracija Narodne skupštine Republike Srbije o aktuelnom stanju na Kosovu i Metohiji nakon jednostranih i nasilnih akata privremenih institucija samouprave u Prištini*, „Službeni glasnik Republike Srbije, broj 44, Beograd, 31. jul 2011).

¹⁹ Ovu vlast predvodi Srpska napredna stranka – SNS nastala od reformisane Srpske radikalne stranke Srbije Vojislava Šešelja sa koalicionim partnerima: Pokret socijalista koji vodi Aleksandar Vulin, nekadašnji drugi čovek političke stranke Mirjane Marković – Jugoslovenska levica – JUL, Pokret snaga Srbije Bogoljuba Karića, a neke od članica DOS (na primer, Nova Srbija Velje Ilić) i koalicija SPS – Jedinstvena Srbija – PUPS predvođena naslednikom i portparolom Miloševićevog SPS-a. Ova koalicija je formirala vladu koju je vodio Ilija Đačić, a najjači uticaj u njoj imao prvi potpredsednik Aleksandar Vučić.

U prvobitnim planovima je bilo da će pregovore sa strane Srbije voditi predsednik Srbije Tomislav Nikolić, ali je on to, tokom februara 2013. godine, prepustio tadašnjem premijeru Ivici Dačiću.

Nikolić i njegov kabinet su pripremili tekst *Platforme* (vidi: *Dodatak broj 2*). Osnovni cilj *Platforme* je da se Vladi Srbije odredi politički okvir za Briselski dijalog i da se ona obaveže da će, polazeći od *Platforme*, sačiniti tekst rezolucije koji će potvrditi Narodna skupština. Radi se o podeli odgovornosti unutar vodeće koalicije i institucija Srbije. Ovakva „dvojnost“ politike u Srbiji nije novost u odnosu na prethodnu praksu, počevši od Miloševića. U Srbiji je praksa da političari na vlasti „prebacuju“ odgovornosti sa sebe na „drugoga“. Iza ovakve politike stoji nesposobnost ili nespремnost ili odsustvo hrabrosti za donošenje odluka. To vodi propuštanju prilika, gubitku vremena i resursa. U pojedinim slučajevima propuštanje i kašnjenje koriste se kao izgovor da se ništa ne može uraditi jer je „sve već rešeno“. Suštinski reč je o odsustvu jasne vizije u vođenju društva i države, slabosti političkog vođstva i institucija koja ih usmerava ka „improvizovanju“ i u krajnjem rezultatu na reaktivnu politiku. Međutim, praksa je potvrdila i to da samo „proaktivna politika“ koja uvažava realnost, ali je oslonjena i na jasnu viziju kao i razređenu strategiju, može da razrešava izuzetno složena i važna pitanja kakvo je i pitanje Kosova. Ovakvo ponašanje Srbije je često vodilo ka olakšavanju Kosovu da dostigne svoje ciljeve, ponekad i tako što je primoravalo međunarodnu zajednicu da deluje u korist Kosova.

Osnovno insistiranje *Platforme* je da „svako rešenje u dijalogu Beograda i Prištine mora da bude u skladu s *Ustavom Srbije*, Rezolucijom SB UN 1244 i sa činjenicom da Srbija ne priznaje nezavisnost Kosova“ i da politika Srbije nastoji da „prevlada institucionalni paralelizam“ na Kosovu „uspostavljanjem vlasti u Pokrajini priznate od svih njenih nosilaca“. *Platforma* poziva i na uspostavljanje Zajednice srpskih opština (ZSO) (*Ejodus*, 2014: 4). Vizija ZSO, iz *Platforme*, ne odgovara ni Ustavu Srbije²⁰ a ni Ustavu Kosova. Ona predstavlja političku želju da se uspostavi teritorijalno-administrativna autonomija Srba i, preko nje, da se „institucionalizacije“ uticaj Beograda na Kosovo.

Ovo rešenje, gledano sa strane Kosova, podseća na Brežnjevljevu „teoriju“ „ograničenog“ ili na koncept „podeljenog suvereniteta“. Zbog svega ovoga ZSO u verziji *Platforme* izgleda neizvodljiva. Ovu opasnost je donekle ublažila Vlada Srbije, koja je u svojoj rezoluciji ublažila pojedine stavove i potpuno izostavila ideje iz *Platforme* o dvodomnom uređenju Skupštine Kosova.²¹

Vlada Srbije je 13. januara 2013. godine razmatrala *Platformu* i usvojila predlog teksta rezolucije koji je prosleđen Skupštini, koja ga je usvojila pod nazivom: „*Rezolucija Narodne skupštine Republike Srbije o osnovnim principima za političke razgovore sa privremenim institucijama samouprava na Kosovu i Metohiji (Službeni glasnik Republike*

²⁰ Tumačenjem postojećeg *Ustava Srbije* i dela *Platforme* o ZSO dolazi se do zaključka da nije poštovan Ustav. Sam Ustav, u trenutku donošenja, nije održavao realnost već političke želje o statusu Kosova. To se zove „mrtva norma“ koja deluje na čitav ustavni i zakonodavni sistem kao metastaza raka na zdravlje obolelog.

²¹ U poređenju s *Platformom* uočljivo da je *Rezolucija* ne ulazi u detalje mogućeg rezultat dijaloga, te ni u opisanje ZSO kao ni drugih zahteva poput garantovane autonomije pojedinih naselja u kojima žive Srbi. Izvesno je da je rešenje iz *Rezolucije* prilagođenije realnosti na samom Kosovu kao i da je Vlada Republike Srbije nastojala da, za razliku od predsednika Srbije koji je sa svojim kabinetom sastavljao *Platformu*, ostavi što je više moguće prostora za slobodno manevrisanje.

Srbije, broj 1, Beograd, 13. januar 2013. godine) (Vidi: Dodatak broj 3). Osnovni principi političkih pregovora *Rezolucije* su da Srbija „ne priznaje i nikada neće priznati jednostrano proglašenu nezavisnost Kosova; Cilj razgovora je stvaranje uslova za srpsku zajednicu i sve druge nacionalne zajednice na KiM kojima se garantuje sigurnost i puna zaštita ljudskih prava... zaštitu svih zajamčenih prava Srbima... rasvetljavanje sudbine nestalih lica i da prati sudske procese okrivljenih za počinjeno etničko nasilje nad Srbima... Sve nadležnosti koje kao rezultat pregovora budu poverene PIS u Prištini biće potvrđene ustavnim zakonom i prenete organima Autonomne pokrajine Kosovo i Metohija, u skladu sa Ustavom, zakonima i drugim propisima Republike Srbije“.

Sa svoje strane, skupština Kosova je *Rezolucijom za započinjanje dijaloga sa Srbijom* ograničila Vladu Kosova samo na tzv. tehnički dijalog. Međutim, 18. oktobra 2012. godine usvojena je *Rezolucija o normalizaciji odnosa između Republike Kosova i Republike Srbije*, koja je omogućila nastavak političkog dijaloga, odnosno dala zeleno svetlo Vladi Kosova za potpisivanje *Sporazuma o principima* (*Monitoring, 2013: 43*).

U dosadašnjem toku normalizacije postignut je svojevrsni napredak, posebno potpisivanjem *Sporazuma o principima*. Ali, još uvek to nije garantovan pozitivan ishod dijaloga. Dva rizika zaslužuju posebnu pažnju:

Prvo, vlasti Srbije nemaju koherentnu strategiju koja polazi od uvažavanja promene realnosti na Kosovu, u EU, pa i u samoj Srbiji, pa i one promene realnosti koje su nastale započinjanjem procesa normalizacije. Posebno zabrinjava što nema povezanosti politike prema Kosovu sa pripremama za pregovaranje o članstvu u EU, te i sa *Poglavljem 35*, i

Drugo, i ako je 2014. godine Srbija započela pripreme za pregovore o članstvu u EU, to nije uticalo na mnoge u Srbiji koji veruju da je aneksija Krima od strane Rusije stvorila „nove geopolitičke prilike“ koje opravdavaju da Sever Kosova ostane u Srbiji i da se „zaigra“ na kartu pripajanja Republike Srpske Srbiji.²²

U stvarnosti, dijalog i normalizacija nisu posao za kratak rok. Ali, ne bi trebalo da se dozvoli da „kosovsko pitanje“ sledi neke evropske slučajeve (na primer, Kipar ili Irsku), u kojima sukobi traju, ili su trajali, decenijama pa i vekovima.

II) BRISELSKI SPORAZUMI

Na osnovu *Rezolucije GS UN 64/ 298*, EU podržava dijalog Srbije i Kosova. Prva runda dijaloga je održana 8. i 9. marta 2011. godine, a do 8. jula 2012. godine odvija se „tehnički dijalog“; od 8. jula 2012. godine počinju sastanci premijera Kosova i Srbije: „politički dijalog“.

Iz brojnih susreta proistekli su i brojni „dogovoreni zaključci“, akcioni planovi, tehnički protokoli itd. U javnosti: u medijima, istupima političara, aktivista civilnog društva i stručnjaka uvrežila se navika da se svi ovi dokumenti nazivaju „Briselski sporazum“ ili „Briselski sporazumi“.

²² U stvarnosti, ruska aneksija Krima dovodi Kosovo u aktivnu poziciju i može se dogoditi da Rusija trguje sa omogućavanjem ulaska Kosovu u UN za „legalizaciju“ aneksije Krima (*Janjić, 2014*).

U ovoj analizi će se, takođe, koristiti termin „sporazum“ za pojedine „dogovorene zaključke“ i određene akte vezane za dato pitanje. Razlog za korišćenje ovog, u osnovi, tehničkog termina, jeste uvažavanje stvorenog „standarda“, ali i nastojanje da se umanju mogućnost zabune i neproduktivnih sporenja, nesporazuma i nejasnoća koji bi mogli nastati kada bi se koristili tačni nazivi koje nose dati dokumenti (na primer, *dogovoreni zaključci*). Međutim, kad se u prilogu navode u celosti konkretni dokument, tada se koristi naziv koji dati dokument ima u originalu.

U ovoj analizi se pojam „Briselski sporazum“ koristi kao generički naziv za sve dokumente nastale iz dijaloga. Radi jasnoće izlaganja i poštovanja prirode razgovora i nastalih dokumenata ovi su klasifikovani u dve grupe: „tehnički sporazumi“ za dokumenta nastala iz „tehničkog dijaloga“ i „*Sporazum o principima*“ za dokumenta nastala iz „političkog dijaloga“.²³

U Analizi kategorija dogovora nastalih u cilju rešavanja i prevazilaženja problema nastalih u primeni dogovorenog ili povodom pojedinih pitanja neće biti prikazivana i analizirana u posebnom poglavlju kao što se to čini u izveštaju Vlade Srbije, već uz one teme i sporazume iz čije primene ili neprimene su nastali.

Posle četiri godine od započinjanja složenog i veoma delikatnog procesa dijaloga realno stanje u odnosima između Srbije i Kosova je donekle promenjeno, ali je daleko od normalnog. Do jula 2015. godine postignuta su 27 sporazuma. Od postignutih sporazuma samo za četiri se može reći da su ispunjeni (*Lost in Stagnation, 2015:5,9*). To jeste skroman rezultat.

Što se tiče same prirode sporazuma postignutih u toku Briselskog dijaloga, ovaj problem će biti detaljnije raspravljano kasnije, u poglavlju o ustavnosti, legalnosti i legitimnosti. No, već sada, a na osnovu izložene analize procesa uspostavljanja političkog i pravnog osnova za vođenje dijaloga (razne deklaracije, rezolucije i slično) može se reći da su dijalog i postignuti sporazumi po prirodi prevashodno politički ali da proizvode ne samo političke već i pravne posledice.

a) Tehnički sporazumi

Veliki napor pregovarača i predstavnika EU i SAD uložen od 2011. do 2013. godine doveo je do značajnog napretka „tehničkog dijaloga“.²⁴ Zbog vanrednih parlamentarnih izbora, u Srbiji i na Kosovu, uz dramu oko konstituisanja Vlade Kosova koja je

²³ Ova klasifikacija je primenjena i od strane Vlade Srbije. Međutim, Vlada Srbije uvodi i treću kategoriju. Naime, po klasifikaciji Vlade Srbije: „Prvu grupu čine pitanja i procesi proizašli iz političkog dela dijaloga, a na osnovu Prvog sporazuma o principima koji regulišu normalizaciju odnosa, kao i pratećih dokumenata. Drugu grupu čine pitanja proizašla iz tzv. tehničkih sporazuma postignutih uz posredovanje EU. Treću grupu pitanja čine ona koja su proistekla iz dogovora napravljenih u cilju rešavanja i prevazilaženja manje važnih, svakodnevnih problema čije postojanje usporava proces normalizacije odnosa (*Izveštaj, 2015:2*).

²⁴ U periodu od 2011. godine do aprila 2013. godine postignuto je sedam „tehničkih sporazuma“ (katastarska evidencija, matične knjige, sloboda kretanja, carinski pečat, priznavanje univerzitetskih diploma, integrisano upravljanje prelazima, i regionalno predstavljanje i saradnja). Među ovim sporazumima posebno je važan sporazum o slobodi kretanja ljudi i roba, koji je podržan dogovorom o integrisanom upravljanju granicom, evidentiranju i ubiranjima carina i PDV-a, kao i o carinskom pečatu. Kao koleteralni rezultat uspostavljen je *Privremeni fond za ekonomski i infrastrukturni razvoj Severa Kosova* (u daljem tekstu: Fond).

trajala sve do januara 2015. godine, s pravom može reći da je 2014. godina bila „izgubljena godina“ za Briselski dijalog.

Primena tehničkih sporazuma omogućuje uspostavljanje evropskih standarda koji podržavaju proces normalizacije odnosa Kosova i Srbije. Zbog toga imaju značajnu ulogu i u kontekstu rešavanja pitanja statusa Kosova. Uz to, stvaraju se pretpostavke za ukidanje prepreke bržeg ekonomskog razvoja Kosova, uključujući i Sever Kosova (*A 'Peace Treaty', 2012: 6, 8, 10*).

Sporazumi o regionalnom predstavljanju Kosova i o integrisanom upravljanju granicama/prelazima, krajem februara 2012, predstavljali su ispunjenje ključnih uslova da bi Srbija stekla status kandidata, koji joj je i odobren 1. marta 2012. godine.

1. Sloboda kretanja

Pitanje slobode kretanja rešeno je „dogovorenim zaključcima“ (Vidi: *Dodatak broj 4*), u petoj rundi dijaloga 2. jula 2011, a 2. decembra iste godine usaglašeni su *Operativni zaključci*, koji se odnose na primenu ovog dogovora.

Cilj sporazuma je da se omogući slobodno putovanje unutar i preko teritorija Kosova i Srbije, a njegova primena, započeta 26. decembra 2011. godine, ide dobro.

Sporazum je regulisao korišćenje kosovske lične karte, vozačke dozvole, registracije vozila i osiguranja, a uspostavljene su i nove procedure putovanja između Kosova i Srbije.

U procesu primene Sporazuma Vlada Srbije je donela niz akata²⁵ i preduzela brojne aktivnosti u nastojanju da se reguliše pitanje osiguranja.²⁶

Vozila iz Srbije za sada plaćaju do 40 evra za ulazak na Kosovo, 368 evra za 6 meseci, i 603 evra za jednogodišnje osiguranje,²⁷ a vozila sa Kosova sa „KS“ i „RKS“ saobraćajnim tablicama moraju platiti 100 evra za 30 dana, uključujući 40 evra za privremene saobraćajne tablice za kosovska vozila sa „RKS“ tablicama, uključujući taksu od 1 evra na dan, te graničnu taksu od 13 evra.

Ovako visoke takse činile su putovanje između dve zemlje veoma skupim. To je otežavalo i slobodu kretanja, produžavalo vreme potrebno za prelaz granice, povećavalo i troškove poslovanja ljudima i kompanijama, pogotovo onim građanima i robama koji su sa Kosova prelazili u Srbiju.

I pored napora da se reši ovo pitanje, dugo je na snazi bilo takozvano privremeno rešenje, izdavanje osiguranja za vozila na samoj granici, prilikom njenog prelaza.²⁸ Po-

²⁵ *Zaključak 05 broj: 021-6653/2011 od 1. septembra 2011. godine, Zaključak 05 broj: 423-9394/2011 od 8. decembra 2011. godine o osiguranju motornih vozila sa registracijama izdatim od strane Privremenih institucija samouprave u Prištini, Uredba o kontroli prelaska administrativne linije prema Autonomnoj pokrajini Kosovo i Metohija, na sednici održanoj 22. decembra 2011. godine 05 Broj:110 -9604/2011-3.*

²⁶ Na sastanku u Beču, 20. decembra 2011. godine, dogovoreno je zaključivanje *Memoranduma o razumevanju* kako bi se sprečile prevare u oblasti osiguranja. Za sada, nema vidnijeg napretka po ovom pitanju, a sporno je, naročito za vlasti na Kosovu, polaganje depozita i davanje čvršćih garancija za naplatu; U Briselu, 19. aprila 2012. godine, i u Beogradu, 26. juna 2012. godine, održani su sastanci predstavnika Udruženja osiguravača Srbije i Kosovske asocijacije osiguravača, uz posredovanje EU, posvećen smanjenju cene auto – osiguranja (*Izveštaj, 2012*). Dogovor, još uvek, nije nađen a ni rešenje pitanja „zelene karte“.

²⁷ Kosovska osiguravajuća preduzeća su, nakon pritiska od strane javnosti i Vlade Kosova, snizila početne osiguravajuće takse, uglavnom zbog pritužbi etničkih Albanaca iz Preševske doline.

²⁸ Vlada Srbije je, 8. decembra 2011. godine, usvojila „*Zaključak o osiguranju motornih vozila sa tablicama izdatim od strane Privremenih institucija samouprave u Prištini*“ kojim označava Udruženje osiguravača Srbije (UOS) za nosioca organizovanja izdavanja polisa osiguranja na prelazima ka Kosovu. UOS je kao administratora osiguranja

sle mnogih sastanaka i međusobnih uslovljavanja osiguravajućih kompanija sporazum je postignut tek jula 2015. godine, da bi avgusta 2015. godine bilo ukinuto plaćanje osiguranja na graničnom prelazu (vidi: *Dodatak broj 5*).

„RKS“ registarske tablice i lične karte još uvek nisu uvedene kao obaveza za etničke Srbe na severu Kosova. Oni koriste saobraćajne tablice Srbije i ne plaćaju osiguranje za vozila. Ovakva situacija predstavlja neizvršavanje sporazuma o slobodi kretanja, koji je postavio rok: 11. novembar 2011. godine. U primeni ovog sporazuma Vlada Kosova se opredelila da primenjuje tzv. nežni (soft) pristup – nisu kažnjavane osobe niti su pretresana privatna vozila ili prodavnice u potrazi za onim dokumentima čije je važenje prestalo na osnovu sporazuma (*Kosovo 2014*).

Kad su u pitanju pasoši, trebalo bi znati da je Srbija u periodu od 1999. do 2007. godine Albancima sa Kosova izdala 260.000 pasoša Republike Srbije, a u periodu od 2009. do 2011. godine dodatnih 26.000 pasoša. Uz to, ima još 60.000 podnetih zahteva Albanaca sa Kosova. Dakle, broj Albanaca koji imaju pasoš Srbije prelazi 300.000.

S obzirom na to da veliki broj građana Kosova ima i koristi lična i putna dokumenta Srbije, koja podležu režimu vizne liberalizacije, neophodno je da se uredi pitanje evidencije promene prebivališta, da se uspostavi razmena podataka između vlasti Srbije i Kosova i da se odgovori na posebno delikatno pitanje „dvojnog državljanstva“.

Radna grupa Srbije i Kosova je 11. septembra 2014. godine u Briselu dogovorila da se osobama koje imaju lične karte koje je izdalo Kosovo omogući da koriste još jedan broj graničnih prelaza u tranzitu, poput beogradskog aerodroma „Nikola Tesla“, prelaza ka Bugarskoj i Makedoniji. Krajem 2014. godine dogovor je proširen i na pasoše Kosova, tako što je MUP Srbije vlasnicima ovih pasoša izdavao privremena dokumenta za prolaz kroz Srbiju. Tada su obuhvaćeni i prelazi ka Hrvatskoj i posebno važni prelazi ka Mađarskoj, odnosno Šengenskoj zoni. Posle ovoga je unapređena sloboda kretanja ljudi.²⁹

Kao kolateralna posledica primene sporazuma o slobodi kretanja povećan je i broj ilegalnog napuštanja Kosova, odnosno uvećao se broj „lažnih azilanata“ sa Kosova koji pokušavaju da dobiju azil u EU.³⁰

EK je 11. februara 2015. godine ukazala da je broj ilegalnih migranata sa Kosova koji neosnovano traže azil u EU tokom 2015. godine povećan za 40%, što premašuje

odredilo „Dunav osiguranje“ a.d.o. koje je zajedno sa UOS uložilo 60 miliona dinara za stvaranje tehničkih uslova za uspostavljanje sistema za izdavanje polisa osiguranja na prelazima ka Kosovu. Obe starne su, počev od 26. decembra 2011, omogućile licima kupovanje osiguranja na prelazima ka Kosovu (*Monitoring, 2013:60,61*). Iznos osiguranja za vozila je visok: Vozilo koje je registrovano na gradove u centralnoj Srbiji pri ulasku plaća 20 evra osiguranja nedeljno. Isto toliko plaćaju vozila sa nemačkim ili švajcarskim registarskim tablicama. U kretanju sa Kosova ka centralnoj Srbiji vlasnici vozila sa „KS“ registarskim oznakama (uglavnom ih imaju samo Srbi) plaćaju 100 evra osiguranje za mesec dana. Vozilo koje ima „RKS“ tablice, plaća 100 evra osiguranje plus 11 evra takse i dnevno 500 dinara za korišćenje „probnih tablica“ (*Brussels Agreement Implemation, 2015: 20*).

²⁹ Prema dokumentaciji MUP-a Kosova, od decembra 2011. do januara 2013. godine, bilo je ukupno 292.889 osoba koje su putovale sa Kosova za Srbiju i obrnuto – 148.284 osoba je ušlo na Kosovo iz Srbije. 11 122.742 putničkih vozila, 7.706 autobusa i 39.649 kamiona je ušlo u Srbiju sa Kosova sa „RKS“ a 15.230 putničkih vozila, 2.514 autobusa i 8.205 kamiona sa „KS“ registarskim tablicama.

³⁰ Samo u dva meseca početkom 2015. godine Kosovo je napustilo više od 50.000 Albanaca, među kojima i 6.000 učenika srednjih škola. Pritisniti mediji pak ukazuju da je od polovine 2014. godine Kosovo napustilo od 60.000 do 100.000 ljudi. Iz toga sledi, da je, u periodu oktobar 2014–februar 2015. godine, u evrozonu prešlo oko 150.000 albanskih migranata od kojih je više od 120.000 prošlo mimo bilo kakve kontrole (*Jovanović, 2015; Zečević, 2015*).

broj migranata iz Sirije i Avganistana. Povećanje broja građana Kosova koji odlaze u pravcu zemalja EU je posledica izostanka ekonomskog razvoja, nedostatka razvojnih politika i radnih mesta, ali i posledica opšte krize (*Grđžaliju*, 2014). Ima mesta i istrazi o uključenosti organizovanog kriminala i korumpiranih policijskih i drugih zvaničnika u masovno ilegalno prebacivanje Albanaca preko Srbije u EU,³¹ a pre svega u Nemačku i Mađarsku.³²

U cilju što uspešnijeg upravljanja migracijama, Vlada Kosova je usvojila *Strategiju za migraciju 2103–2018*. *Strategija* je kao cilj postavila sprečavanje ilegalne i jačanju regularne migracije, tako što bi se unapredile i olakšale legalne migracije i, istovremeno, migracije pretvorile u pozitivan faktor ekonomskog razvoja.

Inače, politika promocija legalne migracije ka EU je rezultat usvajanja *Haškog programa* od strane Saveta Evrope, odnosno sprovođenja *Lisabonske strategije*.³³

Vlada Kosova promovise regularnu migraciju kako bi se olakšalo putovanje u EU i koristi kružne migracije građana između Kosova i država EU i to uključujući i migracije za potrebe studije, sezonskog zapošljavanja, razmene iskustava i obuke.

Vlada Kosova je uspostavila pravila i procedure za readmisiju lica koja su državljani Kosova ili stranci, koji ne ispunjavaju uslove za ulazak ili boravak na teritoriji države molilje. Do sada Kosovo je potpisalo 19 bilateralnih sporazuma o readmisiji sa devetnaest zemalja EU i država Šengenske zone i sa dve zemlje u regionu, Albanijom i Crnom Gorom.

Pored svega što je preduzeto, dogodio se pravi „bum iseljavanja“ Albanaca sa Kosova u prvoj polovini 2015. godine. To svedoči da još uvek na Kosovu, ali i u Srbiji nije uspostavljen efikasan sistem upravljanja migracijama, kao i da Srbija i EU nisu uspostavile efektivnu saradnju po ovom pitanju iako se Srbija graniči sa četiri zemlje EU i nalazi se na Šengenskoj granici (granica sa Mađarskom) preko koje je prešao i prelazi veliki broj ilegalnih migranata. To, pak, ukazuje da je, pored dugoročnog cilja podizanja stepena razvoja Kosova kako bi se smanjila motivacija za migriranje, neophodno da se preduzmu neke kratkoročne mere: počevši od vizne liberalizacije za Kosovo, preko pomoći EU Kosovu i Srbiji za podizanje kapaciteta za planiranje i upravljanje migracijama, do podizanja tehničke i ukupne opremljenosti službi za nadgledanje granica i saradnje u suzbijanju organizovanog kriminala u oblasti trgovine ljudima.

1.1. Uklanjanje barikade – „Parka mira“ na mostu u Kosovskoj Mitrovici

Po verziji iz Beograda: U noći između 17. i 18. juna 2014. godine, upotrebom teške mehanizacije, uklonjena je do tada postojeća barikada od nasute zemlje, postavljena

³¹ Šef diplomatije Srbije Ivica Dačić podsetio je da talas izbeglica jaše na sporazumu o slobodi kretanja na kojem je insistirao Brisel, te pozvao Evropu da onda rešava problem koji je nastao (*Dačić*, 2015).

³² Statistika kaže da je od početka januara do 12. februara 2015. godine oko 18.000 ljudi sa Kosova ušlo u Nemačku (posebno u njene pokrajine Donja Saksonija, Severna Rajna Vestfalija, Bavarska i Baden-Virtemberg) sa željom da postanu azilanti. Po izjavi direktora policije Mađarske Karolja Papa, do marta 2015. godine je 23.200 osoba ilegalno prešlo granicu, što predstavlja veliki finansijski i bezbednosni problem za Mađarsku. Uz to, 40 osoba je uhapšeno jer su se bavile krijumčarenjem ljudi.

³³ Ova migraciona politika ima za cilj uspostavljanje okvira za legalne migracije uzimajući u potpunosti u obzir važnost integracije u društvo domaćina. Mere EU za legalnu migraciju uključuju i uslove ulaska i boravka za određene kategorije imigranata, kao što su visokokvalifikovani radnici koji podležu direktivama EU „Blue Card“ („Plavi karton“), studente i istraživače.

na samom prilazu glavnom ibarskom mostu u Kosovskoj Mitrovici sa severne strane. Tako je omogućeno nesmetano korišćenje mosta u punom kapacitetu, što je dovelo do okupljanja većeg broja ljudi sa obe strane mosta, do prelazaka vozila i pešačkih grupa iz južnog u severni deo grada. U odgovoru na novonastalu situaciju doneta je odluka o postavljanju „Parka mira“ na samom mostu i sprovedena brza i efikasna akcija postavljanja žardinijera, klupa i nasipanja sloja zemlje i busenova sa travom po kolovozu. Time je onemogućen saobraćaj motornih vozila, koji je od Beograda ocenjen kao „bezbednosno problematičan“ (*Izveštaj, 2015: 22*).

Na inicijativu EU, a u cilju smirivanja političkih i etničkih tenzija, 11. jula 2014. godine u Briselu je radi dogovora o budućoj sudbini mosta održan sastanak radne grupe. Radnu grupu su činili predstavnici Srbije, Kosova i lokalnih organa (gradonačelnici severnog i južnog dela Kosovske Mitrovice), kao i zvaničnici EEAS. Usvojen je predlog šefa Delegacije EU u Prištini Samjuela Žbogara da se na most uputi tim francuskih građevinskih stručnjaka koji su učestvovali u njegovom obnavljanju deceniju ranije, sa zadatkom ispitivanja tehničkih kapaciteta, što bi omogućilo radnoj grupi da donese odluku o budućem uređenju mosta. U međuvremenu, na severnom delu mosta su postavljene, pa ubrzo uklonjene čvrste betonske prepreke u formi žardinijera, a potom razrovan sloj asfalta u dubini od oko pola metra i tako onemogućen prilaz motornim vozilima, a da bi se sprečilo eventualno jednostrano uklanjanje Parka i obnova saobraćaja pre postizanja političkog dogovora (*Izveštaj, 2015:22, 23*).

Priština je sve vreme tvrdila da primena „Žbogarovog plana“ odnosno *Sporazuma o uklanjanju prepreka na mostu i revitalizaciji ovog mosta* kasni u odnosu na dogovor postignut u Briselu, 22. jula 2014. godine i to krivicom Beograda (*Brussels Agreement Implemtaion, 2015: 15*).

Rešenje je postignuto 25. avgusta 2015. godine i to tako što će se izvršiti revitalizacija mosta i pešačke zone sa obe strane. Takođe, dogovoreno je i da će do 10. oktobra 2015. godine biti rešeno pitanje mapa administrativnih linija katastarskih oblasti u Suvom Dolu i Brđanima putem Memoranduma o razumevanju o planovima razvoja opština, Opštinske mape zoniranja i detaljnog Regulatornog plana između relevantnih ministarstava i dveju opština (vidi: *Dodatak broj 6*).

2. Integrisana kontrola granice (IBM)

Dogovor u oblasti integrisane kontrole granice i administrativne linije (IBM) (Vidi: *Dodatak broj 6*) postignut je tokom osme runde dijaloga, od 30. novembra do 2. decembra 2011. godine, a primena je počela 10. decembra 2012. godine. Bio je to značajan pomak koji se ticao izuzetno delikatnog i spornog pitanja – granica.

Pitanje granica imalo je poseban značaj za Kosovo kao označavanje teritorijalnog integriteta i suvereniteta, kao i povećanje prihoda od carina i uspostavljanje kontrole nad švercom i ilegalnom trgovinom ljudima i robama (*Kosovo 2014*).

Za Srbiju je to bila jedna „gorka pilula“ koju je valjalo progutati jer je realnost jača od političkih želja. Takođe, Srbija je imala potrebu da uspostavi kontrolu nad kretanjem ljudi i roba, da suzbije šverc, neregistrovani promet robama širokih razmera, kao i da poveća sopstvene prihode od PDV-a i carine.

U cilju primene sporazuma Vlada Srbije je 22. decembra 2011. godine, donela niz akata,³⁴ formirana je Radna grupa, koja je pripremila tekst *Tehničkog protokola za sprovođenje operativnih zaključaka od 2. decembra 2011. godine*, koji je usaglašen na sastanku predstavnika Srbije i Kosova a uz posredovanje EU 23. februara 2012. godine u Briselu.

IBM sporazum je naišao na oštro političko protivljenje Srba sa severa Kosova, koje je od političkih izjava i skupova išlo do podizanja blokada puteva i graničnih prelaza. U znaku ovih protesta proticale su 2011. i 2012. godina. Osnovna ideja političkih vođa sa Severa Kosova koji su predvodili ove proteste i dela vlasti u Beogradu je bila da se, što duže može, odloži prihvatanje sporazuma. To je obrazložano nepriznavanjem teritorijalnog integriteta Kosova i odlaganjem institucionalnog i teritorijalnog odvajanja Severa Kosova od Srbije. To nam ukazuje da je sukob oko carina i IBM sporazuma bio samo jedan od izraza neslaganja Srbije i Kosova po pitanju suvereniteta (*Kosovo and Serbia, 2012*). Naravno, bilo je tu i lukrativnih motiva (ostvarivanje ekstraprofita neplaćanjem akciza i carina, kao i švercovanjem proizvoda) koji su ujedinili mnoge poslovne ljude, političke vođe i „ljude iz sveta organizovanog kriminala“.

Iako je vlada Srbije, uspostavljena posle izbora maja 2012. godine, obećala da će primeniti sve prethodno postignute sporazume, ona je, kao i prethodna vlada Srbije, kočila primenu sporazuma. Najverovatniji cilj ovakve politike je bilo produženje uticaja Srbije na Kosovo i sužavanje prostora da se Sever Kosova integriše onako kako je predviđao *Ahtisarijev plan*. To je omogućilo Srbiji da ponovo pregovara u okviru IBM sporazuma i da u pregovore uključi i pitanje o naplati carina na prelazima na severu Kosova.³⁵

U skladu sa tačkom 10. *Tehničkog protokola za sprovođenje IBM dogovorenih zaključaka od 2. decembra 2011. godine* predviđeno je da će nakon zaključivanja *Tehničkog protokola* biti formirana tripartitna Grupa za implementaciju *Tehničkog protokola* (u daljem tekstu: Grupa za implementaciju).³⁶

³⁴ *Uredbu o kontroli prelaska administrativne linije prema AP Kosovo i Metohija*, 05 Broj: 110-9604/2011-3 („Službeni glasnik RS“, broj 98/11) i *Zaključak u vezi sa Izveštajem o dosadašnjem toku dijaloga sa Privremenim institucijama samouprave u Prištini i postignutim dogovorima u oblastima univerzitetskih diploma i integrisane kontrole administrativne linije*, 05 Broj: 021-9607/2011-1. *Odlukom o obrazovanju Radne grupe za implementaciju postignutih dogovora u oblasti integrisane kontrole administrativne linije prema Autonomnoj pokrajini Kosovo i Metohija*, koju je Vlada donela 29. decembra 2011. godine; Vlada Republike Srbije je donela *Odluku o prestanku važenja Odluke 05 Broj: 02-10076/2011* od 29. decembra 2011. godine, čime je rasformirana Radna grupa za implementaciju postignutih dogovora u oblasti integrisane kontrole administrativne linije prema AP Kosovo i Metohija (05 Broj 02-509/2012 od 26. januara 2012. godine, „Službeni glasnik RS, br. 6/12 od 27. januara 2012. godine“).

³⁵ Opstrukciju sporazuma od strane Srbije su tolerisali garant briselskog dijaloga (EU i SAD) previđajući da je, u nastalom vakumu, jačalo prisustvo Rusije na severu Kosova. Političku podršku jačanju ruskog uticaja pružali su pre svih politička stranke DSS, pojedine srpske poslovne grupe i nevladine organizacije.

³⁶ Grupu za implementaciju čine predstavnici Srbije, Kosova i EU u ulozi posrednika i predsedavajućeg, a njen zadatak je da predlaže konkretna rešenja i mere u pogledu implementacije *Tehničkog protokola*.

Na sastanku Grupe za implementaciju *Tehničkog protokola*, koji je održan 31. oktobra 2012. godine, tokom 5. i 6. novembra 2012. godine usvojen je Pravilnik o radu i Plan aktivnosti u kojem su definisani dalji konkretni koraci u pogledu implementacije. Srbija i Kosovo su se složili da se formiraju privremene zajedničke tačke prelaska za zajedničko prisustvo na svih šest svojih tačaka prelaska koristeći postojeće objekte („koncept 3+3“ prema kome je definisano da ZTP/ZZTP Merdare, Mutivode i Brnjak biti na strani AP KiM, dok je ZTP /ZZTP Jarinje, Končulj i Depce na strani centralne Srbije), pri čemu bi se u ovoj fazi započelo sa četiri ZTP (Brnjak, Merdare, Jarinje i Končulj). Takođe, dogovorena je i zajednička poseta Grupe za implementaciju navedenim prelazima, koja je realizovana u periodu od 14. do 15. novembra 2012. godine.

Potpisivanje *Finalnog Akcionog plana* sa EU, zaključno sa 10. decembrom 2012. godine, definisano je da će privremene ZTP/ZZTP Rudnica i Merdare postati potpuno operativni 10. decembra 2012. godine u 08.00 časova, dok

IBM je izvorno bio predlog Srbije sačinjen da bi se oslabio pritisak za prihvatanje Kosovskih carinskih službenika na severnim ulazima pretvarajući ove u „integrisano“ prisustvo koje uključuje službenike EULEX-a i Srbije. U realnosti, ni Srbija a ni Kosovo nisu verovali u ovo „prisustvo“ već su ga prihvatili pod pritiskom SAD. Kad se pokazalo da će se model ipak morati prihvatiti, Srbi i Srbija su nastojali da to odlože (*Serbia and Kosovo, 2013: 15*).

Ovaj sporazum je za Srbiju bio jedan od najtežih za primenu. Između ostalog i zbog toga što je, nasuprot tvrdnji Kosova da sporazum predstavlja priznavanje granice između Kosova i Srbije, Srbija morala da ubeđuje svoje javno mnjenje da sporazum ne znači priznavanje granice između Kosova i Srbije. U sprovođenju „statusno neutralnog pristupa“ Srbija se pozivala na to da sporazum koristi reč „Boundary“ („administrativna linija“), a ne „Border“ („granica“). Činjenica da se u samom sporazumu koristi „Border“/„Boundary“ i skraćunica IBM omogućava različito tumačenje svake od strana.

Vidljiviji napredak u primeni sporazuma o integrisanom upravljanju granice dogodio se krajem aprila 2013. godine. Prvi putnici sa kosovskim ličnim kartama počeli su da putuju preko Srbije 1. maja 2013. godine. Tada su dva granična prelaza Mutivode i Mučibaba, koji povezuju Kosovo–Kosovsko Pomoravlje sa „Preševskom dolinom“ stavljena u funkciju. Aprila 2015. godine dogovoreno je i otvaranje dva malogranična prelaza (između Kosovske Kamenice i Medveđe, odnosno Leposavića i Raške).

Rast trgovine podržala je i primena Sporazuma o slobodnoj trgovini u Centralnoj Evropi (CEFTA). Zapravo, Srbija je 2006. godine efektivno priznala Kosovo kao posebnu carinsku teritoriju potpisivanjem Centralnoevropskog sporazuma o slobodnoj trgovini – CEFTA 2006 (*Zakon o potvrđivanju Sporazuma o izmeni i pristupanju Sporazumu o slobodnoj trgovini u Centralnoj Evropi – CEFTA 2006, Službeni glasnik – Međunarodni ugovori, broj 88/2007*). UNMIK je tada bio strana potpisnica, jer je spoljnootrgovinska politika bila u rukama UNMIK-a, odnosno EU kao Pilara IV.

3. Ubiranje carine i carinski pečat

Posle 2008. godine i proglašenja nezavisnosti Kosova dolazi do marginalizovanja uloge UNMIK-a, a Kosovo preuzima spoljnotrgovinsku politiku i uvodi svoju carinsku dokumentaciju s oznakom „Republika Kosovo“. Carinska služba Srbije, kao odgovor na to, odbija da dozvoli ulaz roba na teritoriju Srbije. Od tada roba sa Kosova u Srbiju uglavnom dolazi kao reeksport iz Crne Gore i Makedonije sa dokumentacijom tih država uz naznaku da je roba poreklom sa Kosova (*Monitoring, 2013: 11, 12*).

će Brnjak i Kočulj postati operativni 31. decembra 2012. godine u 08.00 časova. Nakon kompletiranja prva četiri ZTP/ZZTP, započeće rad na osnivanju dva preostala ZTP/ZZTP, kako je i utvrđeno *Tehničkim protokolom*.

Sastavni deo Finalnog akcionog plana su i *Procedure za razmenu informacija u vezi sa funkcionisanjem ZZTP*. Predviđeno je da će Beograd i Priština razmenjivati relevantne informacije u svrhu sprečavanja, otkrivanja i istraživanja kriminalnih aktivnosti, kao i radi zaštite života i zdravlja ljudi, životinja i biljaka.

Sastavni deo Finalnog akcionog plana predstavlja i dogovor o razmeni informacija u vezi sa carinom elektronski kroz S.E.E.D. u skladu sa ustanovljenom S.E.E.D. praksom. Predviđeno je da će ova razmena početi najkasnije od 31. decembra 2012. u 07.59.

Sastavni deo *Finalnog akcionog plana* predstavlja i *Tehnički aranžman o funkcionisanju privremenih zajedničkih IBM tačaka prelaska, prema Tehničkom protokolu za implementaciju IBM dogovorenih zaključaka iz dijaloga od 2. decembra 2011, donetom 23. februara 2012. godine (Izveštaj, 2012)*.

Misija EU na Kosovu – EULEX preuzima deo ovlašćenja po Planu UNMIK-a od 26. novembra 2008, te i pitanja u vezi sa carinom i graničnim prelazima na severu Kosova. Uspostavlja se i Carinski punkt u južnoj Mitrovici. To je značilo da Kosovo ne funkcioniše kao jedinstvena carinska teritorija, već kao teritorija podeljena na južni i severni deo od reke Ibar. Time je Severno Kosovo *de facto* postalo „slobodna trgovinska zona“, sa velikim problemima u nadzoru tokova roba (*Monitoring, 2013: 11, 12*). Bio je to pravi „mali raj“ za trgovinu bez evidencije, neplaćanje PDV-a i carina, šverca, ubiranja prihoda bez obaveza prema državi. To je ambijent u kome su se razigrali šverc, organizovani kriminal i korupcija, snažne albansko-srpske mreže za švercovanje roba, izbegavanje taksi i razvoj usluga i trgovine koja jača kriminalne elite. To je od ove u regionalnom kontekstu male kriminalne elite načinilo dovoljno snažnu da vlada Severom Kosova (*North Kosovo, 2011*).

Sporazum o carinskom pečatu postignut 2. septembra 2011. godine (vidi: *Dodatak broj 7*) ima za cilj da „obezbedi slobodno kretanje robe u skladu sa CEFTA“. Primena ovog sporazuma je počela u septembru 2011. godine, i to sa strane Kosova. Srbija je kasnije prihvatila kosovske pečate.

U vezi s carinskim režimom, Kosovo je usvojilo novo zakonodavstvo, unapredilo procedure i podiglo administrativne i organizacione kapacitete carinske službe.³⁷

Evidencija prometa između Kosova i Srbije se odvija po programu „Systematic Electronic Exchange of pre-arrival Data“ (SEED).

Vlada Srbije ocenjuje da Srbija u potpunosti ostvaruje sporazum i da je Srbija uložila značajan napor na uspostavljanju režima licenciranja preduzeća za trgovinu tzv. kontrolisanim robama, kod institucija u Prištini.

Uredbama Vlade Srbije prestale su da postoje neke barijere. Na primer, uspostavljanjem IBM sporazuma na graničnim prelazima Jarinje i Brnjak, od kraja februara 2013. godine skraćeni su vreme i manipulativni troškovi dotoka roba u prometu franco-kupac u južni deo Kosova na oko 3–5 sati; Uredbom od 16. septembra 2011. godine vraćen je suspendovani PDV za naftu i naftne derivate, automobile i mobilnu telefoniju na severu Kosova, pri čemu su sivi tokovi nafte i naftnih derivata radikalno samnjeni za oko 90%; trgovina automobilima i usluge mobilne telefonije operatera Telenor i MTS prestali da budu „privilegija građana severa Kosova“; ukinut je monopolski položaj velikih proizvođača iz Srbije („Knjaz Miloš“, „Guarana“ i „Rubin“), koji su damping cenama svojih proizvoda, nižim u proseku za oko 30–40%, izvozili svoje proizvode u severni deo Kosova, bez akciza i PDV-a; poboljšani su standardi predstavnika Srbije na prelazima prema Kosovu (*Monitoring, 2013: 15*).

Značajna ograničenja slobode kretanja roba i dalje postoje. Na primer, nejednaki su uslovi poslovanja iz Srbije sa severnim u odnosu na poslovanje sa južnim delom Kosova. Neke robe su oslobođene PDV-a a potom nepostojanjem upravno-nadzornih institucija na severu za praćenje prometa roba kojima se PDV i carina samo evidentiraju na prelazima Jarinje i Brnjak favorizuje se postojanje sive zone trgovine. Iznad svega, platni promet s Kosovom je izuzetno skup i tretira sa kao klasični ino-promet; obaveza

³⁷ Posebno je važno unapređenje nove organizacione strukture kao i unutrašnje kontrole s ciljem prevencije korupcije i olakšavanja prometa. To je rezultiralo povećanjem prihoda od prometa.

konverzije evra u dinare po nepovoljnom kursu; ne postoje bankovne garancije ili osiguranja poslovanja sa kupcima sa Kosova i drugo (*Monitoring, 2013, 26–32*). Međutim, najozbiljnija je prepreka u nepostojanju platnog prometa između Srbije i Kosova kao i dugogodišnja isključenost banaka na severu Kosova iz platnog prometa Kosova. Nije moguć ni platni promet preko banaka iz trećih zemalja koje imaju svoje ekspoziture u Srbiji i na Kosovu. Trenutno se pokušava da se ovaj problem reši osnivanjem takozvane ćerke firme nekih od poslovnih banaka iz Srbije koje bi bile registrovane na Kosovu.

Primena Sporazuma o IBM, kao i Sporazuma o ubiranju carina (vidi: *Dodatak broj 8*) i PDV-a je podržalo povećanje legalnog protoka roba između Srbije i Kosova. Ukupan promet Srbije sa Kosovom u 2013. godini iznosio je 550,7 miliona dolara i bio je veći u odnosu na prethodnu godinu za 40,7%, s tim da su isporuke iz Srbije iznosile 536,9 miliona, a nabavke sa Kosova 13,8 miliona dolara. Proizvodi iz Srbije koji se najviše prodaju na Kosovu su prehrambeni proizvodi i pića, hemikalije i hemijski proizvodi, poljoprivredni proizvodi, derivati nafte i dr., a sa Kosova se u Srbiji najviše kupuju osnovni metali, reciklaža, prehrambeni proizvodi i pića i dr.

Kada je reč o prometu poljoprivrednih i stočarskih proizvoda, proizvođači iz Srbije se žale na to što EULEX zahteva da za sve proizvode koji se uvoze i izvoze moraju biti poštovani standardi EU. U Srbiji, pak, svega 6 od 30 klanica zadovoljava ove uslove.

Vidljiv rezultat je povećan prihod od direktnih taksa u 2013. godini na 279 miliona evra, što čini 54% od ukupno prikupljenih prihoda (*Izveštaj, 2015: 19; Kosovo, 2014*).

Opšta ocena primene režima slobode kretanja je pozitivna, a sve veći broj ljudi ga koristi. Postoje brojna otvorena pitanja u trgovini robom između Srbije i Kosova koje treba rešiti (na primer, pitanje tzv. graničnog osiguranja, obavljanja platnog prometa ili ispisivanja uputstava i dokumenata na svim jezicima). Postojeći sistem prometa roba sa Kosovom je neodrživ, te je nužno da se naponi usmere ka stvaranju normalnog poslovnog ambijenta (*Monitoring, 2013, 33*).

4. Privremeni fond za ekonomski i infrastrukturni razvoj Severa Kosova

Četvrta runda političkog dijaloga, 17. januara 2013. godine, u Briselu, rezultirala je dogovorom o Privremenom fondu za ekonomski i infrastrukturni razvoj Severa Kosova (u daljem tekstu: Fond) u koji će se slivati prihodi od naplate carine za robu namenenu severu Kosova. Ovo je učinjeno u pozivu na sporazum o IBM.

Fondom rukovode Kancelarija i Upravni odbor, koji čine predstavnici Vlade Kosova, srpskih opština i EU, odnosno SP EU. Odluke o kapitalnim investicijama i infrastrukturi će se donositi konsenzusom a, ukoliko to ne bude moguće, glas predstavnika EU je odlučujući.

Vlada Kosova je predložila amandman na zakon o budžetu Kosova za 2013, kako bi se sporazum sproveo u delo.³⁸

³⁸ Taj amandman kaže: „Sav javni novac prikupljen od robe uvezene iz preduzeća registrovanih u Severnoj Mitrovici, Zubin Potok, Leposavić i Zvečane, kao i one koje su namenjene za potrošnju u ovim opštinama, u trenutku ulaska na Kosovo, preko carinskog prelaza Jarinje (tačka 1) i Brnjaku (tačka 31) će biti poslate u Fond. Ovaj novac će biti registrovan u Informacioni Sistem Finansijskog Upravljanja na Kosovu i prosleđivati na račun u poslovnoj banci, koji je otvorio SP EU u NLB.

Procena je da će iz priliva budžetskih sredstava Kosova za Fond biti obezbeđeno oko 6 miliona evra i još 10 miliona evra od strane EU i Srbije,³⁹ ukupno 16 miliona evra. Planira se da ova sredstva obezbede ravnomeran razvoj ovog regiona koji je istorijski bio jedinstven ekonomski prostor zavistan od rada rudnika Trepča. To bi takođe pomoglo smanjenju duboke etničke podele na severu Kosova.

Fond omogućuje uspostavljanje evropskih standarda koji podržavaju proces normalizacije odnosa Kosova i Srbije. Zbog toga ima značajnu ulogu i u kontekstu rešavanja pitanja statusa Kosova. Putem ovog sporazuma EU nastavlja da gleda Kosovo kao jedinstvenu carinsku zonu, dok će kosovski Srbi sa severa početi da plaćaju carinu, tarife i PDV.

Procenjuje se da je ukupni iznos prikupljenih carina na prelazima Jarinje i Bernjak (od 14. decembra 2013. do danas) preko 5 miliona evra i ovaj iznos je prenet u Fond. I pored toga, Fond, ni u julu 2015. godine ne finansira projekte. Ovakvo ponašanje nanosi ozbiljnu štetu planiranim projektima značajnim za srpski narod na severu Kosova i dovodi u pitanje i svrsishodnost funkcionisanja Fonda (*Brussels Agreement Implementation, 2015: 22, 25; Izveštaj, 2015: 19, 20*). Odnos prema Fondu i razvoju Severa Kosova se može meriti kvalitetom realizovanih projekata, odnosno da li oni služe kao „zamajci“ intenzivnijeg razvoja. Zbog toga je neophodno da Fond počne sa radom i da se uspostavi monitoring javnosti, pre svega poslovne zajednice i NVO nad zakonitošću i efektivnošću finansiranja iz Fonda. Posebnu pažnju bi trebalo posvetiti prevenciji korupcije.

5. Matične knjige

Pitanje matičnih knjiga rešeno je dogovorenim zaključcima na petoj rundi dijaloga, 2. jula 2011. godine (Vidi: *Dodatak broj 9*).

Primena sporazuma je počela u oktobru 2012. godine, nakon tri meseca pripremne faze obuke osoblja.

EU finansira projekat sa milion evra. Vlada Kosova je obezbedila softver, prethodno razvijen za sličan projekat sproveden na Kosovu; Vlada Srbije sufinansira projekat pokrivajući plate 50 osoblja koji rade na obradi podataka (jednog IT stručnjaka i 49 pomoćnika za obradu podataka). Obe delegacije su dodelile i koordinate, odnosno po jedan softver za skeniranje, što u novcu iznosi 400.000 evra.

Prema oceni Kosova, Kosovo je veoma efikasno ispunjavalo svoje obaveze; Kosovska civilna registraciona agencija (Kosovo Civil Registry Agency) u saradnji sa danskim centrom za izbeglice (DRC) digitalizuju overene kopije iz građanskih registara (*Brussels Agreement Implementation, 2015: 26*).

Oktobra 2012. godine kosovsko Ministarstvo unutrašnjih poslova je izdalo podzakonski akt za primenu sporazuma: *Administrativno uputstvo* (AU) o korišćenju overenih kopija originalnih podataka iz matične knjige Kosova, koje definiše proceduru kako overene kopije u konkretnim slučajevima trebaju biti smatrane originalnim na osnovu sporazuma.

Sa svoje strane Beograd tvrdi da je sporazum ispunio uspešno i u celosti.⁴⁰

³⁹ Srbija ima pravo da uplaćuje novac u Fond, ali je Beograd dužan da objavi cilj uplata.

⁴⁰ Vlada Srbije je donela *Zaključak 05 Broj: 021-6653/2011* od 1. septembra 2011. godine; *Uredbu o posebnom načinu obrade podataka sadržanih u matičnim knjigama za područje AP Kosovo i Metohija, 05 broj 110-8578/2011* od

I dok vlasti tvrde da su zadovoljne primenom sporazuma, na terenu se primećuje tek lagani napredak,⁴¹ a izveštaj Brisela o stanju primene govori o kašnjenju srpske strane.

6. Katastar

Sporazum u oblasti katastra (Vidi: *Dodatak broj 10*) prihvaćen je 2. septembra 2011. godine.

Vlada Srbije je 8. decembra 2011. godine usvojila *Uredbu o posebnom načinu obrade podataka sadržanih u katastru zemljišta za Autonomnu pokrajinu Kosovo i Metohija*, 05 broj: 110-9390/2011 („*Službeni glasnik Republike Srbije*“, broj 94/11“). Istog dana u Beogradu je održan inicijalni sastanak Grupe za implementaciju (sastavljene od predstavnika EU, Kosova, Republičkog geodetskog zavoda Srbije i Kancelarije vlade Srbije za stručne i operativne poslove u pregovaračkom procesu).

Projekat matičnih knjiga finansira se iz IPA fondova. Iako je planirano da se puna realizacija sporazuma obavi u toku 2014. godine, to se još uvek (juli 2015. godine) nije dogodilo (*Izveštaj, 2012*). Do sada je skenirano svega oko 40% dokumenata, odnosno 548.000 stranica (*Brussels Agreement Implemtaion, 2015: 25, 26*).

Srbija prigovara Kosovu da je 5. februara 2015. godine potvrdila *Nacrt zakona o Agenciji za upoređivanje i verifikaciju imovine* i dostavila Skupštini na usvajanje iako se ovim nacrtom direktno krši sporazum o katastru i stvaraju uslovi za legalizaciju protivzakonito oduzete imovine Srba (*Izveštaj, 2015:13*)

7. Univerzitetske diplome

Zaključci o prihvatanju univerzitetskih diploma dogovoreni su 21. novembra 2011. godine (*Izveštaj, 2012; Vidi: Dodatak broj 11*).

U primeni ovog dogovora Vlada Srbije je 22. decembra 2011. godine usvojila *Zaključak u vezi sa Izveštajem o dosadašnjem toku dijaloga sa Privremenim institucijama samouprave u Prištini i postignutim dogovorima u oblastima univerzitetskih diploma i integrisane kontrole administrativne linije*, 05 Broj: 021-9607/2011-1: 9. februara 2012 godine, *Uredbu o posebnom načinu priznavanja visokoškolskih isprava i vrednovanja studijskih programa univerziteta sa teritorije Autonomne pokrajine Kosovo i Metohija koji ne obavljaju delatnost po propisima Republike Srbije*, 05 Broj: 110-969/2012. godine.⁴²

14. novembra 2011. godine; *Zaključak o posebnom načinu obrade podataka sadržanih u matičnim knjigama za područje AP Kosova i Metohije 05 Broj 20-9272/2011* od 5. decembra 2011. godine i *Zaključak o posebnom načinu obrade podataka sadržanih u matičnim knjigama za područje AP Kosova i Metohije 05 Broj: 200-2875/2013-1* od 12. aprila 2013. godine.

⁴¹ Prema EULEX-u, u januaru 2013. godine, 972 overene kopije matičnih knjiga predate su Agenciji za matične knjige Kosova. Do juna 2013. godine, EULEX je ukupno predao preko 3.835 overenih kopija matičnih knjiga, pokrivajući opštine Priština (1013), Lipljan (848), Obilić (264), Kosovo Polje (219), Glogovac (425) i Podujevo (1066). Ovo je samo oko 30% od ukupnog broja koji treba predati Kosovu, pošto se procenjuje da je Srbija povukla oko 12.036 matičnih knjiga sa Kosova. (*Deda, 2013:5, 6*).

⁴² Iako je Uredbu Vlade Srbije o priznavanju diploma izdatih od strane kosovskih institucija Ustavni sud Republike Srbije (USS) proglasio neustavnim, svega dve nedelje posle toga Vlada Srbije je usvojila novu *Uredbu o posebnom načinu priznavanja visokoškolskih isprava i vrednovanja studijskih programa univerziteta na Kosovu i Metohiji*, koja se odnosi na kosovske univerzitete koji rade u skladu sa Rezolucijom SB UN broj 1244. Po ovoj uredbi će diplome kosovskih univerziteta najpre priznati Komitet evropskih akademskih stručnjaka, koji je osnovala EUA, a onda razmatrati stručni samostalni organi visokoškolskih ustanova u Srbiji. Ovom novom procedurom za priznavanje

Primena ovog sporazuma od strane kosovskih vlasti je počela 1. marta 2012 godine otvaranjem Kancelarije za implementaciju pri Ministarstvu za obrazovanje, nauku i tehnologiju (MONT) u saradnji sa SPARK-om i Evropskom univerzitetskom asocijacijom (EUA). Do aprila 2015 godine ukupno je overeno 186 diploma. Nije izvesno da će overene diplome biti priznate u Srbiji, jer univerziteti i poslodavci iz Srbije nisu obavezni da ih prihvate kao validne. U pojedinim slučajevima u kojima je Srbija priznala diplome, po izjavama kosovskih zvaničnika, u diplomama je dodavan naziv „Kosovo i Metohija“ (*Deda, 2013:9*).

Prema izjavi predstavnika Prištinskog univerziteta sa sedištem u Kosovskoj Mitrovici, akreditacija diploma ovog univerziteta su pod znakom pitanja. Zbog toga vođstvo ovog univerziteta i Beograd pokušavaju da ovo pitanje razreše kroz akreditaciju na međunarodnom nivou, i da tako izbegnu akreditaciju od strane nadležne kosovske institucije. Istovremeno, zvaničnici Kosova tvrde da nema nikakvih problema za prihvatanje diploma ovog univerziteta i optužuju Srbiju da nije priznala nijednu od diploma iako je bilo 300 zahteva (*Brussels Agreement Implemetaion, 2015: 26*).

Vlada Srbije ocenjuje da Srbija u potpunosti sprovodi Sporazum, tako da se diplome izdate od strane Univerziteta sa Kosova, koje su potom sertifikovane od strane EAU, tretiraju kao i sve druge visokoškolske isprave izdate od strane univerziteta koji nisu akreditovani u Srbiji. Zapravo, ove diplome u Srbiji prolaze kroz istu proceduru kao i diplome izdate, na primer, od strane univerziteta u Beču, Oksfordu, Harvardu, itd. Ovakav pristup pitanju diploma je, po mišljenju Vlade Srbije, u skladu sa evropskom praksom (*Izveštaj, 2015: 5*). Međutim, istina je da je praksa u Srbiji prilagođena odbrani monopola domaćih univerziteta i da se za nostrifikaciju postavljaju mnogi uslovi koji su rezultat zaostajanja u razvoju visokog školstva Srbije.

8. Regionalno predstavljanje i saradnja

Sporazum o regionalnom predstavljanju i saradnji dogovoren je u Briselu tokom 2011. godine, a potpisan posredstvom *tehničkog protokola* koji je svaka od strana potpisala sa EU (Vidi: *Dodatak broj 12*), a koji utvrđuje tehničke detalje od značaja za primenu dogovora.

U primeni dogovora postoje tenzije: Kosovo pokušava da proširi broj organizacija u kojima je član, dok Srbija insistira na tzv. Kuperovoj listi regionalnih organizacija, koja je izrikom dogovorena u Briselu i koja je uža od one liste koju želi Kosovo. Ponekad Srbija nastoji da oteža učlanjenje Kosova u regionalne organizacije. Tako je bilo i prilikom učlanjenja Kosova u Regionalnu inicijativu za migracije, azil i izbeglice (MARRI), kao i u Međunarodnu organizaciju za unapređenje regionalne saradnje na polju javne administracije na Zapadnom Balkanu (RESPA).

Brojni su primeri uspešne primene ovog dogovora, a bilo je i pojedinačnih primera sprečavanja učešća Kosova u regionalnoj saradnji (*Brussels Agreement Implemetaion, 2015: 20, 21*).

Vlada Srbije ističe da se sporazum primenjuju u potpunosti (*Izveštaj, 2015: 16*).

---

diploma kosovskih univerziteta i na taj način prevaziđen problem priznavanja ovih diploma zbog neustavnosti prethodne uredbe (*portal KoSSev 14.11.2014*).

U stvarnosti, dogovor se više poštuje nego mnogi drugi. To potvrđuje i sve učestalije zajedničko pojavljivanje Srbije i Kosova na ovim skupovima, a i kad se organizuju na Kosovu ili u Srbiji.⁴³

b) Prvi sporazum o principima normalizacije odnosa Beograda i Prištine

Ključni korak Briselskog dijaloga bio je sporazum o nastavku dijaloga između zainteresovanih i uključenih strana (Srbije, Kosova, EU i SAD) i njegovom podizanju na najviši nivo uključivanjem predsednika Vlade Srbije Ivice Dačića, premijera Kosova Hašima Tačija, bivše državne sekretarke SAD Hilari Klinton i visoke predstavnice EU za spoljnu politiku i bezbednost Ketrin Ešton. Ohrabreno je i učešćem predsednika Srbije Tomislava Nikolića i predsednice Kosova Atifete Jahjage.

Premijeri Ivica Dačić i Hašim Tači, pod pokroviteljstvom visoke predstavnice EU za spoljne poslove, nastavili su dijalog u Briselu susretima 19. oktobra, 7. novembra i 5. decembra 2012, od 17. januara i tokom cele 2013. godine, sa prekidima zbog vanrednih parlamentarnih izbora u Srbiji i na Kosovu, kao i izborima u EU tokom 2014. godine. Od 8. i 9. februara, pa kroz susrete tokom maja, juna i jula 2015. godine, politički dijalog nastavljaju premijeri Aleksandar Vučić i Iso Mustafa.

Po svojoj prirodi i dostignućima Briselski dijalog bi se mogao odrediti kao „dogovaranja elite“, a ne kao proces izgradnje mira između dve zajednice, na Kosovu i u Srbiji (*Serwer, 2013; Mehmeti, 2014: 2*). Politički dijalog se koncentrisao na vruću tačku normalizacije odnosa Kosova i Srbije – nesporazume na i oko Severa Kosova (*A 'Peace Treaty' 2012: 6, 8, 10*). A Srbi i Albanci i dalje žive svoje „paralelne živote“, loše misle jedni o drugima i vide sebe kao žrtve. Oni žive jedni pored drugih, ali ne i zajedno. Ovakav odnos je „cementiran“ tokom vladavine Slobodana Milošević, a krajem osamdesetih i devedesetih godina prošlog veka stvorene su okolnosti za izgradnju dva „paralelna društva“ na Kosovu.⁴⁴

Izgradnja i postojanje „paralelnih struktura“ (Albanaca i Srba) olakšani su etničkom strukturom stanovništva Kosova i velikom etničkom distancom između Albanaca i Srba.

I pored toga što je po broju stanovnika i površini relativno mala oblast, Sever Kosova je početkom 21. veka postalo jedno od najkomplikovanijih pitanja na Zapadnom Balkanu, kao i u odnosima Beograda i Prištine (*Janjić, 2014*).

U periodu od 1999. do 2010. godine smatralo se da je reč o „zamrznutom konfliktu“ (*Morina, 2014: 3*). Međutim, tokom 2010/2012. godine otvoreno je pitanje integracije severnog dela Kosova u zakonodavstvo i institucije Kosova. Time je došlo i do „podgrevanja političke atmosfere“, a Sever Kosova je zapretio da se pretvori u „vruć konflikt“.

⁴³ Jedan od takvih primera je i učešće Srbije i Kosova na sastanku, 28. avgusta 2014. godine, u okviru „Berlinskog procesa“, iniciranog od strane nemačke kancelarke Angele Merkel, na kome su razmatrane teme poput evropskog puta Zapadnog Balkana, jačanje regionalne saradnje, kao i povećanje prosperiteta Zapadnog Balkana kroz jačanje održivog ekonomskog rasta. Ili, prisustvo zvaničnika Srbije, 25. marta 2015. godine, u Prištini, na sastanku Zapadnobalkanske šestorke (ZB6) (*Izveštaj, 2015:16, 17*).

⁴⁴ Najpre su Albanci kreirali svoje „paralelne institucije“, da bi od kraja rata, 1999, Srbi počeli da grade svoje „paralelne institucije“ (*Janjić 2014:222*). Srbi sa Severa Kosova od 1999 godine nisu bili pod upravom Prištine, niti su imali intenzivnije kontakte s vlastima Kosova. Oni su formalno pod patronatom Specijalnog predstavnika Generalnog Sekretara i UNMIK Administracije u Mitrovici), a stvarno njima se upravlja iz Beograd (*Morina, 2014: 3*).

U tom periodu su pale i ljudske žrtve, uključujući i dva pripadnika nemačkog kontingenta KFOR-a i jednog pripadnika EULEX-a.

Potvrdilo se da je sukob Srba i Albanaca oko Kosova zapravo sukob oko statusa i kontrole nad teritorijom. Otuda su i stanovišta Srbije i Kosova o tome šta je „odgovarajuće rešenje“ pitanja Severa Kosova različite i sukobljene. Za Republiku Srbiju to je zadržavanje ove oblasti unutar granica Srbije, a za Kosovo „odgovarajuće rešenje“ je uspostavljanje pune kontrole Kosova nad ovim delom teritorije i stavljanje Srbije u poziciju prihvatanja kao neminovnosti priznavanja nezavisnosti Kosova (*Janjić, 2014: 224*).

Kosovo i međunarodna zajednica su kao glavni izazov odredile opstanje institucija Srbije ili „paralelnih institucija“. Sa svoje strane, Srbi sa Severa Kosova i Srbija su insistirali na tome da su ove institucije uspostavljene zbog očiglednih etničkih podela na Kosovu zbog kolapsa „multietničkog“ društva kakvo su proklamovale UN, da su to jedine institucije u kojima Srbi mogu da učestvuju i zadovoljavaju svoje političke, socijalne i druge potrebe, odnosno da su one od „životnog značaja“ za Srbe na Kosovu (*Derand, 2009*).

Po mišljenju Srba sa Severa, Srbija im nudi više od Kosova na političkom i na emocionalnom nivou. Sa njihove tačke gledišta, Albanci samo žele da odvoje ovaj deo od Srbije i da ga pripoje Kosovu. U prilog jačanju ovog uverenja išle su i javne izjave mnogih Albanaca da bi Srbe trebalo na silu poterati sa Severa Kosova.

Jasno je da za postizanje dogovora obe strane moraju da popuste: Srbi da prihvate da žive u teritorijalnom okviru Kosova, a Albanci da Srbi imaju odgovarajuću autonomiju (*Lene, 2012a*).

Pozitivan trend u dijalogu iskazan je tokom januara i februara 2013. godine. U tom periodu su se, u poređenju sa prethodnim tokom razgovora, pored razjašnjenja brojnih pitanja od značaja za primenu ranije postignutih dogovora (pre svega u vezi sa integrisanim upravljanjem prelazima na severu Kosova), dogodila i dva značajna proboja.⁴⁵ Ali, odlučujući korak načinjen je, 19. aprila 2013. godine, kada je parafiran *Sporazum o principima* (Vidi: *Dodatak broj 13*) i 22. maja, kada je dogovoren plan za njegovo sprovođenje.

Sporazum o principima je sporazum o podeli vlasti na Severu Kosova koji je bio prihvatljiv za Kosovo i Srbiju, a unutar koga će opštine sa većinskim srpskim stanovništvom imati autonomiju u oblastima zdravstva, obrazovanja, kulture, a za uzvrat vratiti policiju i pravosuđe centralnim vlastima Kosova (*Mehmeti, 2014: 1*).

Za zvaničnike Kosova, Srbije i EU, ovaj sporazum je kamen temeljac povećanja stabilnosti na Zapadnom Balkanu i odlučan korak obe zemlje na putu integrisanja u EU.

⁴⁵ Na sastanku održanom 17. januara 2013. godine, postignut je dogovor premijera Srbije i Kosova o formiranju kancelarija za vezu, razmeni „oficira za vezu“ u Beogradu i Prištini, i pojašnjeni su njihovi zadaci. Ovim korakom uspostavljen je novi kanal komunikacije i institucija koja će olakšavanjem primene postignutih sporazuma biti značajan akter buduće normalizacije odnosa između Srbije i Kosova.

Drugi proboj predstavljao je susret predsednika Republike Srbije Tomislava Nikolića i predsednice Kosova Atifete Jahjage, 6. februara 2013. godine, u kabinetu visoke predstavnice EU. Ovim susretom predsednika, dijalog je postigao očekivanje koje je postavljeno na početku, kada je određen kao „politički dijalog na najvišem nivou“. Na ovom sastanku je postignuta saglasnost o nastavku dijaloga, o potvrđivanju normalizacije odnosa između strana kao osnovnog cilja dijaloga, i o otvaranju komplikovanih pitanja, kakvo je sever Kosova, na prvom sledećem sastanku dva premijera koji je predviđen za 19. februar 2013. godine.

Značaj ovog sporazuma je i u tome što predstavlja prvi znak da su se strane složile da gledaju napred da bi umanjile neprijateljstva (*Mehmeti, 2014:9*).

I dok postoji relativno visok stepen slaganja oko prirode *Sporazuma o principima*, to ne važi za ocene o njegovoj primeni i o doprinosu „Druge strane“ primene dogovorenog. Opšta ocena Vlade Kosova je da je pokazan mali napredak u promeni *Sporazuma o principima*,⁴⁶ a među činiocima koji su doveli do toga najvažniji su usporavanje dinamike dijaloga, zbog izbora tokom 2014. godine, i podrška Srbije održanju pa i uspostavljanju novih privremenih opštinskih veća, odnosno „paralelnih institucija“ (*Brussels Agreement Implemetaion, 2015: 6*).⁴⁷

Sa svoje strane zvaničnici Srbije ističu da je Srbija uradila sve što je do nje, a da Priština ne radi svoj posao kad god joj je to dozvoljeno i da EU stalno postavlja „nove uslove“ Srbiji.⁴⁸

Objektivna ocena koja bi se mogla dati o ostvarivanju *Sporazuma o principima* je da za period od aprila do decembra 2013. i od februara do 25. avgusta 2015. godine, dakle za samo 16 meseci, s obzirom na to da su dvanaest meseci 2014. i januar 2015. godi-

⁴⁶ Preciznije rečeno ocena Vlade Kosova glasi: „... **dobar napredak** je ostvaren u oblasti pravosuđa prihvatanjem Plana implementacija 9–10. februara 2015. godine; registrovanju kompanija sa Severa za kontrolu roba kao deo sporazuma o prikupljanju carina, iz januara 2013. godine, koji je počeo s primenom 1. januara 2015; kancelarije za vezu su proširile svoju odgovornost u administriranju zahteva za službene posete između dve zemlje čija implementacija je planirana za 1. decembar 2015. godine.

Nije bilo napretka u uklanjanju paralelnih struktura Srbije na Kosovu; nije došlo do uklanjanja civilne zaštite iako razgovori o tome traju od decembra 2013. godine; o međunarodnom pozivnom telefonskom broju nema dogovora i ako je sporazum postignut još septembra 2013. godine; u oblasti energije, vlastima Kosova nije ustupljena kontrola nad energetsom podstanicom Valač; Takozvani Park mira smešten pred mostom u Mitrovici nije uključen iako je to dogovoreno u Sporazumu od jula 2014. godine; nije rešeno pitanje osiguranja vozila; u pitanju ZSO predstoji rasprava, a Vlada Kosova zahteva da statut ZSO bude u skladu sa zakonima Kosova, ZSO ne može imati izvršne i nadzorne nadležnosti, da se ovom pitanju može pristupiti tek po promeni sporazuma o pravosuđu, tzv. civilnoj zaštiti, uklanjanja svih paralelnih struktura Srbije i barikade na mostu u Mitrovici.

Određeni napredak je postignut, februara 2015. godine, u izradi predloga implementacionog plana za pitanje civilne zaštite; EU je napravila određeni napredak u kontaktiranju Prištine i Beograda po pitanju ostvarivanja IBM Stalni graničnih prelaza (*Brussels Agreement Implemetaion, 2015:7*)“.

⁴⁷ Među tzv. regresivne trendove Vlada Kosova ubraja:

- Podršku Srbije paralelnim strukturama (*Brussels Agreement Implemetaion, 2015:8*);
- Neusvajanje zakonitih budžeta za četiri opštine na Severu Kosova (*Brussels Agreement Implemetaion, 2015:9, 10*).
- Imenovanje od strane paralelne skupštine Severna Mitrovica Aleksandra Spasić (koji je i zamenik zakonito izabranog gradonačelnika Severne Mitrovice), za predsednika tzv. privremenog tela opštinske skupštine severna Mitrovica, kao i još tri člana ovog tela. Isto telo je imenovano i za opštinu Zvečan gde je predsednika imenovan Vučina Janković, koji je i zakonito izabran gradonačelnik ovog mesta; u Leposaviću predsednik nezakonitog tela je Dragan Jablanović, koji je izabran za zakonitog gradonačelnika; u opštini Zubin Potok, predsednik nezakonitog tela je Stevan Vulović, koji je izabran za zakonitog gradonačelnika. Srbija imenovala ova tela pre lokalnih izbora od 3. novembra 2013. i podražava ih politički i finansijskih sve do sada; 31. decembra 2014. godine Vlada Srbije je imenovala Bratislava Nikolića, zakonito izabranog gradonačelnika opštine Štrpce, za predsednika tzv. privremenog opštinskog veća;
- Donošenje dve odluke, 19. februara 2015. godine, o „Narodnom pozorištu Priština“;
- Imenovanje, 5. februara 2014. godine, vršilaca dužnosti direktora Zdravstvenog centra Peć, Doma zdravlja Dragaš (*Brussels Agreement Implementation, 2015:11*).

⁴⁸ Ocena Vlade Srbije glasi: „Uprkos napretku koji je evidentan, ostaje utisak da je proces dijaloga i dalje u velikoj meri opterećen negativnim uticajem nekoliko bitnih okolnosti: Prvo, to je odstupanje od dinamike sprovođenja Prvog sporazuma, koja je jasno definisana Planom implementacije; drugo, evidentan je nedostatak liderstva na terenu od strane posrednika u pregovorima i drugih međunarodnih misija na KiM, kada je u pitanju puna implementacija dogovorenog; treće, stalno nastojanje Prištine da se u svim temama koje se pokreću u Briselu uključi i pitanje statusa, što je u direktnoj suprotnosti sa statusno neutralnom formom pregovora kakva je na samom početku dijaloga dogovorena; četvrto, nedostatak jasnih podstacija stranama uključenim u dijalog, a pre svega neizvesnost u dinamici procesa evrointegracija“ (*Izveštaj, 2015:2*).

ne bili izgubljeni zbog političkih sukoba i izbora, urađeno dosta i da je, potpisivanjem četiri sporazuma (o telekomunikacijama, elektroprivredi, „Parku mira“ i ZSO) stvorena pretpostavka za potpuno ispunjenje *Osnovnog sporazuma*.

Sporazum o principima je uspostavio okvir za rešavanje statusa Severa Kosova i omogućio da Srbija ne prizna nezavisnost Kosova, kao i da ima ulogu zaštitnika interesa Srba na severu Kosova (*Phillips, 2013*).

To je prvi korak na putu rešenja pitanja severa Kosova (*Morina, 204: 3*). Sledeći korak će, kako izgleda, biti puna integracija Severa u institucionalni sistem Kosova. Naravno da će sadašnji institucionalni sistem biti znatno promenjen već sa prvim korakom: uspostavljanjem ZSO, ali i time što će Sever Kosova izgubiti svoje do sada dominantno „etničkovano značenje“, koje obuhvata četiri opštine pretežno nastanjene Srbima (Zubin Potok, Leposavić, s mogućnošću da se na ovoj teritoriji formira još jedna opština – Lešak, Zvečan i Severna Mitrovica), jer će u administrativnom, kao i u geografskom smislu obuhvatati i tri opštine pretežno nastanjene Albancima (Južna Mitrovica, Srbica i Vučitrn). Da bi se ostvario ovaj drugi korak, neophodno je da se koncept ZSO, koji je bazično koncept decentralizacije, dopuni „unapređenjem prava i statusa Srba sa Kosova (*Decentralization of Kosovo, 2002; Deda, 2012: 15*).

Takođe, Sever Kosova bi trebalo posmatrati i kao deo budućeg „mini-evropskog regiona“ odnosno kao prostora aktivne prekogranične saradnje lokalnih zajednica iz Srbije (Raška, Novi Pazar, Tutin i Sjenica) i iz Crne Gore (Rožaje, Berane i Bijelo Polje).⁴⁹ To može imati snažan uticaj na ekonomski razvoj (Šta misle Srbi sa severa Kosova, 2014: 5, 31, 41, 73), bezbednost i otvaranje evropske perspektive ovog sada najnerazvijenijeg dela Zapadnog Balkana, ali i Kosova, Srbije i Crne Gore (*Janjić, 2014*).

U cilju primene *Sporazuma o principima* potrebno je promeniti na desetine zakona, a i ustave Kosova i Srbije. U stvarnosti ostalo je mnogo toga da se uradi i dodatno pregovara i razjašnjava. Pri tome valja uvažavati jedno od važnih pravila definisano na osnovu iskustva upravljanja etničkim i drugim sukobima koje glasi: U načelu svi su u pravu, a Đavo leži u detaljima! Po svemu sudeći, 2015. godina će biti odlučujuća godina za jasno definisanje najdelikatnijeg pitanja iz *Sporazuma o principima*, a to je uspostavljanje ZSO i ukidanje paralelizma institucija.

Primena *Sporazuma o principima*, do sada, ima sledeće korake:

1. Zakon o amnestiji

Jedan od zahteva koji je postavljen u *Sporazumu o principima* bila je amnestija za one koji su prekršili kosovske zakone na Severu. Zapravo na Severu Kosova bila je praksa da se ne plaćaju računi za komunalne usluge, na primer. Ili da se ne poštuju kosovski zakoni u oblasti saobraćaja i poslovanja. Logika uklanjanja ove prepreke za integraciju severa sa ostatkom Kosova je bila jasna. Ali, vlada Kosova je nastojala da iskoristi ovaj zakon za svoje potrebe. To se vidi po tome što je prvi nacrt zakona bio daleko otvoreniji nego što se tražilo u *Sporazumu o principima*. Efekat bi bio da se amnestiraju teški zločini širom Kosova. Vladajuća stranka, Demokratska partija Kosova (PDK), uključuje

⁴⁹ Od značaja za definisanje „mini-evropskog regiona“ mogla bi biti i Ibarsko–Limaska inicijativa, koja uključuje oko 50 opština iz Srbije, Kosova i Crne Gore.

la je i interese svojih članova i pomagače, koji će imati koristi od ove amnestije, uključujući i devet predsednika opština. Veći deo opozicije je takođe imao koristi (*Bassuener, Weber, 2013: 7*).

Skupština Kosova je 17. septembra 2013. godine usvojila *Zakon o amnestiji* onih koji su kršili zakone Kosova.

Iako je prihvaćen većinom glasova u parlamentu Kosova, protiv ovog zakona su, pored opozicije Pokret „Samoopredeljenje“, protestovale i mnoge nevladine organizacije, a predsednica i Ustavni sud Kosova su naložili da Zakon dobije drugačiju formu (*Morina, 2014: 4*). Pošto je to učinjeno, zakon se dosledno primenjuje od strane kosovskih institucija (*Brussels Agreement Implementation, 2015: 25*).

U primeni zakona koristi se tzv soft prilaz, uz povremeno pomeranje rokova, a u cilju da se izbegne primena sankcija. Za sada nema podataka da je prema nekom fizičkom ili pravnom licu izrečena sankcija, mada je bilo pozivanja na dodatno ispunjavanje uslova po zakonima Kosova, kao i na informativne razgovore (predsednik opštine Zubin Potok).

2. Lokalni izbori i konstituisanje lokalnih vlasti po zakonima Kosova

Prvi izbori na Severu Kosova po kosovskim zakonima i prvi izbori na kojima su učestvovali svi Srbi sa Kosova održani su 3. novembra 2013. godine. Bio je to važan test primene Sporazuma o principima (*Ejdus, 2013: 1*).

Društveni i politički ambijent za održavanje lokalnih izbora na Severu Kosova odnosno u četiri opštine pretežno nastanjene Srbima je bio nepovoljan (*Sever Kosova, 2013*). Sam dan glasanja na Severu Kosova je protekao u atmosferi velikog pritiska protivnika Briselskog dogovora.⁵⁰

Ovakvo stanje se odrazilo na kampanju, na nisku izlaznost i na rezultate izbora.⁵¹ Na očigledne nepravilnosti izbora i ponašanje OEBS-a nije bilo snažnijih negodovanja Kosova, ni Srbije, a ni međunarodne zajednice. Iz ovoga, kao i iz činjenice da je čitav predizborni proces na Severu bio daleko od kriterija fer i demokratskih izbora, sledi zaključak da su razlozi „efektivnosti“ i „bezbednosti“ dobili prednost nad vrednostima fer i demokratskog izbora.

Iz izbora najveći profit je izvukla *GI Srpska*, koja je postala najjača politička snaga među Srbima na Kosovu.⁵² Bio je to i uspeh Vlade Srbije, koja je dobila „legitimni“ i le-

⁵⁰ Glasanje je prekinuto, oko 17 časova, kada je oko 30 maskiranih lica napalo i uništilo tri glasačka mesta u Severnoj Mitrovici, a posle napada na vozila OEBS i EULEX, u Zvečanu, u 18.30 sati, OEBS je odlučio da zatvori sva glasačka mesta u Severnoj Mitrovici, Zvečanu, čak i u Leposaviću i Zubinom Potoku, gde uopšte nije bilo nijednog incidenta. Mimo zakonske procedure, OEBS je sav izborni materijal poneo sa izbornih mesta i naknadno ga prebrojao.

⁵¹ Posle ponavljanja izbora samo na tri glasačka mesta u Severnoj Mitrovici, (20. novembra 2013. i 1. decembra 2013. godine), a ne i u drugim opštinama u kojima je prekinuto glasanje, Centralna izborna komisija Kosova je proglasila konačni rezultat odnosno ubedljivu pobedu *GI Srpska* i njihovih kandidata za gradonačelnike (*Progres on Mitrovica, 2014:12*).

⁵² Zapravo, politički, izborni rezultati predstavljali su jednu od najvećih promena na političkoj mapi Kosova. *GI Srpska* je postala i treći po snazi politički igrač na višepartijskoj sceni Kosova, odmah posle PDK i LDK. *GI Srpska* je pobedila u 9 od 10 opština. Ova lista je formirana, koordinirana, medijski, logistički i finansijski podržana od Beograda. Prve „žrtve“ pojave ove organizacije bile su mnogobrojne i slabe političke stranke Srba, do ovih izbora jedino predstavljene u Skupštini Kosova. Ove stranke su kolokvijalno vlasti i propaganda Beograda kao i aktivisti Srpske nazivali „Thaqi-evi Srbi“.

Samo Srpska liberalna stranka – SLS i novoformirana Demokratsko progresivna stranka Nenada Rašića, uspele da se održe na vlasti u jednoj opštini i kao opozicija u preostalim opštinama (*Morina, 2014: 4, 5*).

galni instrument za osnaživanje, inače poljuljanog, uticaja Beograda na Srbe i na ukupni politički život na Kosovu. Priština se ponašala kao da je sve to ne interesuje. Ona je bila zaokupljena unutaralbanskim političkim odmeravanjima, a i „ohrabrena“ od međunarodnih predstavnika da proguta „gorku pilulu“ ne bi li proces integracije Srba u sistem Kosova napredovao.

Posle izbora usledilo je mnoštvo problema u konstituisanju novoizabranih lokalnih vlasti na Severu Kosova. Najpre, to je bilo pitanje simbola. Rešenje je nađeno u stavljanju nalepnica preko naziva „Republika Kosovo“ i preko logoa Kosova na vrhu dokumenta koje su, posle toga, potpisali gradonačelnici opština na Severu Kosova.⁵³

Potom su nastali problemi sa usvajanjem statuta.⁵⁴ To je imalo za rezultat dodatno zakašnjenje u odnosu na dogovoreni rok, a taj rok je bio kraj 2013. godine.

Po oceni Vlade Kosova, podrška Beograda „paralelnim strukturama“ ugrozila je napredak u zakonitom funkcionisanju i integrisanju četiri opštine na severu u sistem Kosova.⁵⁵

Realnost je da ove lokalne samouprave na severu Kosova još uvek, nisu u potpunosti funkcionalne. Uz to, u kod srpskih predstavnika prisutno je preklapanje funkcija u novoformiranim lokalnim samoupravama u opštinama na Severu sa funkcijama u privremenim većima koje je imenovala Vlada Srbije. U takvim uslovima je izuzetno teško jasno odrediti u kom kapacitetu, sa kojim nadležnostima i sa kojim sredstvima raspolažu osobe sa dva lica: Jedno lice kosovskog funkcionera, drugo lice funkcionera Srbije.⁵⁶

Odbornici 26 skupština opština koji su izabrani i delovali u sistemu Srbije su 11. maja 2008. godine uspostavili *Skupštinu zajednice opština Autonomne pokrajine Kosova i Metohija* (skraćeno: *Skupština zajednice*). Oni su usvojili *Deklaraciju o osnivanju*

⁵³ Zbog neslaganja sa ovakvim dogovorom izabrani gradonačelnik Severne Mitrovice Krstimir Pantić je podneo ostavku i na ponovljenim izborima (23. februara 2014. godine) izabran je Goran Rakić. Inače, pobjedu Pantića – kandidata *GI Srpska* je olakšalo hapšenje, u januaru 2014. godine, kandidata SDP-a za Severnu Mitrovicu Olivera Ivanovića (*Progres on Mitrovica, 2014: 15, 16*).

⁵⁴ Kamen spoticanja kod statuta je bilo pitanje statusa. Naime, u predlogu statuta opštine sa Severa su proglasile svoju neutralnost u odnosu na status Kosova, pozivajući se na Rezoluciju SB UN 1244 i koristeći zastave Republike Srbije prilikom održavanja konstitutivnih sednica. Albanci su dobili da glasaju za ovakve statute zahtevajući da oni budu usaglašeni sa zakonima Kosova, kako je i predviđeno u Briselskom sporazumu. Ovakav stav je zauzela i Vlada Kosova, dodajući i primedbe na određivanje nadležnosti opština u utvrđivanju granica opština, odnosno prema ZSO odnosno odrednice da neke od nadležnosti opština mogu biti prenete na ZSO. U narednom periodu dužem od dva meseca došlo je do serije sastanaka skupština opština i sastanaka sa ključnim činiocima donošenja odluka, među kojima je odlučujući uticaj imala Ambasada SAD u Prištini, a u cilju nalaženja rešenja za nastale razlike. Skupštine opština su prihvatile pojedine sugestije Ministarstva lokalne samouprave Vlade Kosova, a ovo pak da neke od odrednica statuta tumači fleksibilno. Naime, uvažena je većina primedbi Ministarstva osim one o formalnoj proceduri usvajanja i potpisivanja statuta. Sa svoje strane Vlada Kosova je prihvatila da se ne poziva na broj Službenog glasnika Kosova kao i da se spominje naziva „Republika Kosovo“, da se ne koristi zastava Kosova prilikom konstituisanja skupština opština i slično. Postignuti kompromis je omogućio da 16. maja 2014. godine Ministarstvo verifikuje statute i tako izbegne ponavljanje izbora na Severu Kosova (*Progres on Mitrovica, 2014:17, 18; KosSev portal, „Negodovanjebogneusvajanja statute“, KosSev, May 14th, 2014, http://www.kossev.info*).

⁵⁵ Po mišljenju Vlade Kosova, od oktobra 2014. godine započeo je trend drastičnog zanemarivanja rada zakonitih gradonačelnika i opštinskih skupština u četiri severno kosovske opštine, izabranih na lokalnim izborima 2013. godine. Srbija je uključena i u sprečavanje prihvatanja zakonitih budžeta ovih opština i to vođena političkim razlozima, odnosno u nastojanju da spreči integraciju obrazovnih i zdravstvenih ustanova u kosovski sistem. Zbog neusvajanja budžeta ove opštine su, od 1. marta do kraja aprila 2015. godine, suočene sa smanjenjem budžeta (*Brussels Agreement Implementation, 2015:3; Priština, 2015*).

⁵⁶ Ista je situacija sa ministrima/funkcionerima na nivou centralnih vlasti na Kosovu. Na primer, Aleksandar Jablanović je poslanika u Skupštini Srbije i ministar za povratak i zajednice u Vladi Kosova (*Realizacija, 2015*).

Skupštine zajednice, kojom je poručeno da je *Skupština zajednice* predstavničko telo „građana Republike Srbije u Autonomnoj pokrajini KiM“, da ona usmerava i usklađuje rad opština članica Zajednice i ima pravo da Skupštini Srbije predlaže zakone od značaja za život građana.

Osnivanje *Skupštine zajednice* je naišlo na prećutno odobravanje Beograda. Do danas ova skupština nije imala značajnije aktivnosti, niti je stavljena van snage. Međutim, marta 2015. godine u Gračanici je održan sastanak predstavnika skupština opština sa srpskom većinom izabраниh po zakonima Kosova. Tada je stvorena mogućnost da se suspenduje *Skupština zajednice* iz 2008. U svakom slučaju, prilikom osnivanja ZSO mora se na jasan način staviti van snage delovanje te *Deklaracije*.

3. Asocijacija/Zajednica opština na Kosovu sa srpskom većinom (ZSO)

U javnosti se pun naziv „Asocijacija/Zajednica opština na Kosovu sa srpskom većinom“ često, koristi u skraćenom obliku „Zajednica srpskih opština“ ili ZSO.

Ovo skraćivanje „etnifikuje“ značenje koncepta o kome je reč. Sam koncept ZSO je nastao kao odgovor na izazov postojeće etničke podelje kosovskog društva. Ovo je odgovor koji predstavlja svojevrsnu kombinaciju decentralizacije i manjinske kulturne autonomije. Pri tome je prednost data decentralizaciji. Realizacija ovog koncepta ostaje, pre svega, u domenu decentralizacije, odnosno nastaje specifični vid autonomije, odnosno novi nivo administriranja, nadzora i koordiniranja. To predstavlja neku vrstu „fabričke greške“ s obzirom na zadatak: organizovanje funkcionalnog društva i pored snažne etničke podeljenosti i sukobljenosti. Manjkavost je u tome što nije poklonjena dovoljna pažnje instrumentima manjinske zaštite, odnosno očuvanja i razvoja nacionalnog identiteta kroz kulturnu autonomiju. To će biti izrazito vidljivo u albanski većinskim sredinama. Zapravo, pri prihvatanju Sporazuma o principima pre svega se mislilo na integraciju četiri opštine Severa Kosova. Dodatni problem je u tome što je naknadno dogovor interpretiran tako da omogućuje uključenje i ostalih šest opština u kojima žive Srbi u većini.

S obzirom na to da je rasprava o primeni ovog dela *Sporazuma o principima*, kao i da postoji duboka podeljenost stavova među stranama, skraćenica ZSO ima i značenje „pojačavanje stava“ ili „prejudiciranja rešenja“ u korist Srbije. Ako bi se kao skraćenica koristila samo prva reč: „Zajednica“ i to bi moglo da znači takođe „pojačavanje stava“ ili „prejudiciranja rešenja“ u korist sadašnjeg stava Kosova. Takođe, „zajednica“ je opšti pojam te nedovoljno označava posebnost rešenja iz *Sporazuma o principima*.

Šest članova *Sporazuma o principima* odnosi se na ZSO (Vidi: *Dodatak broj 14*). *Implementacioni plan* je predvideo uspostavljanje upravljačkog tima, do maja 2013. godine. Odlukom Vlade Srbije 14. juna 2013. godine tim je uspostavljen.⁵⁷ Planirano da njegov rad bude okončan do kraja oktobra 2013. godine, kao i da Upravljački tim pre-

⁵⁷ Upravljački tim čine predstavnici četiri severne kosovske opštine, i to: Ljubomir Marić, Igor Kalamara, Dragan Jablanović i Dejan Radojković. Rad u Upravljačkom timu je na volonterskoj bazi, odnosno još jedna od funkcija koju imaju funkcioneri iz srpske zajednice sa Kosova. Upravljački timovi nemaju svoje tehničke, materijalne i kadrovske resurse, već koriste prostor i sredstva Kancelarije za Kosovo i Metohiju. On nema ni svoju unutrašnju normativnu izgrađenost (Gavrilović, 2015: 9).

uzme nadležnosti i predstavničku ulogu buduće ZSO do trenutka izbora za tela ZSO (članovi 4 i 6).

Po tumačenju zvaničnika iz Beograda (koalicioni sporazum o formiranju Vlade Kosova sklopljen između liste „Srpska“ i DPK – DSK) „formiranje ZSO trebalo bi da usledi za 3 do 5 meseci od dana potpisivanja ovog koalicionog sporazuma“ (Gavrilović, 2015: 9). U julu 2015. godine, može se konstatovati da ovo planiranje nije ostvareno, te da je bilo nerearno. Nerealno kratki rokovi su karakteristika skoro svih implementacionih planova i izražava preterani „optimizam“ i površnost EU birokratije, kao i „otajavanje poslova“ od strane političara i birokrata iz Beograda i Prištine. U političkom smislu, „birokratski um“ nije „glavni krivac“ za nerearno planiranje, to su i učestali izborni krugovi u Srbiji i na Kosovu tokom 2013. i 2014. godine i politička nestabilnost na Kosovu. Ali, izuzetno je važan razlog složenost problema koji se razrešava. Reč je i o različitim pozicijama Prištine i Beograda u nadležnostima i strukturi ZSO.⁵⁸ Nedostatak komunikacije se odnosi i na javnost, koja je bila potpuno neinformisana o predviđenim nadležnostima i strukturi ZSO.

Beograd smatra da o značaju ZSO govori i činjenica da su prvih šest tačaka *Sporazuma o principima* posvećeni ZSO (Vidi: *Dodatak broj 15*).⁵⁹ Po zvaničnicima Beograda, osnivanje ZSO je „apsolutni prioritet, to je centralna stavka Briselskog sporazuma“ i da se Srbija „neće zadovoljiti dok ZSO ne bude formirana u meri i na način koji će omogućiti Srbima da mogu ovde dugoročno da opstanu, tako što će imati kolektivna politička, kulturna ekonomska i svaka druga prava“ (Đurić, 2015). Sa svoje strane, predstavnici Kosova nerado prihvataju ZSO.

Jedna od važnih tačaka spoticanja je pitanje nadležnosti ZSO. Po slovu *Sporazuma o principima* ZSO ima „full overview“, i značenje ovog termina nije jasno i može se tumačiti kao „uvid“, ali kao i „nadležnost“ s obzirom na to da se u nastavku ove odrednice koristi i pojam „competencies“, što na srpskom znači „nadležnosti“. Srbija se upravo drži termina „nadležnosti“, a pod „full overview“ podrazumeva se moguće nadležnosti (izvršne, upravne itd).

Kosovo tvrdi da ZSO ne znači niti može biti bilo kakva politička ili teritorijalna autonomija koja ima izvršnu vlast. Po Prištini, reč je o dobrovoljnom i konsultativnom

Upravljački tim se oslanja na vladu Srbije, dok su njegovi odnosi i komunikacija sa kosovskim vlastima bili u najmanju ruku zategnuti.

⁵⁸ Činjenica da su u Upravljački tim uključeni samo predstavnici četiri opštine pretežno nastanje Srbima i to one na severu Kosova sugerira da je ZSO po Sporazumu o principima dizajnirana radi integrisanja ovog dela Kosova u kosovske institucije. Što se tiče ostalih šest opština pretežno nastanjene Srbima (Gračanica, Štrpce, Novo Brdo, Klokot, Ranilug i Parteš) mogu, ali ne moraju biti u ZSO.

⁵⁹ „Trebalo bi imati u vidu da je ZSO garancija preostalom srpskom narodu na Kosovu za poštovanje osnovnih ljudskih prava i sloboda, kao i uslov za uspostavljanje elementarnog poverenja da će biti poštovano ono što je u Briselu dogovoreno... Osnivanje ZSO predstavlja i neophodan preduslov i instrument rešavanja niza pitanja koja za sada ostaju nerešena, kao što su pitanja iz oblasti strukture i funkcionisanja sistema lokalne samouprave na severu Kosova (‘paralelnih institucija’), obrazovanja, zdravstva, socijalne zaštite, ekonomskog razvoja itd.“ (*Izveštaj, 2015:5*).

O značaju ZSO po viđenju zvaničnika Srbije svedoči i to što je Aleksandar Vučić, premijer Srbije, u svom govoru na sednici SB UN, 4. decembra 2014. godine, posebno naglasio opredeljenje Srbije da nastavi dijalog i proces normalizacije odnosa sa Kosovom i insistirao na pripremi pravnog okvira za efektivno sprovođenje nadležnosti buduće ZSO i istakao da je Upravljački tim ZSO pripremio Nacrt statuta ZSO i da je spreman da ga preda Komitetu za sprovođenje Briselskog sporazuma. Po njemu, ZSO će garantovati Srbima nastavljanje transparentne finansijske i strukturne podrške od Republike Srbije u domenima ključnim za dobrobit srpske zajednice: bezbednost, stabilnost i autonomiju da odlučuje o pitanjima od interesa bez previše intervenisanja iz Prištine (www.tanjug.rs).

mehanizmu saradnje između opština, kako je predviđeno zakonom Kosova (*Maljazogu, 2015*). Kosovo insistira da je ZSO isto što i *Asocijacija kosovskih opština*, koja već postoji i koja predstavlja udruženje jedinica lokalne samouprave.⁶⁰ Kosovski zvaničnici, na ovaj način, nastoje da smanje zabrinutost mnogih Albanaca da bi ZSO mogla da se pretvori u instituciju pod direktnom kontrolom Beograda, koja će upravljati autonomnom regijom unutar Kosova – nešto poput Republike Srpske u Bosni i Hercegovini. To bi, po ovom mišljenju, moglo da blokira donošenje odluka na centralnom nivou Kosova i da „dokaže“ da Kosovo ne može da funkcioniše kao nezavisna država (*Bajrami, 2013*).

Po *Sporazumu o principima*, nadležnosti će odrediti statut ZSO koji će se bazirati na *Povelji o lokalnoj samoupravi* i kosovskim zakonima. Priština se protivi mogućnosti da nadležnosti ZSO zadiru u zakonodavnu, sudsku i izvršnu vlast. U ovome Priština ima podršku dela međunarodne zajednice, te i zemalja EU koje su priznale Kosovo, kao i od SAD (*Milivojević, 2015a*).

Srbija je tokom 2015. godine iskazivala svoje nezadovoljstvo a napretkom po ovom pitanju i isticala da postoje najmanje tri problema koja čine neizvesnim osnivanje ZSO i to: „Prvi problem je nesaglasnost dve strane o prirodi ZSO. Drugi problem je uslovljavanje osnivanja ZSO rešavanjem drugih pitanja u dijalogu. Treći problem je potreba prilagođavanja kosovskog pravnog okvira, u skladu sa *Sporazumom o principima i Planom implementacije*“ (*Izveštaj, 2015: 6*).

Vlada Kosova želi da obezbedi podršku EU za uklanjanje svih „paralelnih struktura“. Sa svoje strane, Srbija nastoji da održi ove strukture ne bi li ojačala svoju poziciju. Beograd tako iskazuje nepoverenje u vlasti Kosova, s ciljem da produži međunarodno prisustvo, kao i da ovo ubedi da je neophodno postojanje tzv. paralelnih institucija.

S obzirom na to da postojeće kosovsko zakonodavstvo ne prepoznaje mogućnost povezivanja opština ni po funkcionalnoj ni po etničkoj osnovi, a posebno ne zajednička tela sa mogućim izvršnim ovlašćenjima, promena zakona i Ustava Kosova je nužna za uspostavljanje ZSO (*Maljazogu, 2015*). Po svemu sudeći, rešenje mora biti „hibridno“ (*Lost in Stagnation, 2015: 31*), te zaklanjanje iza postojećih zakona i nespremnost

⁶⁰ Za Srbiju ovo je neprihvatljivo tumačenje odredaba Briselskog sporazuma iz sledećih razloga:

a) Da je ZSO zamišljena kao pandan već postojećoj Asocijaciji kosovskih opština, onda ne bi bilo potrebe za njenim pominjanjem u Prvom sporazumu, jer je pravo na njeno osnivanje postojalo i postoji nezavisno od pregovaračkog procesa koji se odvija u Briselu. Nasuprot tome, dogovor o formiranju Zajednice srpskih opština je rezultat pisanog političkog sporazuma, postignutog uz posredovanje i garancije EU. Takođe, nepobitna je činjenica da tačke 4, 5, 6, kao i tačka 9 Prvog sporazuma o normalizaciji odnosa, predviđaju i jasno definišu ulogu ZSO, koja se značajno razlikuje od uloge svih postojećih oblika udruživanja koje postojeći kosovski pravni okvir prepoznaje. To se prvenstveno odnosi na ulogu Zajednice u oblasti ekonomskog razvoja, obrazovanja, zdravstva, urbanog i ruralnog planiranja, učešća u domenu kadrovskih pitanja policije, kao i na predviđenu mogućnost prenošenja dodatnih nadležnosti od strane Prištine;

b) Ukoliko ZSO nema jasno definisanu ulogu u kolektivnom vršenju nadležnosti od zajedničkog značaja za opštine članice, niti nadzorne mogućnosti u oblastima naznačenim u Prvom sporazumu, onda postojanje ZSO nema nikakav smisao za srpski narod na Kosovu i Metohiji, niti može da štiti njegova prava i preuzima na sebe obaveze predviđene Prvim sporazumom;

Primarni cilj stvaranja Zajednice srpskih opština je da se obezbedi najviši mogući nivo kvaliteta života, ljudskih prava i jednakosti svih građana, a u duhu osnovnog smisla Prvog sporazuma, odnosno uvažavanja potrebe za institucionalizacijom posebnosti položaja srpskog naroda na Kosovu i Metohiji i obezbeđivanja uslova za njegov održivi opstanak. Ovo nije moguće ostvariti u slučaju prihvatanja tumačenja Prištine, kojima se negira svaka mogućnost ZSO da zaštiti minimum legitimnih interesa srpskog naroda na Kosovu (*Izveštaj, 2015:6*).

da se ustavni, zakonodavni i institucionalni sistem reformišu i unapređuju u skladu s potrebama društva u suštini čini besmislenim bilo kakav dijalog (Janjić, 2015).

Kosovska vlada je, sa svoje strane, postavila sledeće uslove da bi se vodila rasprava o ZSO: Uklanjanje svih „paralelnih struktura“ Srbije na Kosovu; primena sporazuma o pravosuđu; raspuštanje Civilne zaštite, i uklanjanje barikade na mostu u Mitrovici kao i drugih barikada (*Brussels Agreement Implementaion, 2015: 15, 16*). Sa svoje strane, Srbija bi trebalo da prihvati plan implementacije koje bi uveo i postepenost uklanjanja „paralelnih institucija“, odnosno da se poveže uklanjanje ovih sa napretkom u uspostavljanju ZSO.

Sledeća pitanja su izazvala ogromna sporenja:

- nadležnost: Srbija je nastojala da prigrabi što više nadležnosti, a pre svega izvršnih kako bi napravila svojevrzni političko-teritorijalni entitet na Kosovu i tako ojačala zaštitu i poziciju Srba na Kosovu a preko ove i uticaj Beograda na politiku Prištine; sa druge strane, Priština je nastojala na tome što manje, polazeći od toga da je ZSO nevladina organizacija od posebnog značaja, znajući da će se ići na kompromis. Taj kompromis je u *sui generis* funkcionalnoj autonomiji, sa nadležnostima predstavljanja, nadzora i koordinacije;

- organizaciona struktura: Beograd je nastojao da ZSO ima što više institucija koje liče na državne (skupština, predsednik, izvršno veće, državni službenici i slično). To je sledilo viđenje Beograda prethodnog pitanja o statusu, odnosno nadležnostima. Priština je nastojala da se umanjí svaka sličnost ZSO i državnog entiteta. Primer za to je odbijanje institucije „izvršno veće“ i insistiranje na instituciji „odbora“;

- osnov uspostavljanja ZSO: Beograd je nastojao da se to dogodi tako što bi Srbija usvojila ustavni zakon i tako stvorila političku predstavu da se nije odrekla vlasti na Kosovu već da ju je delegirala i to na Srbe. Priština je nastojala da se to učini u okvirima postojećeg ustava i zakona Kosova i to uredbama. Ovaj pristup je trebalo da potvrdi da je ZSO oblik organizovanja države Kosovo. Istovremeno, vlasti Kosova su nastojale da umanje rizike neizglasavanja zakona u skupštini i pojačavanja snage opozicije na ovom delikatnom pitanju. Ovde je moguć kompromis na političkoj ravni, odnosno da Srbija usvoji ustavni zakon a Priština uredbu. Svaka strana bi imala svoj uspeh i svoju verziju osnova nastanka ZSO. To, pak, ne menja na stvari ništa. I onako je bitno da se uspostavi ZSO.

- finansiranje ZSO: Beograd nastoji da omogući finansiranje iz svojih sredstava, ali i sredstava Kosova i EU. Sa svoje strane Kosovo nastoji da ovo finansiranje stavi pod svoju kontrolu. Istina je da ZSO može da predstavlja svojevrсну zamku za centralnu upravu Kosova, između ostalog, što će, verovatno, imati pristup značajnim sredstvima, jer može da bude glavni primalac sredstava iz Srbije i EU.

Kompromis je ipak postignut 25. avgusta 2015. godine, kada je parafiran sporazum *Asocijacija/Zajednica opština sa većinskim srpskim stanovništvom na Kosovu – Opšte odredbe/ključni elementi* (Vidi: *Dodatak broj 16*), u kome je određeno da ZSO vrši javne funkcije i usluge udruženim opštinama, a u cilju: jačanja lokalne demokratije; vršenja punog nadzora radi razvoja lokalne ekonomije; vršenja punog nadzora u oblasti obrazovanja; vršenja punog nadzora u primarnoj i sekundarnoj zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti; vršenja punog nadzora u koordinaciji urbanog i ruralnog planiranja; usvajanja

mera za poboljšanje lokalnih uslova života povratnika na Kosovu; sprovođenja, koordinisanja i omogućavanja istraživačkih i razvojnih aktivnosti; unapređenja, razmene i zagovaranja pitanja od zajedničkog interesa opština-članica, kao i njihovo predstavljanje, uključujući i pred centralnim vlastima; pružanja usluga svojim članicama u skladu sa zakonima Kosova; procene pružanja javnih usluga svojim članicama i njihovim stanovnicima radi pružanja podrške Zajednici/Asocijaciji u formiranju stavova od zajedničkog interesa za učešće u radu centralnih vlasti; vršenja potrebnog nadgledanja radi sprovođenja svojih ciljeva; uspostavljanja odnosa i sklapanja ugovora o saradnji sa drugim asocijacijama opština, domaćim i međunarodnim, a Asocijacija/Zajednica će obavljati i druge dodatne nadležnosti koje joj mogu delegirati centralne vlasti. Takođe, određena je organizaciona struktura ZSO koju čine: skupština, predsednik, potpredsednik, savet, odbor, administracija i komisija za žalbe. U delu koji određuje odnos ZSO i centralnih vlasti Kosova se kaže da ZSO radi sa centralnim vlastima na osnovu međusobne saradnje i razmene informacija, da promoviše interese srpske zajednice u odnosu sa centralnim vlastima, da ima pravo da predlaže, u skladu sa zakonom Kosova, izmene zakona i drugih propisa koji su od važnosti za ostvarivanje njenih ciljeva, da ima pravo da pokrene ili učestvuje u postupcima pred nadležnim sudovima, uključujući i pred Ustavnim sudom, protiv svih akata ili odluka svake institucije koji utiču na obavljanje nadležnosti ZSO, u skladu sa njenim Statutom, da ima pravo da predlaže predstavnike u nadležnim organima/telima centralnih vlasti, uključujući i u Save-todavnom veću zajednica. U cilju ostvarenja nadzora koji je predviđen Prvim sporazumom, predstavnici ZSO imaju pravo na pristup i na dobijanje informacija od centralnih organa u skladu sa zakonom Kosova i da u ime ZSO četiri njena gradonačelnika severnih opština dostavljaju MUP-u spisak kandidata za imenovanje na mesto regionalnog Komandanta policije, kako je naznačeno u članu 9 *Sporazuma o principima*.

Na osnovu ovih odrednica bi se moglo zaključiti da je ZSO *sui generis* institucija samoadministriranja lokalnih zajednica u kojima većinski žive pripadnici srpske zajednice. Ovaj oblik autonomije može da bude značajan instrument garantovanja prava srpske zajednice. Međutim, da bi to ZSO zaista i bila, potrebno je da u njen rad i rukovodstvo a posebno u odbore i administraciju budu uključeni kvalifikovani ljudi.

Na kraju, može se zaključiti da sporazum od 25. avgusta 2015. godine predstavlja dobar kompromis za obe strane: za Kosovo jer ZSO nije nikakva „država u državi“ i što se njenim uspostavljanjem srpska zajednica potpuno integriše u sistem Kosova; za Beograd jer je ostvaren zadatak koji je pregovaračima postavila *Rezolucija Skupštine Srbije* – srpskoj zajednici je omogućena dodatna zaštita. Naravno, pred Srbijom i Kosovom je još dosta rada. Najpre, određeno je da će četiri meseca biti potrebno vreme za dogovor oko statuta ZSO. Ukoliko ne bude iznenadnih političkih blokada i neplaniranog zastoja u procesu normalizacije, ZSO bi mogla da u potpunosti zaživi sa idućom budžetskom godinom Kosova (marta 2016. godine).

4. Pravosuđe

Primena sporazuma o pravosuđu je u prvoj fazi (maj–septembar 2013) dovela do dogovora o uklanjanju srpskih paralelnih struktura u pravosuđu. To je verifikovao

EULEX u septembru 2013. godine; u drugoj fazi (decembar 2013–februar 2015) postignut je sporazum o uspostavljanju jedinstvenih zakonskih struktura Kosova na Severu, kao i integracija sudija i tužilaca u pravosudni sistem Kosova (*Brussels Agreement Implementation, 2015: 14,15*).

Planirano je da do integracije pravosudnih struktura dođe do kraja 2013. godine. Međutim, taj posao se protegao i na 2015. godinu. Na prvom trilateralnom sastanku visoke predstavnice EU za spoljnu politiku i bezbednost Frederike Mogerini sa premijerima Aleksandrom Vučićem i Isom Mustafom u Briselu 9. marta 2015. godine parafiran je sporazum o pravosuđu (Vidi: *Dodatak broj 17*). Na osnovu ovog sporazuma konkurs će biti otvoren 25. maja 2015. godine, postupak izbora sudija Osnovnog suda, odnosno tužilaštva početi 1. oktobra 2015. godine i sprovedeće ga Sudski savet Kosova. Trebalo bi da se izabere ukupno 48 sudija. To je inače broj sudija koji je radio u sistemu Srbije i to 24 na Severu i 24 sudije južno od reke Ibar. Kada su u pitanju tužioci, u sistemu Srbije je bilo ukupno 15 i to 9 na Severu i 6 južno od Ibra, a po Sporazumu biće ih 16, dakle jedan više nego do sada. Takođe, do 1. oktobra 2015. godine će početi rad Osnovni sud i Osnovno tužilaštvo u Kosovskoj Mitrovici (*Do 1. oktobra sud, 2015; Tanjug, 10. februar 2015*).

5. Bezbednosne strukture

Primena *Sporazuma o principima* će predstavljati dug i složen proces, kako u tehničkom aspektu tako i u političkoj ravni. Reč je o *de facto* učvršćivanju i širenju suvereniteta Kosova na celoj teritoriji Kosova, a ovakav proces može biti uspešno upravljani samo ako postoji određeni stepen političke i bezbednosne stabilnosti na Kosovu i u Srbiji. Međutim, ima značajnih rizika po bezbednost, a među ovima su posebno važni: ekonomsko i političko nezadovoljstvo; slabost institucija i javnosti; politički ekstremizam; postojanje i delovanje paravojnih formacija, poput OVK; prisutnost islamskog ekstremizma, i visoka etnička distanca i nepoverenje uz brojne međuetničke sukobe (*Izveštaj, 2015: 4*).

Do sada je pažnja obraćana na pitanja koja su na stolu u Briselu, ali ne i na to kako da se izgradi jedan „bezbednosni paket“ koji bi olakšavao proces normalizacije. Ovaj „paket“ bi trebalo da uključi pitanje uređivanja statusa veterana rata na Kosovu bez obzira na etničku pripadnost, potom da se gradi zajednički odgovor Albanaca i Srba, Kosova i Srbije na izazove terorizma. Posebno značajno je da se na Kosovu uspostavi Specijalni sud za ratne zločine, koji će, kasnije, preuzeti i slučajeve organizovanog kriminala. Neophodna je i saradnja specijalnih sudova, te i razmena predmeta.

U primeni dogovora napravljen je znatan napredak u raspuštanju bezbednosnih struktura Srbije na Kosovu.⁶¹

5.1. Policijske snage

Primena sporazuma je započela zatvaranjem policijskih stanica MUP-a Srbije (u daljem tekstu: MUP). To je učinjeno početkom leta 2013. godine. Imenovan je regionalni komandant policije i uspostavljen regionalni Policijski direktorat – Sever.

⁶¹ S obzirom na činjenicu da se među osumnjičenim za ratne zločine nalaze i brojni vojni, policijski i državni funkcioneri na obe strane, produžavanje neizvesnosti oko sudbine njihovog procesuiranja podstiče njihovo delovanje na opstrukciji ili potpunom zaustavljanju Briselskog dijaloga, odnosno na podrivanju uticaja vlada koje su opredeljene za dijalog i normalizaciju.

Do sada je 337 pripadnika MUP-a integrisano u Policiju Kosova (KP), 287 je penzionisano, 27 je odustalo od integracije ili je njihov status rešen na drugi način. Status 23 kandidata još nije utvrđen, jer su njihovi zahtevi odbijeni zbog „bezbednosnih razloga”.

Još uvek nije izvršena integracija 74 bivših radnika MUP-a angažovanih na administrativno-tehničkim poslovima.⁶² Ni 15 bivših radnika Uprave za poslove ishrane i smeštaja MUP-a uopšte nije uključeno u integraciju. Iako se o ovoj kategoriji lica nije pregovaralo, bilo bi dobro da se i za njih iznađe odgovarajuće rešenje.

Od 64 pripadnika Vatrogasne jedinice, njih 30 sa područja Severne Mitrovice privremeno je rešeno, dok je preostalih 34 bez ikakvog rešenja o integraciji. Srbija je, u skladu sa dogovorom, obezbedila sredstva i isplaćuje penzije za 1.200 bivših radnika MUP-a sa područja Kosova (*Izveštaj, 2015: 7; Marinković 2014: 10–12*).

Dogovor i njegova primena su podstakli redovnu komunikaciju i saradnju policija Kosova i Srbije. Tako su direktori policija Milorad Veljović i Špend Madžuni, u prisustvu načelnika EULEX-a Albana Raga, 10. marta 2015. godine u Beogradu razgovarali o pojačanom prilivu migranata sa Kosova preko centralnog dela Srbije u zemlje EU, kao i o zajedničkoj borbi protiv svih vidova organizovanog kriminala i o bezbednosno interesantnim pojavama duž administrativne linije sa Kosovom (*Izvor: Beta, utorak, 10. 3. 2015, 17 h*). Primer napretka je i učešće ministara policije u regionalnom sastanku o bezbednosti održanom u Tirani 21. maja 2015. godine.

I pored toga što je, u formalnom smislu, izvršena integracija policijskog i bezbednosnog osoblja u kosovske bezbednosne strukture, tri pitanja ostaju otvorena: rukovođenje Kosovskom informativnom agencijom (KIA) (<http://www.rtv.rs>); obučenost policajaca da sprovode procedure i zakon i (ne)pristrasnosti u slučajevima kada su strane različite nacionalnosti; pitanje dosadašnjih rezultata rada policije, imajući u vidu da nijedan slučaj krivičnih dela ugrožavanja bezbednosti građana, a posebno teška krivična dela (ubistva, oružani napadi, bacanje bombi na imovinu fizičkih lica itd.) nije rezultirao ni procesuiranjem osumnjičenih (*Gavrilović, 2015: 14,15*).

5.2. Civilna zaštita

Civilna zaštita na Severu Kosova (CZ) formirana je od strane Vlade Srbije⁶³ i finansira se iz budžeta Srbije i posle potpisivanja *Sporazuma o principima*. Po službenom tumačenju Beograda i srpskih političara na Severu Kosova, cilj CZ je zaštita i spasavanje od elementarnih nepogoda meteorološkog i geološkog karaktera, tehničko-tehnoloških nesreća i drugih opasnosti po ljudske živote, dobra i životnu sredinu (*Izveštaj, 2015: 23*).

Za Kosovo, od samog početka, CZ je „snažno opremljena i trenirana paravojna snaga“ (*Progres on Mitrovica, 2014: 6*). Istina je i na jednoj i na drugoj strani. Naime, to su snage koje imaju funkciju i civilne zaštite, ali i obavljanja određenih policijskih poslova (na primer kontrola saobraćaja) a osposobljene su i za pojedina, pre svega „antiteroristička“ policijsko-vojna dejstva. Kao takva, uz moguću mobilizaciju, CZ može biti razvijena i u ograničenu vojnu formaciju.

⁶² Za 34 lica postoji ponuda za integraciju u KP, a preostalih 40 lica će biti na platnom spisku Kosova sve do usvajanja opštinskih budžeta za opštine na severu.

⁶³ Vlada Srbije, pak, tvrdi da je civilna zaštita na severu Kosova uspostavljena je od strane lokalne samouprave (*Izveštaj, 2015:23*).

Pitanje CZ je pokrenuto i u *Sporazumu o principima* i pregovarano je skoro dve godine, da bi početkom 2015. bili vođeni „bilateralni razgovori između EU i dve strane“ (*Tasić, 2015a*). Vlada Kosova je 26. marta 2015. izdala saopštenje da je dogovor o CZ postignut između Beograda, Prištine i EU.⁶⁴ Sporazum o CZ se bavi integracijom osoba iz CZ, koja će biti sprovedena u skladu sa Briselskim sporazumom i kosovskim *Zakonom o civilnoj službi* i postupanjem sa prostorijama i opremom CZ (vidi: *Dodatak broj 18*). Ovaj sporazumom podrazumeva raspuštanje CZ sa Severa Kosova i integrisanje pripadnika CZ u kosovske institucije. Obaveza je Srbije da do 24. aprila 2015. godine pisanim putem obavesti EU posrednika⁶⁵ da 1. septembra 2015. godine CZ na Kosovu neće postojati unutar sistema Srbije, odnosno da će biti raspuštena i da će svi objekti, kancelarije i skladišta na Severu Kosova biti zatvoreni (*Tahiri, 2015*).⁶⁶

Tema CZ je povezana i sa pitanjem transformisanja Kosovskih bezbednosnih snaga (KBS) u Vojsku Kosova (VK). Ali, ova pitanja nisu razrešena niti ima vidljivog rezultata na terenu (*Brussels Agreement Implementation, 2015: 12; Progres on Mitrovica, 2014: 7, 13*).

Zakon o Vojsci Kosova je sačinjen i čeka postizanje saglasnosti sa Beogradom, jer je to jedan od zakona koji se u Skupštini Kosova usvaja po posebnoj proceduri koja zahteva i podršku 2/3 ukupnog broja poslanika i posebno 50 + 1 poslanika Srba (*Tasić, 2015*).

Najvažnija pitanja u vezi sa bezbednošću, te i transformisanjem KBS u VK se diskutuju od početka 2013. godine i o većini tih pitanja su usaglašeni stavovi. Na primer, u početku neće biti jedinica a ni kasarni VK na teritoriji četiri opštine na Severu Kosova.⁶⁷ Po pitanju organizovanja delovanja VK na Severu biće primenjen sličan aranžman kao za sudstvo i policiju. Dakle, uspostaviće se odgovarajući etnički ključ ili paritet u sastavu i komandi VK, uz uvođenje regionalnog komandanta.

Ovo je izuzetno delikatno pitanje, pre svega zbog toga što je VK naslednica OVK, a ova je građena kroz oružani sukob sa Vojskom SRJ, odnosno Srbije. Takođe, Kosovo je svojim ustavom i realnim ponašanjem opredeljeno za članstvo u NATO, dok se oko toga u javnosti i političkom vođstvu Srbije bje teška bitka, u kojoj za sada prednost imaju protivnici NATO, a među ovima su uticajni i zagovornici „vojne neutralnosti“ koja za mnoge od zagovornika tog stava predstavlja samo drugo ime za „punu vojnu saradnju“ sa Rusijom.

⁶⁴ Podatak da je ovakav sporazum postignut je javnosti Srbije, saopšten početkom maja 2015. godine, u Izveštaju Vlade o primeni sporazuma (*Izveštaj, 2015:24*). Međutim, tekst dogovora je stavljen na sajt Kancelarije Vlade Republike Srbije za Kosovo i Metohiju, tek u julu 2015. godine.

⁶⁵ Autor ove analize nema saznanja da li je Beograd izvršio ovu obavezu.

⁶⁶ Intenzivni razgovori vođeni su i sa delegacijom EU koje je došla u Prištinu 26. novembra 2014. i nastavljeni 3. 4 i 6 februara i 18 marta 2015. godine. 2013 (*Brussels Agreement Implementation, 2015:12*). Pitanje njene integracije je duži period bila tema razgovora, a značajniji dogovor postignut je između predstavnika EEA i Kancelarije za KIM u Kuršumljiji 4. i 5. februara 2015. godine. Razgovori su potom nastavljeni 25. i 26. marta 2015. godine, kada je postignut konačni dogovor, koji su dve strane istog dana parafirale (*Izveštaj, 2015:23*).

Usaglašenim tekstom postignutog dogovora razrađena je integracija za 483 pripadnika CZ (u institucijama na severu), od ukupno 751 lica i to:80 lica u sastavu Agencije za vanredne situacije Kosova; 25 u zatvorskoj čuvarskoj službi Kosova; 50 lica privremeno na budžetu, do definisanja mesta u javnom sektoru u opštinama na severu; 328 lica u ograncima kosovskih institucija koji će biti ustanovljeni na severu (*Izveštaj, 2015:24*).

⁶⁷ Na primer, aprila 2013. godine zvaničnici Srbije, pa i sadašnji premijer Vučić, u više navrata „izjavljivali da imaju 'usmene? garancije NATO da Vojska Kosova neće prelaziti na Sever Kosova (*Tasić, 2015*).

Zvaničnici Beograda se, u proleće 2015. godine, protiv formiranja VK tvrdeći da se u Briselskom sporazumu ne spominje mogućnost da bilo koje oružane snage mogu da uđu na Sever bez saglasnosti srpske zajednice (Đurić, 2015a).

6. Oficiri za vezu

Od kada je uspostavljen sistem Oficira za vezu u Beogradu i Prištini, on funkcioniše na dogovoren i zadovoljavajući način.

Korišćenjem ovog sistema rešeno je više pitanja, pa je tako od 1. decembra 2014. godine organizacija tzv. zvaničnih poseta u potpunosti prešla u nadležnost oficira za vezu (*Izveštaj, 2015:18, 19*). Napredak u radu oficira za vezu se može izmeriti i porastom broja zvaničnih poseta. Trenutno je potrebno da se reši pitanje službenih pečata, jer za sada oficiri rade bez njih (*Brussels Agreement Implementation, 2015: 21, 22*).

7. Energetika

U okviru političkog dijaloga, 8. septembra 2013. godine, parafirani su *Aranžmani u oblasti energetike* (vidi: *Dodatak broj 18*) kojim se uređuju budući odnosi između Elektromreže Srbije (EMS) i Kosovskog elektroprenosnog sistema i tržišnog operatera (KOSTT).

Aranžmanima je predviđeno da EMS podrži nastojanje KOSTT da postane član u ENTSO-E asocijaciji i postane zasebna kontrolna oblast, a da Priština zauzvrat srpskoj strani omogući registraciju dva nova preduzeća koja bi se bavila trgovinom električne energije na veliko i snabdevanjem i distributivnim uslugama.

Posle višegodišnjeg sporenja Beograda i Prištine o tome ko snabdeva strujom sever Kosova, na osnovu dogovora iz 2013. godine, preduzeće „Elektrokosmet“ će biti transformisano u novo preduzeće snabdevača i distributera struje za četiri opštine na Severu Kosova, a u skladu sa kosovskim pravnim okvirom. Zaposleni u „Elektrokosmetu“ će biti uključeni u tu novu kompaniju ili će im biti ponuđeno zaposlenje u KEDS-u. EMS se obavezala da će međunarodno priznati KOSST kao jedinog operatera prenosne mreže na Kosovu i da će podržati njegovo članstvo u Udruženju operatera transmisije, sistema i tržišta za električnu energiju u Evropi. KOSTT je odgovoran za prenos električne energije do glavnih elektromreža i izvan i kroz Kosovo (Vidi: <http://www.balkaninsight.com>). KOSTT će izvršiti ponovno povezivanje dalekovoda od 110 KV kod mesta Valač i preuzeti kontrolu nad tom trafo-stanicom na granici Srbije i Kosova. Ovim preuzimanjem KOSST će u potpunosti preuzeti kontrolu nad prenosnim sistemom Kosova. Regulatorni organi obe strane će izdavati licence koje obuhvataju trgovinu (uvoz, izvoz, tranzit) i snabdevanje električnom energijom Kosovskoj elektroenergetskoj korporaciji (KEK), Kosovskom preduzeću za distribuciju i snabdevanje električnom energijom (KEDS) i Elektroprivredi Srbije (EPS).

Okvirni sporazum o regulisanju operacije i tržišnih odnosa između KOSTT (Kosovo) i EMS (Srbije) od 12. februara 2014. godine je, između ostalog, omogućio da KOSTT postane nezavisni regulator i deo ENTSO-E mehanizma kompenzacija između operatera u prenosnom sistemu (ITC). EMS i KOSTT su potpisali okvirni sporazum koji ima za cilj rešavanje dug period otvorenih pitanja, uključujući i pitanja distribucije i snabdevanja na Severu Kosova (<http://www.balkaninsight.com>). Potom, tzv. *Inter TSO Sporazum za mrežu upravljanja i sistema operisanja (Inter-TSO Agreement for network management and system operation)* od 14. septembra 2014. Između ostalog, ovaj sporazum je omogućio prihvatanje regulatorne oblasti za KOSTT (Control Area) i član-

stvo u ENTSO-E (European Network of Transmission System Operators) (*Brussels Agreement Implemtaion, 2015: 16, 17*).

Opšti napredak u oblasti energetike je bio dobar, ali su neka od pitanja i dalje blokirana (*Brussels Agreement Implemtaion, 2015: 16*). Po oceni Kosova, jedna od ovih blokada je nastojanje Srbije da zadrži nadležnosti u oblasti distribucije energije, Srbija pak tvrdi da Kosovo želi da uspostavi vlasništvo nad imovinom, a ne da rešava probleme.

Među pitanjima oko kojih se spori i dugo raspravlja su pitanje upravljanja proizvodnjom i prenosom električne energije na Severu Kosova, kao i pitanje svojinskih prava, odnosno imovine. Od kada pregovore ispred Srbije vodi premijer Vučić pojačano se insistira na pitanju imovine, koje je decenijama bilo izvan javnosti i rasprave.⁶⁸ Istovremeno, Kosovo, pred regionalnim energetske regulatorom (Energy Community), potražuje od Srbije 5 miliona evra po godini a na ime neplaćenih poreza budžetu Kosova. Kosovo optužuje energetske operatera iz Srbije i da je ošteti potrošače sa Kosova za 10 miliona evra po godini tako što je nezakonito nivelisao cene i povećavao cenu energije za 20 centi. Po mišljenju Prištine, samo KEK je ovlašćen da snabdeva energijom na čitavom Kosovu, te „Elektrokosmet“ ili EPS nemaju pravo da naplaćuju električnu energiju na Kosovu. Naravno, po mišljenju Beograda i EPS-a, oni ne rade protivno zakonu, a imaju i gubitke na Severu Kosova, u iznosu od 100 miliona evra koje pravdaju time da više od deset godina potrošači ne plaćaju račune za utrošenu električnu energiju.

Energetski sektor je tema Briselskog dijaloga i doveo je do raščišćavanja sledećih pitanja: određenje međusobnih odnosa dva operatora: EMS i KOSTT i stvoren osnov za saradnju prenosnih sistema;⁶⁹ upravljanje Trafo-stanicom „Valač“, koja se nalazi na jezeru Gazivode,⁷⁰ čime se stvaraju uslovi za kontrolu tokova energije u oba elektroenergetska sistema; stvoreni uslovi za uvođenje novog operatora za snabdevanja električnom energijom severnog dela Kosova, kontrolu konzuma i uvođenje naplate. Kosovo je pristalo da registruje preduzeće „EPS Trgovina d.o.o. Kosovska Mitrovica“ uz dopunu dokumentacije. Sa druge strane, registracija preduzeća „Elektrodistribucija Sever Zubin Potok d.o.o.“ odbijena je kao nezakonita. Srbija je nastavila da insistira da se registruje preduzeće čiji je osnivač opština Zubin potok.

⁶⁸ Međutim, ova naknadna inicijativa se suočava sa realnošću da je veliki broj preduzeća privatizovan pod UNMIK upravom kao i da su mnogi proizvodni kapaciteti koji su formalno bili pod upravom Srbije odnosno „paralelnih institucija“ u stvarnosti bili pod kontrolom birokratsko – privatnih monopola koji su proizvodili gubitke i umanjivali vrednost imovine da bi novcem sticali lična bogatstva. Delom ovog novca su plaćane kooperativnost i ćutanje političara i zvaničnika kako iz redova Srba sa Kosova i iz Srbije tako i iz kosovske vlasti i međunarodnih predstavnika.

⁶⁹ Između EMS i KOSTT su, u skladu sa *Aranžmanom*, 15. septembra 2014. godine, potpisani Ugovor o interkonekciji i Ugovor o servisnim uslugama. Potpisivanjem ovih ugovora, u skladu sa *Aranžmanom*, 19. septembra 2014. godine, omogućeno je parafiranje Akcionog plana, koji je potom predat predstavnicima EU.

EMS je aktivnom podrškom u potpunosti izvršio obaveze iz Sporazuma i Akcionog plana i omogućio da KOSTT od 1. juna 2015. godine uspostavi kontrolnu oblast, očekujući i da će Kosovo ispuniti svoj deo obaveza, detaljno razrađenih Akcionim planom.

⁷⁰ U veoma malom procentu električna energija se proizvodi u hidroelektrani „Gazivode“ (38 KW). To je oko 2% ukupnih potreba. Stručnjaci predlažu da se, u sklopu diversifikacije izvora snabdevanja, Kosovo obezbedi strujom iz hidroenergetskih izvora na dva načina – kroz sistem malih hidroelektrana, što je posebno interesantno za sever Kosova, kao i kroz izgradnju velike brane u mestu Žur kod Prizrena, koja bi iskoristila oko 43% ukupnog hidro potencijala Kosova.

Kosovo je 24. marta 2015. godine neformalno najavilo pristanak da osnivač preduzeća za snabdevanje bude EPS, da preduzeće bude licencirano za snabdevanje električnom energijom, kao i da oko distributivnih servisa to preduzeće pregovara sa KEDS-om. Beograd nije prihvatio ovaj predlog, već zahteva od Kosova i predstavnika EU da Priština izvrši preuzete obaveze iz *Aranžmana i Akcionog plana (Izveštaj, 2015: 9, 10)*.

Radi izvršenja obaveza prema „Dogovorima o energetici“ iz septembra 2013. godine, obe strane su se saglasile 25. avgusta 2015. godine sa *Zaključcima EU posrednika o sprovođenju Sporazuma o energetici iz 2013. godine (Vidi: Dodatak broj 20)*. Time je odgovoreno da će Kosovo dozvoliti EPS-u da osnuje kompaniju za trgovinu električnom energijom na Kosovu, u skladu sa svojim nediskriminatornim obavezama u okviru Energetske zajednice, kao i sa pravnim i regulatornim okvirom Kosova. Ova kompanija će podneti zahtev za licencu koja obuhvata uvoz, izvoz i tranzit, i ta će joj licenca biti odobrena; Osnivanje nove kompanije za usluge snabdevanja i distribucije, odnosno Kosovo će dozvoliti EPS-u da osnuje i kompaniju za snabdevanje na Kosovu, u skladu sa svojim nediskriminatornim obavezama u okviru Energetske zajednice, kao i sa pravnim i regulatornim okvirom Kosova. Naziv ove kompanije biće „ElektroSever“.

Posebno je važno da su se strane u odeljku „Odricanje od odgovornosti“ izjasnile da se ne slažu po pitanju imovine.⁷¹ Time su stvoreni uslovi da se zadovolji zahtev Beograda da se raspravlja o imovini, kao i nastojanje Kosova da istakne svoje pretenzije na imovinu na teritoriji Kosova, a da se sporazum o energetici ipak postigne.

Postizanje sporazuma i u spornim pitanjima kao i ono što je učinjeno u periodu od 2013. do 2015. godine u oblasti energetike olakšavaju dostizanje zajedničkih ciljeva, a to su:

- Zajedničko i regionalno transparentno tržište energije;
- Zajednički nastup kada su u pitanju problemi finansiranja izgradnje i nabavka povoljnijih finansijskih kredita iz međunarodnih finansijskih institucija;
- Optimalna saradnja u izgradnji gasne mreže u regionu;
- Zajednički nastup u preispitivanju primene direktiva Evropske energetske zajednice vezano za zaštitu okoline i uticaja na drastičan porast cene električne energije u ovom siromašnom regionu; Pristup izgradnji obnovljivih izvora energije sa stanovišta sigurnosti snabdevanja i uticaja na cene električne energije, i saradnja regulatornih agencija za energiju.

8. Telekomunikacije

Budući da pozivne brojeve dodeljuje Svetska unija za telekomunikacije samo članicama UN, Kosovo još uvek nema pozivni broj.⁷²

Beograd i Priština su tokom 2013. godine postigli sporazum u vezi sa telekomunikacijama (Vidi: *Dodatak broj 21*). Po ovom sporazumu, Kosovo dobija svoj pozivni

⁷¹ „Kosovo smatra da je, u skladu sa Ustavom i zakonima Kosova i međunarodnim pravom, odnosno Rezolucijom SBUN 1244 i relevantnim Uredbama UNMIK-a, imovina na teritoriji Kosova u vlasništvu Kosova.

Srbija smatra da je, u skladu sa domaćim i međunarodnim pravom, odnosno Rezolucijom SBUN 1244, imovina na teritoriji Kosova u vlasništvu Srbije, prema posebnom pokrajinskom uređenju i u potpunosti u saglasnosti sa Ustavom Srbije“.

⁷² Na Kosovu se u fiksnoj telefoniji koristi prefiks Srbije – 381, a za mobilnu telefoniju prefiksi Monaka – 377 i Slovenije 389.

broj – 383, i to tako što će za taj broj aplicirati neka zemlja članica EU, o kojoj će se strane saglasiti, a ona će ga ustupiti Kosovu na korišćenje. Po pitanju pozivnog broja, Beograd traži garancije za „interkonekciju“ između postojećeg pozivnog broja +381 i novog +383, i to u toku i nakon tranzicionog perioda predviđenog *Akcionim planom*. Međutim, ovaj dogovor nije parafiran sve do jula 2015. godine; dogovor je postignut i o tome da na Kosovu operiše srpski telekom operater i da pozivanje Srbije sa Kosova bude tarifirano kao domaći, a ne međunarodni poziv.

Beograd očekuje i da se u skladu sa *Akcionim planom* i kosovskim *Zakonom o poslovnim društvima* omogući registracija preduzeća u Prištini od strane „Telekoma Srbija“ a.d. i davanje jasnih pisanih garancija od strane Prištine i EU da će to preduzeće dobiti licence istog dana kada se, nakon saglasnosti Beograda, za teritoriju Kosova odobri pozivni broj (*Izveštaj, 2015: 11, 12*).

Dogovoreno je i da se pristupi izradi *Tehničkog sporazuma*, koji će uskladiti korišćenja spektra za GSM i televizijski signal, kako bi se obezbedilo uzajamno neometano pružanje usluga. Svaka strana se obavezala da ne pokriva granicu druge strane međunarodnim signalom.

U Briselu 25. avgusta 2015. Srbija i Kosovo su se usaglasili oko tri aneksa (Vidi: *Dodatak broj 22*). Na osnovu *Aneksa 1: tekst biltena Međunarodne unije za telekomunikacije (ITU)*, uz saglasnost administracije Republike Srbije, na osnovu pisma Austrije (*Aneks 2*), direktor Biroa za standardizaciju telekomunikacija (TSB) dodeljuje sledeće međunarodne pozivne brojeve za Kosovo i to „+383“. Takođe, usvojen je i *Akциони plan u oblasti telekomunikacija*. Time su stvorene pretpostavke da se Kosovo neposredno uključi u međunarodne telekomunikacije, a ne kao do sada posredstvom Srbije u fiksnoj telefoniji a Monaka i Slovenije u mobilnoj telefoniji. To će svakako podstaći razvoj ovog tržišta, a građanima Kosova omogućiti jeftinije telekomunikacione usluge u oblasti mobilne telefonije.

9. EU integracije

Tačka 14 *Sporazuma o principima* obavezuje strane da se neće međusobno blokirati, ili podsticati druge da blokiraju napredak druge strane na putu ka EU.

Po mišljenju Srbije, kako se kao uslov za razmatranje otvaranja pregovaračkih poglavlja u pregovorima EU i Srbije prevashodno uzima u obzir primena postignutih sporazuma, Kosovo svojim nesprovođenjem postignutih dogovora direktno pravi prepreke i dovodi do zastoja na evropskom putu Srbije. Srbija navodi kao primer opstrukcije sprovođenje sporazuma iz oblasti energetike i telekomunikacija, formiranja ZSO, čijim odlaganjem se onemogućava rešavanje problema u nizu oblasti koje bi uređivala ZSO, a od čijeg rešavanja zavisi i brzina napredovanja Srbije u evrointegracijama (*Izveštaj, 2015: 12,13*).

III) UTICAJ I UBEDIVANJE

Briselski dijalog i normalizacija odnosa Srbije i Kosova su izazov za Prištinu i Beograd, za zemlje regiona, posebno Makedoniju, Albaniju i Crnu Goru, ali i za EU i SAD, kao i za Rusiju i SB UN.

EU je u ulozi fasilitatora dijaloga i glavne podrške procesu normalizacije uključujući i ostvarivanje cilja „zajedničke evropske budućnosti“. Istovremeno, EU (zajedno sa SAD i NATO) je neposredno uključena u izgradnju i jačanje kosovskih institucija i privrede.

EU je od početka međunarodnog prisustva bila deo UNMIK-a i to kao „stub IV“ zadužen za ekonomiju i razvoj. Povlačenjem drugih „stubova“ UNMIK-ovih aktivnosti i prenošenjem nadležnosti na kosovske institucije, od EU na Kosovu ostaje samo EU-LEX, ali zato EK postaje fasilitator. EU je u moći i da nagrađuje i da kažnjava, ali samo u okvirima „evropske budućnosti“, odnosno usporavanja ili ubrzavanja vizne liberalizacije, SSP, statusa kandidata i pregovaranja za članstvo u EU. Ovo je *de facto* status umešanog koji ima obavezu intervencije. Međutim, zbog toga što pet članica EU nije priznalo Kosovo, EU ima problem sa „statusno neutralnim“ stavom EU prema Kosovu. Naime, „statusno neutralan“ stav čini poziciju i moć EU u pojedinim situacijama upitnom čak i manjom od uticaja Srbije, kakav primer pruža Sever Kosova (*Deda, 2013:19*).

Način usaglašavanja unutar EU, a od 2008. godine i snaženje ekonomske i političke krize EU, u Srbiji i na Kosovu, slabljenje privlačnosti „evropske budućnosti“, praćeno jačanjem rezervisanosti članica EU u odnosu na proširenje ili uključivanje „novih problema“ i evroskepticizma na Kosovu, u Srbiji i na Zapadnom Balkanu, dovelo je do usporavanja i preterane birokratizacije EU intervencije. To je nametnulo potrebu da neko preuzme odgovornost i vodeću ulogu u procesu normalizacije. Ovu ulogu je na sebe, od druge polovine 2012. godine, preuzela Nemačka, pre svih kancelarka Angela Merkel i vladajuća koalicija CDU/ CSU. Svoj doprinos, na samom terenu, u Beogradu i u Prištini, dale su i brojne poslovne inicijative i aktivnosti građanskog društva uz podršku fondacija, poput KAS.⁷³ Iz ovog jasno sledi zaključak da Nemačka nije tek samo jedna od članica EU. Nemačka ima snažnu podržavajuću ulogu u Briselskom dijalogu i procesu normalizacije.

„Nemačko buđenje“ je promenilo dinamiku. Uprkos tome što je reaktivna, ova politika je bila odlučna, čineći mogućom pretpostavku EU o neprikosnovenoj zapadnoj vodećoj ulozi na Kosovu. SAD su smanjile svoju ulogu dominantnog međunarodnog igrača, prebacivanjem u ulogu usmerenu na podržavanje agende EU. Nemačka, uz snažnu podršku Velike Britanije, redefinisala je uslove angažovanja EU (*Bassuener, Weber, 2013: 1*).

Septembra 2012. godine ambasador Nemačke u Beogradu Hajnc Vilhelm (Heinz Wilhelm) istakao je da je Briselski dijalog promenio ranije postojeću negativnu ocenu Nemačke o kosovskoj politici Vlade Srbije i najavio je stav vlade Nemačke da bi dijalog trebalo da se odvija paralelno sa pregovorima o priključivanju EU, pozivajući se na „nemačko-britanski ‘Non-Paper o okviru za pridruživanje““. On javno saopštava da će pitanja u vezi sa Kosovom biti u *Poglavlju 35*, ali da će se neka od pitanja ticati i drugih poglavlja (*Weber, 2013: 3,4*) Do sada se potvrdilo da je u gradnji pregovaračkog okvira EU za pregovore o integraciji Srbije uloga Berlina i Londona i takozvanog *Non-Paper* bila ključna (o tome je već bilo reči u ovoj analizi).

„*Non-Paper*“ navodi značajan broj neophodnih krajnji tačaka za dijalog Kosovo–Srbija i pristup EU prema dve zemlje kroz proces pridruživanja. To obuhvata sledeće elemente:

- „Potpuna normalizacija“ garantovana do kraja procesa pristupanja;

⁷³ Jedan od primera je *KAS Projekt* o kome je bilo reči i koji je rezultirao nacrtom teza za dokument čije su se mnoge ideje potvrdile i u politici Nemačke odnosno EU.

- Uslovljavanje o normalizaciji mora da bude snažno ugrađeno kroz svako poglavlje pregovora, uključujući i kroz relevantna merila za otvaranje/zatvaranje poglavlja;
- *Poglavljem 35* će se meriti ukupan napredak Srbije prema potpunoj normalizaciji, u svim sektorima i kroz celi tok pregovora;
- Skoro nezaobilazan, obavezujući mehanizam da se spreči da bilo Kosovo ili Srbija blokiraju drugoj strani put ka EU (verovatno uzimanjem pravne forme u srpskom sporazumu o pristupanju), i
- Snažna uloga EEAS/HR u Dijalogu i procesu normalizacije.

Reč je detaljnom i robusnom skupu kriterijuma koje su Berlin i London predvideli za obe zemlje. Među njima je predlog, zajednički dogovoren sa komesarom za proširenje, da se doda da sva pitanja koja se odnose na Kosovo smeste u *Poglavlje 35* pregovora o pristupanju Srbije EU.

Posebno aktivnu i delotvornu ulogu u pojašnjavanju i praćenju sprovođenja politike Berlina i EU imala je i CDU/CSU frakcija u Parlamentu Nemačke. O tome svedoče i stavovi –preporuke, usvojene 25. juna 2013. godine (Vidi: *Dodatak broj 23*).

Postizanje *Sporazuma o principima* je širom otvorilo vrata za rešavanje spora oko statusa između Srbije i Kosova i deblokiranju puta ovih zemalja ka integraciji u EU. Ovaj izuzetan razvoj je omogućen ponovnim paljenjem prethodno zamrznutog sukoba, reaktivnim, ali konzistentnim nemačkim vođstvom –uz jaku britansku i američku podršku –i političkim promenama u Srbiji (*Bassuener, Weber, 2013: I*).

S obzirom na to da je toku izgradnje pregovaračkog okvira postignut politički dogovor unutar EU, a i sa Beogradom, da pregovori EU i Srbije započiju i okončaju se *Poglavljem 35*, Berlin se potrudio da tokom 2014. godine sačini uvid u ostvarivanje sporazuma iz Brisela, posebno *Sporazuma o principima* i da na osnovu toga utvrdi uslove koji se moraju ispuniti da bi se otvorili pregovori. Ovi uslovi su definisani u dokumentu „*Popis aktivnosti koje bi Beograd trebalo da preuzme u periodu do otvaranja pregovora o Poglavlju 35*“, koji javnost naziva „Nemački zahtevi“ ili „Jedanaest tačaka“. Način na koji će se verifikovati ispunjenje uslova iz „Jedanaest tačaka“ nije jasno određen. Jedna od mogućnosti mogao bi biti *Drugi sporazum o principima* ili, kako ga u javnosti nazivaju, „*Brisel 2*“. Ovakvo rešenje je dobro i s toga što se pored konstatovanja o ispunjenju uslova mogu utvrditi i obaveze u nastavku ostvarivanja dogovorenog. To, takođe, može neposredno pomoći u definisanju sadržaja *Poglavlja 35* i *Akcionog plana* za ovo poglavlje.

IV) ISKUŠENJA PRED IZGRADNjom INSTITUCIONALNOG OKVIRA ZA NORMALIZACIJU

a) Ustavnost, legalnost i legitimnost primene Briselskog sporazuma

Kosovska vlada je svoju političku odluku o ulasku u dijalog sa Srbijom legalizovala rezolucijama koje je usvojila skupština Kosova.⁷⁴ Rezolucije predviđaju da bi Skupšti-

⁷⁴ Prva, *Rezolucija o dijalogu između republike Kosova i republike Srbije*, usvojena je 10. marta 2011. godine je usvojena rezoluciju, uz podršku dijalogu o „praktičnim“ pitanjima i ograničavajući dijalog na samo između „tehnička“

na trebalo da ratifikuje postignute sporazume. Do sada to se nije dogodilo pošto vlada nije dostavila nijedan od sporazuma na ratifikaciju. To je s toga što će se pravna priroda postignutih sporazuma utvrditi na kraju pregovaračkog procesa i to „pravno obavezujućim aktom“ koji, na osnovu *Pregovaračkog okvira*, Srbija treba da potpiše sa Kosovom. Ovakvo rešenje je u skladu sa statusno neutralnim stavom EU prema Kosovu (*The Kosovo-Serbia dialogue*, 2012). Do tada legalizacija sporazuma je izvršena usvajanjem skupštinske *Rezolucije o podršci Sporazuma o principima* krajem maja 2013. godine (*Deda*, 2013:14-16).

Ograničavajući činilac pravne i političke prirode je to što Kosovo nije priznato kao nezavisna država od pet članica EU i što nije članica UN. Postoje i značajna ograničenja u snažnom unutrašnjem političkom otporu procesu normalizacije. Ovaj politički otpor za sada usporava proces, ali bi mogao vremenom da poraste toliko da dovede u pitanje normalizaciju. Sudeći po institucionalnim i zakonodavnim strukturama i praksi, Kosovo je „slaba država“ sa izuzetno nerazvijenom ekonomijom.

U slučaju Srbije, važeći ustavni, zakonodavni i institucionalni okviri su delimično ograničavajući činilac za dijalog i za uspostavljanje veza između institucija u Srbiji i na Kosovu.⁷⁵

Primer ograničavajućeg ustavnog određenja predstavlja *Preambula* Ustava Srbije u kojoj se eksplicitno navodi da je Kosovo sastavni deo teritorije Srbije; određuje se položaj Kosova kao suštinske autonomije u okviru suverene države Srbije, obavezuju se svi organi (mada se ne precizira o kojim organima je reč) da zastupaju i štite interese Srbije na Kosovu, u svim unutrašnjim i spoljnim političkim odnosima.

S obzirom na to da Ustav Srbije ne precizira pravnu prirodu i dejstvo *Preambule*, otvoreno je pitanje da li su ove odredbe obavezujuće. Otvoreno je i pitanje kako bi se, pod pretpostavkom da su odredbe *Preambule* obavezujuće, sankcionisala njihova povreda.

Član 8 *Osnovnih načela* Ustava govori o tome da je teritorija Srbije jedinstvena, nedeljiva i nepovrediva. Sa stanovišta briselskog dijaloga ovakve odredbe imaju ograničavajuće uticaje.

Ustav sadrži dva različita pravila o tome ko odlučuje o promeni granica. Zapravo, između načela sadržanog u osnovnim načelima Ustava i normativnog dela koji reguliše teritorijalnu organizaciju postoji vidna konceptijska razlika, na šta je ukazala i Venećijanska komisija u kritici ustavnog rešenja o teritorijalnoj organizaciji koje ne garantuje sadržaj prava na pokrajinsku autonomiju i lokalnu samoupravu, već to prepusti zakonskoj regulativi (*Pajvančić*, 2012).

Od posebnog značaja za raspravu u ovoj analizi su i opšte odredbe o pokrajinskoj autonomiji i lokalnoj samoupravi koje su sadržane u članovima 176–182 Ustava Srbije.

---

pitanja. Pri tome je „zanemareno da je, ranije, 8. i 9. marta 2011. godine, održana prva runda dijaloga; Druga, *Rezolucija o normalizaciji odnosa između republike Kosova i republike Srbije* je usvojena 18. oktobra 2012. godine, uz podršku svih političkih stranaka, osim „Samoopredeljenja“, dajući time zeleno svetlo za sastanak između premijera Kosova i sa premijerom Srbije, narednog dana, u Briselu.

⁷⁵ Takođe, i u Srbiji, raste evroskepticizam, a i otpor uključenju Srbije u EU. Već dve godine, to značajno otežava i usporava dijalog i proces normalizacije.

Skupština Srbije je, u proleće 2015 godine, pokrenula inicijativu promene političkog sistema koja se sastoji od raspravljanja o problemima i o mogućim rešenjima, uključujući i promenu Ustava.

Na primer, u članu 182 se izričito navodi da u Srbiji postoje dve autonomne pokrajine: Vojvodina i Kosovo. Različit im je status u ustavnom sistemu, odnosno „suštinska autonomija“ je određenje statusa Kosova, koja bi trebalo da se definiše zakonom koji bi bio usvojen po proceduri za promenu Ustava. To bi trebalo da bude svojevrsan ustavni zakon kakav ustavna praksa Srbije do sada ne poznaje. Ovakav zakon nije donesen niti postoje bilo kakve informacije da je u pripremi.

Ustav dopušta mogućnost osnivanja novih autonomnih pokrajina, kao i da već osnovane autonomne pokrajine budu ukinute ili da se spajaju. O formiranju novih autonomnih pokrajina, njihovom ukidanju ili spajanju odlučuje se po postupku po kome se odlučuje o promeni Ustava. I u ovom slučaju primenjuju se odredbe o reviziji Ustava koje uključuju raspisivanje naknadnog fakultativnog ustavnog referenduma. Postupak odlučivanja o osnivanju, ukidanju ili spajanju autonomnih pokrajina pokreće se na predlog građana koji mora dobiti podršku na referendumu. Zakon bliže reguliše način odlučivanja o formiranju, spajanju ili ukidanju autonomnih pokrajina. Zakon u ovoj oblasti nije donet niti se radi na njegovoj pripremi (*Pajvančić, 2012*).

Još u svojim odgovorima na pitanja iz *Upitnika EU*, a u pripremi za potpisivanje SSP, Beograd je prihvatio da se njegovi odgovori ne odnose na teritoriju Kosova, a kasnije i da se njegovo zakonodavstvo direktno odnosi na Kosovo. I u prihvatanju kao i u dolazećoj primeni standarda iz *Pregovaračkog okvira* zakonodavstvo Srbije u određivanju svoje teritorijalne primenljivost mora da vodi računa da se ne odnosi na Kosovo. To sugerise da će, ranije ili kasnije, biti potrebno da se menja postojeći Ustav Srbije i da se iz njega uklone odredbe o Kosovu (*Ejdus, 2014: 7*).

Po *Pregovaračkom okviru*, na kraju pregovara Srbija i Kosovo bi trebalo da prihvate jedan „pravno obavezujući sporazum“, koji trebalo da se odnosi na prihvatanje suverenosti i teritorijalne celovitosti Kosova, odnosno na regulisanje pitanja granica. To nije u saglasnosti sa postojećim Ustavom Srbije, što opet ukazuje na potrebu promene ovog ustava i njegovo usaglašavanje sa realnošću.

Po mišljenju onih koji osporavaju ustavnost ponašanja vlasti Srbije u briselskom dijalogu, te i prilikom parafiranja *Sporazuma o principima*, ovaj je prihvaćen u osobenom obliku bilateralnog sporazuma. To je međunarodni ugovor između EU i Srbije, uz učešće „pravno nepostojeće strane“ – Kosova. Time što je Vladin izveštaj o *Sporazumu o principima* prihvaćen u Skupštini Srbije, ovaj sporazum nema pravnu snagu, već je, i dalje, politički akt.⁷⁶

Ustavni sud Republike Srbije (u daljem tekstu: USS) u više navrata se izjašnjavao o rezultatima briselskog procesa, i to: o uredbama donetim na osnovu tehničkih sporazuma i o *Sporazumu o principima* (Vidi: *Dodatak broj 26*).

⁷⁶ *Sporazum o principima* nije u skladu ni sa članom 97 tačka 3 u vezi sa članom 189 satv 1, jer odredbe o teritorijalnoj organizaciji i lokalnoj samoupravi spadaju u zakonodavnu nadležnost Republike Srbije. Isto važi i za osnivanje, organizaciju, nadležnost, uređenje i sastav sudova (član 180, stav 3, Ustav Republike Srbije); organizacija policije i komandovanje njenim snagama je isključiva nadležnost Republike Srbije (član 97 tačka 4 Ustava Republike Srbije); organizacija i sprovođenje izbora za sve nivoe vlasti je materija zakona Republike Srbije (član 180, stav 3 Ustava Republike Srbije).

Po ovom tumačenju, predstavnici Srbije nisu sledili ustavnu obavezu „da zastupaju državne interese na Kosovu i Metohiji u svim unutrašnjim i spoljnim političkim odnosima (*Preambula* Ustava Republike Srbije), time su narušili princip vladavine prava jer se nisu „povinovali Ustavu“ (član 3, stav 2 Ustava Republike Srbije) (*Ivošević, 2014*).

U pogledu *Sporazuma o principima* USS je utvrdio da pojedini akti doneti radi primene ovoga⁷⁷ nisu u saglasnosti sa Ustavom i zakonom. Objavljivanje odluka USS o ovim nesaglasnostima pravno dejstvo akata o kojima je reč je odloženo, a svi zahtevi za obustavu izvršenja pojedinačnih akata i radnji preduzetih na osnovu ovih uredaba su odbačeni. Suštinski, USS je konstatovao protivustavnost, ali nije preduzeo ništa da se ta protivustavnost ispravi. Iz svega ovoga je jasno da se postojeće protivustavno stanje ne može legalizovati bez promene Ustava.

U pogledu samog *Sporazuma o principima*, USS je odbacio predlog za ocenu njegove ustavnosti i zakonitosti. Ovakvo rešenje, iako se čini suprotno od rešenja primenjenog na uredbu iz „prvog paketa“, zapravo je zasnovano na istom stanovištu. Naime, *Sporazum o principima* je tretiran kao politički akt; USS se bavio i aktima kojima se vrši primena sporazuma, poput *Uredbe o uslovima za ostvarivanje prava na posebnu penziju zaposlenih u MUP na teritoriji AP KiM*. I ovde se USS zadovoljio samo konstatovanjem protivustavnosti bez nalaganja bilo kakvih daljih radnji da se ta protivustavnost otkloni.

Sa stanovišta procesa normalizacije odnosa Srbije i Kosova, ali i sa stanovišta ostvarivanja neophodno potrebne reforme, pre svega unapređenja poslovnog okruženja, razvoja konkurentnog privatnog sektora, smanjenja visoke stope nezaposlenosti i nastavka regionalne saradnje Srbiji su potrebne institucionalne i ustavne reforme. Naime, Ustav Srbije iz 2006. godine ne izražava potrebe Srbije i njenih građana. To je oktroiisan ustav koji je rezultat političke nagodbe tada vladajućih političkih stranaka a građanima je nametnut zloupotrebom referendumu. Kao takav, ovaj ustav predstavlja jednu od bitnih smetnji na putu bržeg oporavka Srbije. To je brana neophodnim reformama ekonomije, uspostavljanju funkcionalne demokratske države i ostvarivanju proklamovanih ljudskih prava i sloboda.

Brojni su razlozi za promenu sadašnjeg ustava:

- Stvaranje ustavnih, zakonodavnih i institucionalnih uslova za poboljšavanje poslovnog okruženja, povećanje investicija, ubrzani samoodrživi razvoj i ukidanje privatnih i birokratskih monopola nad nacionalnim resursima;
- Garantovanje ravnopravnosti i nedodirljivosti privatne, državne, javne, zadružne svojine i drugih oblika svojinskih odnosa;
- Stavljanje svih privrednih subjekata u ravnopravan položaj, uz garantovanje efektivne zaštite njihovih prava i interesa a u cilju povećanja konkurentskog domaćeg privatnog i javnog sektora;
- Modernizacija, podizanje nivoa opremljenosti, obrazovanosti i obučenosti, podizanje standarda uz ukidanje nepotrebne i prekobrojne državne administracije;
- Povećanje efektivnosti borbe protiv korupcije i kontrole javnih vlasti jačanjem garancija institucionalne nezavisnosti pravosuđa i antikorupcijskih tela;
- Jednak pristup svih garantovanim pravima i njihova efikasna zaštita;
- Regionalno samoorganizovanje građana i organizovanje Srbije kao države regiona;

⁷⁷ Uredba o posebnom načinu priznavanja visokoškolskih isprava i vrednovanja studijskih programa univerziteta vsa teritorije AP KiM koji ne obavljaju delatnost po propisima RS, doneta radi implementacije sporazuma o prihvatanju univerzitetskih diploma; Uredba o posebnom načinu obrade podataka sadržanih u matičnim knjigama za područje AP KiM, doneta radi implementacije sporazuma o matičnim knjigama; Uredba o posebnom načinu obrade podataka sadržanih u katastru zemljišta za AP KiM, doneta radi implementacije sporazuma o katastru

- Priključivanje Evropskoj uniji i normalizacija odnosa Srbije nalaže ustavno uvažavanje opredeljenja za članstvo u Evropskoj uniji, sređivanje haotičnog, neusaglašenog zakonodavstva i njegova standardizacija u skladu s interesima Srbije i zakonodavnim standardima EU;
- Stvaranje ustavnih i institucionalnih pretpostavki za normalizaciju odnosa Beograda i Prištine kao i za ostvarivanje interesa Srbije i Srba na Kosovu.

Prethodna analiza je potvrdila da je u odnosu ustavnost, legalnost i legitimnost prednost data legitimnosti. Sama legitimnost se izvodi iz sledećih elemenata:

- Prvo, dijalog vode i sporazume postižu legalni i legitimni predstavnici Srbije i Kosova;
- Drugo, fasilitatorska uloga EU je legalizovana pristankom strana, kao i rezolucijom Generalne skupštine UN;
- Treće, cilj koji se želi postići: rešavanje pitanja oko kojih su se strane sukobljavale kroz dijalog je legitiman cilj;
- Četvrto, vrednosti koje vode proces: normalizacija, mir i regionalna saradnja kao i „zajednička evropska budućnost“ su legitimni.

b) Unapređenje ekonomskih uslova za normalizaciju

1. Makroekonomsko okruženje

Od početka reformi koje se na Kosovu sprovode od 1999. godine, i velikim delom zahvaljujući stranim donacijama i doznakama iz inostranstva, kosovska privreda beleži znake napretka: stopa rasta bruto domaćeg proizvoda od 2007. godine je iznad 2%, a u proseku je iznosila 4,5%; „evroizacija“ je pomogla održavanju niske stope inflacije, kao i stvaranju viška u budžetu, te i njegovom razvojnom orijentisanju.

Kosovska privreda je jedna od četiri evropske privrede koja je, u periodu 2008–2012 godine, bila pošteđena posledica globalne finansijske krize, odnosno ove posledice su iskazale kasnije i to u obliku odsustva investicija, porasta nezaposlenosti, produbljivanja siromaštva, masovnog odliva, pre svega u EU, radno sposobnog stanovništva itd. U ovom elementu su Kosovo i Srbija u sličnom položaju. Ovo kašnjenje uticaja krize i njen pojačano socijalno-ekonomsko ispoljavanje svedoči o niskom intenzitetu trgovinske i finansijske razmene sa zemljama pogođenim krizom, o niskom nivou privrednih aktivnosti. O niskom stepenu privrednih aktivnosti svedoči i struktura BDP-a, u kojoj doznake iz inostranstva učestvuju sa oko 14%, donatorska pomoć sa oko 10%, iz oblasti industrije dolazi 22,6%, iz poljoprivrede 12,9%, a većina vrednosti, 64,5%, stvara se u sektoru usluga.

Rejting Kosova u pogledu pokretanja biznisa, prema izveštaju Svetske banke, u proleće tri godine je beležio postojani rast: 126. mesto od 189 zemalja u 2012; 96. u 2013. i 2014. godini. Ali, to nije dovoljno da ohrabri ulagače.

Privlačenju investicija ne pogoduje: nedovršen proces privatizacije, otežani pristup kapitalu, posebno za mikro, mala i srednja preduzeća; dominacija poslovnih banaka u kosovskom finansijskom sistemu, tržište kapitala je u samoj početnoj fazi razvoja; po-

red niskih troškova i visoke mobilnosti radne snage, ona je slabe obrazovne strukture; povoljno poresko okruženje ne može da nadoknadi negativne posledice loše energetske situacije, koja dovodi do čestih prekida napajanja.

Sa stopom siromaštva od 29,7% i bruto nacionalnim dohotkom od 1,760 evra po glavi stanovnika kosovska ekonomija je jedna od najslabijih u Evropi. Kosovo je po indeksu percepcije korupcije na 111. mestu od 176 (po izveštaju *Transparency International*). Sprega korupcije i organizovanog kriminala slabi ionako slabu državu i dovodi do odsustva vladavine prava. Sve to značajno uvećava rizike i troškove poslovanja, ali i života na Kosovu (*Kosovo 2014*).

Nedostatak privredne aktivnosti rezultirao je najvišom stopom nezaposlenosti u regionu, koja iznosi oko 45%. To uslovljava porast sive ekonomije i trend emigracije mlađeg stanovništva, što se snažno ispoljava od kraja 2014. godine i zaoštava unutrašnju socijalnu i političku scenu. O ovome je bilo više reči u delu ove analize koji je posvećen slobodi kretanja.

Kada je reč o opštinama na severu Kosova sa većinskim srpskim stanovništvom (Leposavić, Severna Mitrovica, Zvečan i Zubin Potok), izostanak administrativne i ekonomske integracije u sistem Kosova, i izostanak efektivnih mera podrške Srbije održivom razvoju privrede u ovim opštinama, dodatno otežava ekonomske prilike. Svega 20% lokalnih preduzeća trguje izvan ograničenog tržišta četiri opštine, dok 75% registrovanih privrednih subjekata nema pravni status koji bi omogućio poslovanje na celoj teritoriji Kosova. Između ostalog, to otežava planiranje kako budžeta opština tako i potrebnih sredstava za rad lokalnih preduzeća (*Gavrilović, 2015: 8*).

Ekonomski i socijalni milje, kakav postoji na današnjem Kosovu, naglašava nužnost promena i reformi i, istovremeno, nije povoljan za ove. To nam ukazuje i da će Briselski dijalog i normalizacija biti praćeni nizom rizika iz samog ekonomskog i socijalnog života. Slično je i sa Srbijom.

Iz ovog miljea dolaze kontraverzni signali: jedni koji podstiču na odvijanje i napredovanje normalizacije, i drugi koji komplikuju i otežavaju dijalog i normalizaciju. To pak ukazuje da je ključna uloga ekonomskog, političkog i državnog vođstva, i da od njihovih kapaciteta zavisi brzina i kvalitet rešenja.

U odnosu na ostvarivanje ukupnih ekonomskih i društvenih reformi Kosova i Srbije, dijalog i normalizacija imaju neposredno pozitivne učinke na njih, tj. olakšavaju ih i ubrzavaju. Najpre, primena dogovorenih rešenja predstavlja usvajanje novih, evropskih standarda u oblastima od životnog interesa za ljude na Kosovu i u Srbiji (na primer, u unapređivanju i digitalizaciji javnih registara, povećanju mobilnosti ljudi, roba, usluga i ideja, podizanje kapaciteta carinskih i drugih službi itd).

Beograd je od vremena Miloševića pa do maja 2015. godine vodio politiku budžetske podrške privrednim aktivnostima na Kosovu, odnosno onim enklavama u kojima žive Srbi. Takođe, državnom intervencijom razne javne i privatne kompanije su upućivane na delovanje u pravcu finansiranja Srba kao i održavanja takozvanih paralelnih institucija. Od 2005. godine se ova vrsta podrške smanjuje na teritorijom južno od Ibra, a od proglašenja nezavisnosti Kosova, kako zbog realnog sužavanja političkog prostora na Kosovu tako i zbog razornih posledica krize po ekonomiju Srbije smanjuje se ova vrsta podrške i na Severu Kosova. U okviru reformskih nastojanja Vlada Sr-

bije pokušava da promeni pristup i da podržava samo one projekte i institucije koje mogu da ostvare samoodrživost razvoja. Ovakav pristup je najavljen na okruglom stolu „Region uspeha“, održanom 29. maja 2015. godine, u organizaciji Kancelarije Vlade Srbije za KiM. Osnovne ideje ovog pristupa su prilagođavanje novostvorenim okolnostima. Na primer, osnivanje takozvanih ćerki firmi koje bi bile registrovane na Kosovu, po kosovskim zakonima, a za svoje delovanje dobijale podršku iz Srbije. Jedan vid podrške je da se za svakog zaposlenog na Kosovu ove firme oslobode plaćanja doprinosa za zaposlenog u Beogradu, da se na prodatih 1 evro na Kosovu dobija dodatnih 30 centi u Srbiji itd.

2. Infrastrukturno okruženje

2.1. Saobraćaj

Iako se Kosovo ne nalazi na trasi pan-evropskih koridora, povezano je sa njima, i to sa koridorom VIII autoputom „Ibrahim Rugova“, koji spaja Prištinu sa Tiranom, a u toku su i radovi na povezivanju Prištine sa Skopljem i sa koridorom X (Tirana–Priština–Niš). Što se tiče severa, Kosovska Mitrovica se nalazi na raskrsnici trgovinskih puteva između severa i juga – magistralni put koji prelazi preko jezera Gazivode danas je povezuje sa Crnom Gorom i Jadranskim morem, a magistralni put Priština–Mitrovica spaja sever sa ostatkom Kosova i trenutno je u fazi rekonstrukcije, koja se finansira iz zajma od *Saudijskoarabijskog fonda za razvoj*. I pored kapitalnih investicija u putnu infrastrukturu od 1999, mreža puteva na severu je nedovoljno razvijena, a zbog svojih topografskih karakteristika ne omogućava brzu vezu sa regionom.

Železnička veza sa Srbijom i Makedonijom postoji, ali ne i sa Albanijom i Crnom Gorom. Od jeseni 2013. Železnice Srbije ponovo servisiraju liniju Beograd–Kraljevo–Kosovska Mitrovica, dok od Mitrovice liniju dalje servisiraju „Železnice Kosova“. Nakon ovog pomaka (maja 2014. godine) saobraćaj se, i dalje, odvija samo do Zvečana. To se pravda štetama nastalih usled poplava i bujica iz maja 2014. godine. U skladu sa direktivom EU, Kosovo je tokom 2011. restrukturiralo železnicu i razdvojilo preduzeće koje se bavi infrastrukturom (InfraKos) od preduzeća koje se bavi operacijama (InfraTrain). *Evropska banka za obnovu i razvoj* nedavno je odobrila proširivanje zajma Vladi Kosova za rehabilitaciju železničkog pravca sever–jug, od Leška do granice sa Makedonijom (deo oko administrativne linije predviđen je poslednji za izgradnju). Reč je o projektu od strateškog značaja, jer je ta pruga deo železničkog Koridora deset, ali zbog štete nastale 1990-ih danas je na pojedinim delovima skoro neupotrebljiva.

Kosovo ima dva domaća aerodroma (u Đakovici i Podujevu) i jedan međunarodni, u Prištini. Od 2010, uz 20-godišnju koncesiju tursko-francuskom konzorcijumu, nacionalni avio-prevoznik je „Kosova Airlines“, koji leti na jedanaest destinacija. Direktni letovi sa aerodroma postoje za gradove u Albaniji, Hrvatskoj, Sloveniji, Austriji, Švajcarskoj, Nemačkoj, Francuskoj, Švedskoj, Norveškoj i Turskoj.

Kosovo ima devet graničnih i šest prelaza na liniji razdvajanja sa Srbijom: Brnjak, Jarinje, Merdare, Mutivoda, Bela Zemlja i Mučibaba. U sklopu tehničkog dijaloga Kosova i Srbije, tokom 2011. i 2012. potpisani su sporazum a zatim i tehnički protokol o zajedničkom upravljanju prelazima, ali je Srbija odlagala njihovo sprovođenje do jese-

ni 2012.⁷⁸ Srbija je kasnila u ispunjenju obaveza, pa su tako, umesto do kraja oktobra 2012, svi prelazi konačno otvoreni u martu 2013. Druga faza sporazuma, koja podrazumeva izgradnju stalnih objekata na prelazima, nije okončana ni u leto 2015. godine. Ova izgradnja je započeta 2013. godine, a izgradnja trajnih objekata poverena je izvođaču angažovanom od strane EK. Markiranje tačaka na osnovu dogovorenih koordinata, koje će služiti kao referentne za izgradnju trajnih objekata carinskih prelaza, smatra se uspehom mešovite Grupe za primenu sporazuma (koju čine predstavnici Srbije, Kosova i EU).

2.2. Upravljanje vodom, otpadom, zemljištem i životnom sredinom

U odnosu na ukupne potrebe za vodom na Kosovu, rezerve su relativno male i neravnomerno teritorijalno raspoređene, na štetu istočnog i jugoistočnog dela. Nema dovoljno istraživanja o rezervama podzemnih voda, koje se uglavnom koriste za privatne bunare. Prema prošlogodišnjem izveštaju EBRD-a, na Kosovu ne postoji sistem prečišćavanja otpadnih voda, dok svega 40% populacije, a manje od 10% ruralnog stanovništva ima pristup kanalizacionom sistemu. Sistem snabdevanja pijaćom vodom je gotovo nerazvijen, trpi značajne tehnološke i komercijalne gubitke, i ne dopire do velikog dela stanovništva. Naknade za vodosnabdevanje ne odgovaraju troškovima, a investicione potrebe ovog sektora su visoke.

Sa rekom Ibar i veštačkim jezerom Gazivode, koje se delom nalazi u opštini Zubin Potok (a delom u opštinama Tutin i Novi Pazar), sever Kosova je bogat vodenim resursima. Međutim, bez obzira na to, vodosnabdevanje je nedovoljno dobro, jer se vrši kroz staru mrežu, te trpi tehnološke gubitke, dok nelegalni priključci i mali procenat plaćanja računa generišu komercijalne gubitke. Situacija sa tretmanom otpadnih voda je nepovoljna, budući da se kanalizaciona voda iz urbanih i seoskih sredina izliva direktno u Ibar, bez prečišćavanja, ili u otvorene kanale. Time se kontaminiraju površine tla i podzemnih voda i povećava rizik od plavljenja, koje pak dovodi do toga da su i područja koja nisu povezana sa javnom mrežom i snabdevaju se iz sopstvenih izvora izložena povišenom riziku od zagađenja.⁷⁹

U pogledu životne sredine, ključne probleme predstavljaju zagađenje vazduha, nedostatak i zagađenost vode, degradacija zemljišta i gubitak uloge ekosistema.

Kada je reč o otpadu, porast urbane populacije i nivoa ekonomskih aktivnosti dovodi do povećanih rizika po životnu sredinu na teritoriji celog Kosova, da je vrlo malo postignuto na polju odvajanja, recikliranja i obrade otpada. Stopa naplate naknade za odnošenje smeća neznatno je povišena tokom 2010. godine, ali je i dalje niska.

Na severu Kosova odlaganje čvrstog otpada vrši se na deponiji u Banjskoj. Sortiranje otpada i proces reciklaže su u početnoj fazi i potrebno je uraditi još mnogo da bi se dostigli standardi EU. Upravljanje otpadom u urbanim sredinama dodatno je otežano

⁷⁸ Sporazum je predvideo otvaranje šest privremenih prelaza, tri na teritoriji Srbije i tri na teritoriji Kosova, te odgovornost organa vlasti teritorije-domaćina za bezbednost pripadnika carinskih uprava suprotne strane.

⁷⁹ Zagađenje je poslednjih godina posebno pogodilo akumulaciono jezero Gazivode, koje vodom snabdeva nekoliko susednih opština i grad Prištinu (kroz kanal koji vodi preko Gračanice), a koje se koristi i za navodnjavanje zemljišta u centralnom delu Kosova.

zbog visoke gustine naseljenosti i povećane privredne aktivnosti. Ovaj region je, kao posledica ranijih rudarskih aktivnosti, zagađen olovom, cinkom, kadmijumom, arsenom, srebrom i drugim materijalima.

Loše stanje životne sredine na Kosovu rezultat je nekontrolisane gradnje stambenih i industrijskih objekata, korišćenja zastarelih tehnologija, posebno u eksploataciji prirodnih resursa, zagađivanja vodenih tokova potpunim odsustvom sistema za prečišćavanje vode, i akumulacije čvrstog i industrijskog otpada. Najveće ugrožavanje životne sredine na Kosovu potiče od rudarsko-metalurškog kompleksa „Trepča“, TE „Obilić“ i Fabrike betona u Prištini.

Teritorije Mitrovice, Zvečana i Leposavića posebno su ugrožene i nakon zatvaranja pogona „Trepče“, zbog jalovine razasute po celom kraju, kao i zbog nagomilanih ostataka metala i pepela u napuštenoj fabrici, što kroz zagađenje vazduha, zemljišta i lanca ishrane direktno ugrožava zdravlje ljudi.

Upravljanje zemljištem, unapređenje zemljišnih poseda i podizanje njihove vrednosti predstavlja važan uslov za privlačenje investicija. Za uspešno upravljanje zemljištem je neophodno postojanje katastarskih evidencija. Prvi korak u tom pravcu je predaja Kosovu katastarskih dokumenata za teritoriju Kosova, koji se od 1999. godine, nalaze u opštinama u centralnoj Srbiji.

3. Telekomunikacije i mediji

Kosovo je slabo pokriveno fiksnom telefonijom, a stopa ove pokrivenosti je među najnižim u Evropi. Tako je 2010. godine zabeleženo da je oko 74% populacije Kosova pretplaćeno na usluge mobilne telefonije.

Na Kosovu je uvedena konkurencija u telekomunikacionom sektoru, pa su tako licencirani operateri fiksne telefonije Pošta i Telekomunikacije Kosova (PTK) i IPKO telecommunications. Isti operateri pružaju i usluge mobilne telefonije i interneta. Licencirani operateri za mobilne virtuelne mreže su Z Mobil i D3 Mobil. Po podacima iz 2010. Godine, internet ima oko četvrtina kosovskih domaćinstava.

Poštske usluge pruža Pošta i Telekomunikacije Kosova (PTK), koja još nije privatizovana.

Kosovo ima 22 televizijske stanice (od toga 3 nacionalne), 9 novina i 92 radio-stanice. Očekuje se pad ovog broja usled opadanja donatorskog finansiranja.

U vezi sa informisanjem stanovnika srpskog porekla, tokom 2013. godine Nezavisna komisija za medije licencirala je srpski TV kanal Radio televizije Kosova (RTK 2).

Pet privatnih televizija sa severa Kosova dobijalo je podršku Republike Srbije, ali i ona vremenom opada, te njihovi vlasnici imaju bojazan da će, ako budu morali da se oslone isključivo na finansiranje iz prihoda marketinga, morati da ugase svoje stanice.

I dok je situacija sa elektronskim medijima i dalje takva da gotovo svaka opština ima svoju radio-stanicu ili čak i televiziju, kada je reč o štampanim medijima, srpska zajednica informiše se na maternjem jeziku isključivo iz dnevnih novina čije je sedište u Beogradu.

4. Industrija

4.1. Energetika

Električna energija je glavni izvor energije na celom Kosovu. Pored značajnih potencijala za proizvodnju električne energije,⁸⁰ Kosovo ima ozbiljnih problema u zadovoljavanju rastućih potreba za električnom energijom i prinuđeno je da uvozi između 10 i 15% ukupnih potreba za strujom.

Od ukupno proizvedene električne energije, 90% se proizvodi u pogonima Kosovske elektroenergetske korporacije KEK, „Kosovo A“, koja je izgrađena korišćenjem sovjetske tehnologije 60-ih godina prošlog veka, i „Kosovo B“, izgrađena 80-ih prošlog veka. Obe termoelektrane koriste ugalj za proizvodnju struje, a budući da je „Kosovo A“ veliki zagađivač životne sredine, neki delovi su stavljeni van funkcije i planira se kompletno gašenje do 2017. godine, te izgradnja nove elektrane (TE „Novo Kosovo“, poznate i kao „Kosovo C“).

Da bi odgovorilo zahtevima standarda EU, Kosovo će morati da znatno uveća korišćenje obnovljive energije. To podrazumeva proizvodnju 20% energije iz obnovljivih izvora, povećanje proizvodnje energije na vetar za 20% i smanjenje emisije ugljen-dioksida za isti procenat.

Kosovo nema izvore gasa, niti je povezano sa linijama gasovoda, a gas se koristi isključivo u butan-bocama. Godišnje uvozi oko pola miliona tona naftnih proizvoda, raspolože jednom rafinerijom koja podmiruje manje od 4% ukupnih potreba.

Od alternativnih izvora, na brdu Goleš u blizini prištinskog aerodroma, jedan nemački investitor gradi farmu vetrenjača. Potencijali za izgradnju ovih farmi postoje i u centralnom delu Kosova.

S obzirom na broj sunčanih sati godišnje, Kosovo može da razmišlja i o solarnoj energiji. Isto važi i za ideje o dobijanju energije iz biomase i iz geotermalnih izvora.

Energetski sistemi Srbije i Kosova razvijali su se u okvirima jedinstvene države – Jugoslavije. Ovi sistemi raspolažu prirodnim izvorima energije: ugalj, nafta, gas, voda; dele geografski položaj Srbije za tranzit struje, nafte i gasa. Tek povezivanjem elektroenergetskih sistema Kosova i Albanije 400 kV vodom taj sistem dobija na značaju kao tranzitni potencijal.

Postojeći energetski sistemi nisu u mogućnosti da odgovore izazovu obezbeđenja sigurnog snabdevanja energijom svojih potrošača i neizvesnosti u sledećem periodu. Kako se energetska bezbednost može obezbediti samo saradnjom u regionu, potrebno je identifikovati koji su mogući oblici saradnje energetskih sistema Srbije i Kosova.

U ovom trenutku oba sistema imaju potrebu za kupovinom električne energije. Zbog toga je od značaja uspostavljanje tranzita Srbija–Kosovo na 400 kV. U ovom trenutku za Kosovo je važan ovaj pravac jer isti predstavlja mogućnost snabdevanja električnom energijom sa tržišta. Što se tiče Srbije, ovaj pravac dobija na značaju završetkom dalekovoda 400 kV Kosovo–Albanija. Sav tranzit za snabdevanje električnom energijom Kosova i Albanije ići će kroz mrežu Srbije, što znači naplatu tranzita.

⁸⁰ Rezerve mrkog uglja (lignita) procenjene na između 11 i 14 milijardi tona jedne su od najbogatijih u Evropi.

Kosovo se suočava s ozbiljnim rizicima, uključujući i mesece restrikcija, zbog svoje energetske slabosti, nesposobnosti da proizvede dovoljno električne energije.

Kosovo ima značajan problem sa razvijanjem svojih energetske potencijala usled veoma loših uslova postojeće infrastrukture, značajnih investicija koje treba uložiti kao preduslov za postojeće energetske izvore, nejasnog pravnog statusa skoro svih lokacija. Ipak, postoji određeni interes inostranih kompanija da razviju njegove rudnike, dok je Makedonija ponudila Kosovu da razmenjuje ugalj za električnu energiju.

Izrađen je sveobuhvatan plan razvoja kako bi se popravio postojeći kosovski energetske sektor, a kao ključ rešenja predviđena je privatizacija energetske sektora (*Energy, 2011*). Međutim, sve dok postoji spor povodom statusa Kosova, ne može biti značajnog napretka u pogledu energetske zbiljanja na Kosovu i u njegovom neposrednom okruženju. Čak i po scenariju vrlo uspešne privatizacije kosovskog energetske sektora, visoki investicioni rizici će usporavati restrukturiranje, razvoj i optimizaciju energetske sektora.

Realizacija Briselskih sporazuma može značajno doprineti regulisanju međusobnih odnosa i saradnje u dugoročnom periodu. Saradnja bi trebalo da se bazira na ekonomskim interesima ravnopravnih partnera; komercijalnim ugovorima o razmeni/kupovini/tranzitu električne energije i komercijalnim ugovorima o izgradnji gasovoda i korišćenju/tranzitu/prodaji gasa.

4.2. Rudarstvo i metaloprerađivačka industrija

Važan potencijal privrednog rasta Kosova predstavljaju obilna rudna bogatstva. Trenutno su kosovske rezerve lignita, pete po veličini na svetu, pretežno netaknute. Takođe, pokretanje eksploatacije bogatih rezervi olova, cinka, srebra i magnezijuma doprinelo bi porastu zapošljavanja i privrednom rastu. To važi i za rezerve azbesta, hroma, mermera i kvarca. Prepreka ovome je nezavršena privatizacija, koja koči ulaganja, bez kojih je nemoguće pokrenuti ovu, kapitalno zahtevnu, granu industrije.

Kosovske fabrike metalurške industrije iz vremena Jugoslavije su mahom prestale da postoje, i zamenjene su manjim, dok je nekoliko velikih privatizovano. Danas metaluršku industriju čini oko 80 preduzeća koja ukupno imaju obrt od oko 80 miliona evra (od kojih samo dva velika – bivša „Zastava – Ramiz Sadiku“, danas „Kosova Steel Group“, i „Ferronikel“ na centralnom Kosovu), zapošljavaju oko 2.500 ljudi i izvoze proizvode u 15 zemalja.

U metaloprerađivačkoj industriji, na Kosovu, najveći broj kompanija bavi se osnovnom proizvodnjom i preradom metala (otkovke, armature, krovne rešetke i slično), proizvodnjom limova, kovanog gvožđa, stepenica i drugih građevinskih komponenti, opreme za grejne i ventilacione sisteme, alata i mašinske opreme, i dr. Budući da Kosovo uvozi metalnu robu u vrednosti od oko 180 miliona evra, ovde postoji veliki potencijal za razvoj, što posebno može biti od značaja za sever Kosova.

4.3. Mašinska i građevinska industrija

U okviru mašinske industrije značajno mesto imaju: Fabrika amortizera u Prištini, čija je privatizacija danas predmet istrage komisije Skupštine Kosova; na severu Fabrika zglobnih ležajeva „Prva petoletka“ u Leposaviću, čija je privatizacija nedavno

započeta; Fabrika mašina, delova i komponenti „Lola-Fot“ iz Leška, koja je sve do maja 2015. godine odlično radila, da bi tada došla pod udar „lokalnih moćnika“ koji su doveli do ostavke rukovodstva, kao i do zaustavljanja rada fabrike, najverovatnije u cilju zaustavljanja privatizacije i „preuzimanja“ fabrike mimo zakona; Fabrika rezanog alata „Lola“ iz Gazivoda i fabrika „Gradac“ iz Brnjaka, koja proizvodi solarne panele i opruge.

Građevinska industrija poslednjih godina je jedan od najvažnijih sektora u kosovskoj ekonomiji i predstavlja veoma važan ekonomski potencijal Kosova, imajući u vidu potrebe za izgradnjom novih stanova i putne infrastrukture. Fabrika cementa „Šarcem“ najveća je fabrika cementa na Kosovu, u vlasništvu grčke Titan grupe (iako ima navoda o njihovom povlačenju od kako je Vlada Kosova 2012. ukinula porez na uvoz cementa od 35%), ali ona ne zadovoljava potrebe za cementom, pa i ovde može biti prostora za razvoj.

4.4. Drvna, papirna industrija i industrija nameštaja

Šume prekrivaju oko 40% površine Kosova i predstavljaju važan resurs – za drvno-prerađivačku, papirnu, industriju nameštaja, za ogrev, kao izvor lekovitog bilja i dr.

Drvna i papirna industrija smeštene su u područja bogata šumama – Peć, Dečani, Istok, Priština, Podujevo, i proizvode daske, panel ploče i ivericu, parket, vrata, prozore, stolice, stolove, razni nameštaj, papir, i drugo. Na severu Kosova posluje fabrika lameliranog nameštaja „Simpō“ u Zubinom Potoku, koju je „Simpō“ iz Vranja ugovorom poklonio Raško-prizrenskoj eparhiji.

Stručne studije ukazuju na to da bi Kosovo moglo imati daleko više koristi od ovog resursa, uz pravilno upravljanje.

4.5. Tekstilna industrija

Tekstilna industrija je za vreme Jugoslavije bila drugi sektor po veličini na Kosovu, sa 15 preduzeća koja su zapošljavala više od 1.000 radnika, pri čemu je prodaja dostizala iznos od 35 miliona dolara.⁸¹

U ovom sektoru ima prostora za investitore koji bi pomogli da Kosovo ponovo proizvodi gotove proizvode od tekstila i prodaje ih u regionu. U oblasti tekstilne industrije posebno atraktivno za investitore su niska cena rada i visoka stručnost radnika, kao i izvesni nivo postojeće tehnološke opremljenosti pogona i malih radionica, te niz mogućnosti za podizvođačke angažmane u regionu i izvan njega.

5. Poljoprivreda i stočarstvo

Oko 60% stanovništva Kosova je seosko, poljoprivreda zapošljava između 25% i 35% ukupno zaposlenih, a poljoprivredno obradivo zemljište čini oko 53% celokupne teritorije. I pored toga, poljoprivreda u BDP-u učestvuje sa svega 12,9%. Poljoprivredna proizvodnja je u velikoj meri mešovitog tipa, radi se po veoma zastarelim, tradicio-

⁸¹ Najpoznatije fabrike tekstila bile su „Kosovka“ (danas, „Kosovatek“) iz Prištine, „Polet“ iz Vučitrna, „Emin Duraku“ (danas, „Jatex“) iz Đakovice i druge, sa proizvodima od pamuka, vune, sintetike i dr. Na severu Kosova, u Zubinom potoku, postoji fabrika košulja „Javor“, istureni deo ivanjičke istoimene fabrike zapošljava 57 radnika koji šiju košulje i šalju ih u Ivanjicu, za dalji izvoz u Holandiju.

nalnim metodama, pa je veoma neefikasna. Stočni fond je skoro nestao, poljoprivredna mehanizacija je oštećena, a oprema za proizvodnju neosposobljena.

Na severu Kosova postoje veliki prirodni potencijali za razvoj svih vrsta poljoprivrede. Problemi obuhvataju nizak nivo obrazovanja zemljoradnika, fragmentirano poljoprivredno zemljište, nedovoljni ili neodržavani irigacioni sistemi, niski kapaciteti za obradu i marketing poljoprivrednih proizvoda, nizak nivo korišćenja prirodnih potencijala i resursa i nizak nivo razvijenosti ruralne infrastrukture, kao i veliki broj neregirovanih gazdinstava.

Stočarstvo se, kao i poljoprivreda, susreće sa otežanom nabavkom sirovina i repromaterijala, nedovoljnom primenom zootehničkih mera, slabom opremljenošću infrastrukturnim sadržajem i zastarelim pristupom. Da bi se sa individualne prešlo na visokoproduktivnu proizvodnju, potrebno je ulagati u specijalizovana gazdinstva, mini-farme, koje raspolažu samoodrživim resursima, potrebno je ustanoviti mrežu kontrole i veterinarske zaštite, kao i tragati za rešenjima kroz udruženja proizvođača.

6. Turizam

Kosovo ima značajne potencijale za zimski i banjski turizam, koji nisu dovoljno iskorišćeni. Sa svojim visokogorskim ambijentom, ski-centar Brezovica u rangu je poznatih evropskih ski-centara i najatraktivniji je turistički centar na Kosovu. Sve skistaze imaju FIS sertifikate i pogodne su za organizaciju skijaških takmičenja. Nalazi se severozapadnoj strani Šare, u opštini Štrpce, na nadmorskoj visini između 900 i 2.500 metara, i udaljen je 60 km od Prištine i od Skoplja. Iako najznačajniji resurs industrije turizma Kosova, zbog nerešenih vlasničkih odnosa u vezi sa ugostiteljskim objektima i zbog neodržavanja infrastrukture, Brezovicu poslednjih godina u zimskoj sezoni posećuje svega par stotina gostiju.

Najnoviji naponi Vlade Kosova u vezi sa razvojem ovog turističkog centra uključuju usvajanje u Skupštini Kosova prostornog plana i, zajedno sa opštinom Štrpce, pokretanje projekta razvoja Brezovice, kao i poziv stranim investitorima uz obećanje podrške Vlade Kosova. Procene Vlade su da će ovaj projekat razvoja privući oko 250 miliona evra, i da će otvoriti 4.000 novih radnih mesta.

Sever Kosova bi trebalo da se više orijentiše na banjski (termalni izvori u Zvečanu), na planinski (Leposavić), kulturni, edukativni i lovački turizam i turizam u vezi sa sportovima na vodi (Zubin Potok). Ali, za sada, ova privredna grana je, na severu, skoro nepostojeća, a infrastruktura za turizam izuzetno skromna.

7. Spoljnotrgovinska razmena

Podaci iz marta 2013. godine ukazuju da svega 11,4% kosovskog uvoza pokriveno izvozom, a da se najviše izvoze metal i metalni proizvodi, proizvodi od ostalih minerala, prehrambeni proizvodi, pića i duvan, tekstil, guma i biljni proizvodi. Najviše se izvozi u Italiju, Albaniju, Makedoniju i Nemačku, a najviše se uvozi iz Makedonije, Nemačke, Srbije i Turske. Negativni trgovinski bilans, pored ranije pomenute sive ekonomije i crnog tržišta, predstavlja otežavajući faktor za razvoj ekonomije Kosova. Osim toga, niska konkurentnost kosovske proizvodnje i izvoz orijentisan prevashodno na si-

rovine loše utiču na perspektive privrede. Kosovo je članica CEFTA, a od 2009. postalo je i članica Svetske banke i Međunarodnog monetarnog fonda. Trgovinski režim na Kosovu je neutralan i jednostavan, ali bez porasta proizvodnje i konkurentnosti sama liberalizacija trgovine nije dovoljna da smanji trgovinski deficit.

U cilju unapređenja trgovinskog bilansa Kosova, Vlada Finske je, preko programa UNDP, pomogla razvoj trgovine u vrednosti od oko milion i po evra, i tom prilikom definisala pravce mogućeg razvoja kosovske trgovine, tako da od toga koristi imaju siromašni slojevi stanovništva. U tom smislu, osnovan je Garancijski fond za mikrokredite, sprovedeni programi obuke i umrežavanja malih privrednika za razvoj poslovanja, a deo sredstava upućen je Ministarstvu trgovine za unapređenje izvoza.

8. Tržište rada

Najznačajniju uporednu prednost kosovskog tržišta rada, kada su u pitanju radno-intenzivne delatnosti, predstavlja najniži nivo cene rada u regionu (jednako kao i u Albaniji). Međutim, ova prednost odnosi se na niskokvalifikovanu radnu snagu, dok je visokokvalifikovana znatno skuplja. U tom smislu, nameće se zaključak da, sa stanovišta privlačenja stranih investicija, u kratkoročnom i srednjoročnim periodu fokus treba da bude na privlačenju proizvodnje koja zahteva niskokvalifikovanu radnu snagu, dok na duži rok cilj treba da bude izmena ove slike u korist visokokvalifikovanih radnika.

Danas je nezaposlenost na Kosovu oko 45%, a na severu, po nekim svedočenjima, i do 70%. I pored toga što neki od formalno nezaposlenih ipak rade u neformalnom sektoru, ova stopa je alarmantna, a nezaposlenost posebno pogađa žene i mlade. Pritisak na tržište rada dodatno će se povećavati zbog činjenice da je populacija Kosova najmlađa u Evropi, a budući da je tržište nesposobno da apsorbuje toliku ponudu, veliki broj mladih unapred je osuđen na život u siromaštvu.

Osnovni uzrok nezaposlenosti je niska potražnja za radnom snagom. Zapravo, privatni sektor Kosova je slab, većina zaposlenih radi u mikropreduzećima, u sektorima koji nemaju visoku stopu dodate vrednosti, kao i na niskokvalifikovanim poslovima. Većina preduzeća je u stagnaciji, pa ni izgledi za povećanje potražnje za radnom snagom nisu veliki.

9. Privatizacija

Na osnovu Rezolucije SB UN 1244, uprava na teritoriji Kosova poverena je 10. juna 1999. privremenoj administraciji UN. Po ovlašćenjima iz Rezolucije i u skladu sa *Uredbom o ovlašćenjima privremene administracije na Kosovu* i *Uredbom o pravu koje se primenjuje na Kosovu*, koje je doneo SP GS UN 1999. godine sprovodi se privatizacija na Kosovu. U stvari *Uredba o pravu koje se primenjuje na Kosovu* utvrđuje da je važeće pravo *Uredbe Specijalnog predstavnika Generalnog sekretara UN i zakone koji su važili na Kosovu do 22. marta 1989*,⁸² kao i zakoni koji su stupili na snagu posle ovog

⁸² Ove odredbe se odnose na privatizacije društvenih preduzeća na Kosovu koje su se odvijale posle usvajanja amandmana na Ustav Srbije marta 1989. godine, ukoliko su ti postupci bili diskriminatorni, a isto pravilo primenjuje se i na izvršene preregistracije i integracije društvenih preduzeća.

Reč je o tome da su nakon što je Skupština AP Kosovo 23. marta 1989. (nakon glasanja čija je proceduralna valjanost predmet polemika) dala saglasnost na amandmane na Ustav SRS (koji su pet dana kasnije usvojeni u

datuma, ako nisu diskriminatorски ni po jednom osnovu, i ako su u skladu sa međunarodno utvrđenim standardima ljudskih prava.

Uredbom iz juna 2002. SPGS UN osniva Kosovsku poverilačku agenciju (KPA) kao nezavisno telo čija su ovlašćenja da upravlja javnim i društvenim preduzećima, kao i preduzećima koje ta preduzeća osnuju.

U nadležnosti KPA našla su se preduzeća koja su registrovana i čija je stvarna kontrola na teritoriji Kosova, kao i aktiva koju takva preduzeća imaju na teritoriji Kosova (ako se ona nalazi na Kosovu i ako se njome od 10. juna 1999. upravlja nezavisno od aktive koja se nalazi van Kosova). Osim navedenih, u nadležnosti KPA našla su se i industrijska i trgovinska preduzeća koja su na osnovu odluke Specijalnog predstavnika Generalnog sekretara UN poverena na privremeno upravljanje UNMIKU (što ne utiče na njihov budući status i ne ograničava fizička i pravna lica da dokazuju svoje pravo svojine), javna komunalna preduzeća u nadležnosti opština, kao i zemljište i nepokretnosti u vlasništvu opština, poštanska i telekomunikaciona preduzeća, preduzeća vazdušnog, kopnenog, putnog i železničkog saobraćaja i preduzeća iz oblasti poljoprivrede i veterine, šumarstva i ruralnog razvoja.

Kada je reč o nekadašnjim društvenim preduzećima koja su po Zakonu o svojinskoj transformaciji RS transformisana u neki drugi oblik svojine, njihova transformacija smatra se pravno valjanom samo ako je izvršena pre 22. marta 1989. godine, ili posle tog datuma, ako je obavljena u skladu sa važećim zakonom i na nediskriminatoran način.⁸³

Proces privatizacije odvijao se tako što je KPA bila ovlašćena da osniva akcionarske podružnice preduzeća i da na njih prenosi aktivu, te da likvidira društvena preduzeća – tzv. *spin-off* model privatizacije. Na taj način je KPA formirala tzv. nove kompanije, nova akcionarska društva na koja je prenosila samo „zdrav“ kapital preduzeća, dok je pasiva ostajala starom preduzeću, koje se likvidira. Prihodi od privatizacije upućuju se u Privatizacioni fond, osnovan sa prvenstvenim ciljem namirenja eventualnih vlasničkih potraživanja, kao i potraživanja poverilaca, uključujući tu i bivše zaposlene, koji imaju pravo na petinu ukupnih prihoda. Fondom upravlja KPA (danas KAP) i on nije deo budžeta, niti mu je svrha razvojna.

Proces privatizacije na Kosovu pravno je zasnovan na Uredbi kojom se osniva Kosovska poverilačka agencija i određuju njena ovlašćenja, na Uredbi kojom se osniva Posebna komora Vrhovnog suda, kao drugostepeni organ za sporove nastale u vezi sa

skupštini Srbije, a kojima se ograničava autonomija autonomnih pokrajina), donošeni zakoni čije su odredbe bile diskriminatorne prirode. Takav je, primera radi, Zakon o posebnim uslovima prometa nepokretnosti (Službeni glasnik SRS 30/89 i Službeni glasnik RS 22/91), koji predviđa da promet nepokretnosti mora imati odobrenje Uprave za imovinsko-pravne poslove, koje će ona izdati kada oceni da „se tim prometom ne utiče na promenu nacionalne strukture stanovništva ili na iseljavanje određenog naroda ili narodnosti i kad oceni da se tim prometom ne utiče na promenu nacionalne strukture stanovništva, ili na iseljavanje pripadnika određenog naroda“, a koja se ne odnosi na teritoriju Vojvodine, ili zakon koji na sličan način ograničava promet poljoprivrednog zemljišta. Sličnu diskriminaciju predviđa i odredba čl. 32a Zakona o prometu nepokretnosti AP Kosovo (Službeni list AP Kosovo, br. 45/81, 29/86, 28/88), koji zabranjuje promet nepokretnosti „koji se vrši u cilju iseljavanja pripadnika naroda i narodnosti sa teritorije AP Kosovo“.

⁸³ U periodu 1989–1999. Republika Srbija uvodila je „privremene mere“, kojima je smenjivala direktore i radničke savete, kao i sastav zaposlenih u društvenim preduzećima, čime je omogućavala transformaciju društvenih preduzeća na Kosovu, tj. privatizaciju licima (najčešće srpske nacionalnosti) koja su bila u poziciji da je izvrše, zahvaljujući svom položaju unutar tih preduzeća, do koga su došli „privremenim merama“ diskriminatorne prirode.

procesom privatizacije i administrativnom uputstvu kojim se uređuje njeno delovanje, na Uredbi o promeni prava na korišćenje nepokretne imovine u društvenoj svojini, kao i na internim aktima KPA kojima se dodatno razrađuju navedena akta. Navedenom Uredbom o promeni prava na korišćenje nepokretne imovine u društvenoj svojini menja se bilo koje pravo na korišćenje nepokretne imovine registrovane na ime preduzeća u društvenoj svojini, koje je preneto na podružnicu preduzeća u društvenoj svojini, u pravo zakupa na 99 godina (koji uključuje državinu, upotrebu, podzakup, čak i pravo da uvede hipoteka, ali ne i prenošenje, osim nasleđivanjem za fizička lica i nekim od načina sukcesije za pravna lica, odnosno institut sličan *leasehold*-u, u anglo-američkoj pravnoj tradiciji). Primenom instituta zakupa na 99 godina donekle se odgovorilo na zamerke Beograda i predstavnika kosovskih Srba da UNMIK prekoračuje svoja ovlašćenja upravljanja, te da raspoláže imovinom. Nakon donošenja kosovskog Ustava, zakonom je osnovana Kosovska agencija za privatizaciju (KAP), kao sukcesor Kosovske poverilačke agencije (a koju ne priznaju vlasti Republike Srbije). Od osam kancelarija KAP, tri se nalaze u području sa većinskim srpskim stanovništvom (u Štrpcu, Leposaviću i Gračanici), a srpska zajednica ima i svog predstavnika u Odboru direktora. Za pravni okvir privatizacije na Kosovu značajna je 2011. godina, tokom koje su doneta tri zakona: *Zakon o KAP*, *zakon kojim se uređuje delovanje Posebne komore Vrhovnog suda*, kao i *Zakon o reorganizaciji pojedinih preduzeća i njihove aktive*, tzv. *Zakon o Trepči*, kojim se predviđa uspostavljanje javno-privatnih partnerstava i davanje koncesija.

U dosadašnjem toku privatizacije privatizovano oko 70% društvenih preduzeća, dok je privatizacija državnih preduzeća počela tek 2010. godine i odvija se izuzetno sporo, posebno na severu. Prihodi od privatizacije od oko 650 miliona evra zamrznuti su u Privatizacionom fondu zbog nerešene vlasničke strukture.⁸⁴

U smislu doprinosa ekonomskom razvoju Kosova privatizacija se kritikuje sa aspekta odabira *spin-off* modela privatizacije, prodaje po višestruko niskim cenama, kao i zbog toga što je reč o promeni „univerzalno“ postavljenih od strane predstavnika međunarodne zajednice bez ikakvog prilagođavanja lokalnim potrebama i okolnostima.

Srbija sa svoje strane osporava izvršenu privatizaciju na Kosovu ističući da nije poštovano to što upravo Srbija polaže prava na vlasništvo na preduzećima u društvenoj i državnoj svojini. Takođe Beograd ukazuje i na zabrinutost za prava pripadnika srpske zajednice na Kosovu. Međutim, pretenzije Srbije na pravo svojine na društvenim i državnim preduzećima na Kosovu Priština i međunarodni predstavnici dovode u pitanje zbog nepostojanja jasnog određenja titulara društvene svojine. Takođe, akteri privatizacije na Kosovu su uložili veliki trud da osiguraju pravnu zaokruženost privatizacije, te i poštovanje svojinskih prava.

10. Regionalna saradnja

Konferencija o Zapadnom Balkanu i prioritetima njegovog budućeg razvoja u svetlu pridruživanja EU, koja je održana u Berlinu 28. avgusta 2014. godine, pokrenula je

⁸⁴ Neke procene ukazuju da postoji između 50 i 60 hiljada potraživanja po osnovu oštećene ili nelegalno prisvojene imovine na Kosovu.

mnoga značajna pitanja, pre svega usredsređena na investicije, infrastrukturu, konkurentnost odnosno transparentnost i predvidljivost poslovnog okruženja (Vidi: *Dodatak 25*). Time je započet tzv. Berlinski proces, u kome su se aktivirale vlade i udruženja privrednika (privredne komore).

Unutar ovog procesa se dogovaraju brojni izuzetno važni projekti izgradnje putne i železničke mreže; projekti investiranja u energetska bezbednost, ali i u podizanje veština i profesionalnosti, transparentnosti u borbi protiv korupcije.

Organizovanje i ubrzavanje takozvanog Berlinskog procesa je omogućeno dogovorima o primeni *Akcionog plana za Zapadni Balkan 6* postignutim na Bečkom forumu 27. avgusta 2015. godine.⁸⁵ Posebno važni rezultati ovog foruma su: osnivanje Komorskog investicionog foruma ZB (KIF ZB); podrška uključivanju predsednika privrednih komora u rad nacionalnih investicionih komisija (NIK); ustanovljenje zajedničkog Forumu privrednih komora Zapadnog Balkana za programiranje regionalnih projekata u oblasti infrastrukture, energetike i energetske efikasnosti; srednjeg stručnog i celoživotnog obrazovanja; investiranja u zelene tehnologije, anti-korupcije, dostupnosti izvorima finansiranja; Regionalna škola za stručno obrazovanje (Regional Vocational School – RVS) sa sedištem na Kosovu; Forum za inovacije i izuzetnost i dr.

Od značaja za neposredno unapređenje ekonomije su: inicijativa za formiranje konzorcijuma regionalnih građevinskih preduzeća za zajednički nastup na trećim tržištima; razvoj regionalne dugoročne strategije Zapadnog Balkana za poljoprivredna istraživanja i inovacije i razvoj poljoprivrednog informativnog centra. Takođe, projekti unapređena elektroenergetske i gasne infrastrukture, kao i set projekata za izgradnju putne i železničke infrastrukture duž Koridora VIII i X. Procena je da su u Beču dogovoreni projekti vrednosti 550 miliona evra.

Za unapređenje ekonomija i stvaranja uslova za regionalnu saradnju Srbije i Kosova posebno se važni sledeći projekti: izgradnja autoputa Niš–Priština–Tirana, odnosno Crno more–Jadransko more; modernizacija železničke pruge Niš–Doljevac–Merdare–Priština; elektrifikacija železničke trase X (Lapovo–Kraljevo–Frushe Kosovo/Kosovo polje–Ferizaj/Uroševac–Skopje; obnova avio-saobraćaja.

Značaj ostvarivanja projekata u okviru Balkanske šestorke, pored neposredne koristi u povezivanju zemalja, regiona ima i dugoročnih efekata podizanja značaja zapadnobalkanskog tržišta i investicija u ovaj region kako za evropske tako i za druge investitore. Sa političke i institucionalne strane, ovaj program zahteva učestalost susretanja i zajedničkog rada političara i vlada, a to pored ostalog dovodi i do harmonizovanja zakonodavstva, institucionalnih i proceduralnih rešenja.

Od posebnog značaja je to što dolazi i do redovne saradnje kompanija, poslovnih ljudi i njihovih udruženja.

---

⁸⁵ U radu Forumu su učestvovali Johannes Hahn, EU komesar za politiku evropskog susedstva i pregovore o proširenju; premijeri zemalja Zapadnog Balkana i članica EU kao i ministar za ekonomske poslove; predstavnici međunarodnih investicionih institucija (Evropska investiciona banka, Evropska banka za rekonstrukciju i razvoj i Svetvska banka); predstavnici investitora iz EU i predstavnici privrednih komora Zapadnog Balkana i EU.

V) PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE NORMALIZACIJE ODNOSA SRBIJE I KOSOVA

Briselski dijalog, koji se vodi između Beograda i Prištine, *Rezolucija GS UN* od oktobra 2013. godine odredila je kao normalizaciju, odnosno „normalizacija je u funkciji uspostavljanja mira, bezbednosti i stabilnosti Zapadnog Balkana, promocije saradnje, prednosti uključivanja u EU za poboljšanje uslova u kojima ljudi žive. U stvarnosti, to su mnogi koraci na dugom putovanju koje treba da učine obe strane“.

Dosadašnji trend Briselskog dijaloga je dobar. Ali, još uvek nije garantovan konačni uspeh. Složenost procesa normalizacije obavezuje strane na uočavanje i upravljanje rizicima koji bi mogli da ugroze uspešnost procesa normalizacije. Naročito strane ne bi smele da gube iz vida da u etnički podeljenim društvima integracija izaziva duboka, emotivna pitanja među Albancima i Srbima. U takvim okolnostima i sasvim mali nesporazumi mogu lako da izazovu nasilje (*Rashiti, 2015: iii*). U cilju postizanja konačnog uspeha potrebno je obratiti pažnju na mnoga pitanja, a među ovima i na:

- tešku ekonomsku i socijalnu situaciju na Kosovu koja pogađa i Albance⁸⁶ i Srbe,⁸⁷ kao i sve druge stanovnike Kosova;
- nestabilnost političkog života i samih vlada koja bi mogla da bude povećana na pretkom u dijalogu;
- zaoštrenu političku borbu uz porast radikalizma i ekstremizma, kako na Kosovu tako i u Srbiji, a i u EU;
- otpore promeni *status-a quo* koje pružaju interesne i političke grupe koje su profitirale na dosadašnjem stanju;
- rizike od jačanja i međusobnog povezivanja ili pothranjivanja organizovanog kriminala, ekstremizma, pa i terorizma;
- odsustvo poverenja Srba, posebno sa severa Kosova, u kosovske institucije i međunarodnu zajednicu, što je rezultat prethodnih loših iskustava (pre svega finansijsko-pravne prirode, na primer, raskid radnog odnosa radnika UNMIK administracije u Mitrovici kada su radnici poslali kućama bez obrazloženja i nikada im nije isplaćeno 6 zaostalih plata – 2006. godina);
- po oceni Vlade Kosova, „nezakonito uplitanje vlasti Srbije na Kosovu“, koje se manifestuje kroz imenovanje privremenih veća srpskih vlasti u opštinama na Kosovu.⁸⁸

⁸⁶ Rezultati i analize projekta „*Kosovski sistem za rano upozoravanje*“, pokazuje da je više od 40 odsto kosovskih Albanaca spremno, da bez obzira na status, ode sa Kosova. Razlog takve odluke je činjenica da je životni standard većine, daleko ispod onog od prije deset godina (*Hajdari, 2015*).

⁸⁷ Većina Srba sa severa Kosova nezadovoljno je postojećim stanjem i pesimistična u pogledu budućnosti. Građane češće brinu ekonomski nego politički problemi. Pri tome mali broj građana smatra da su oni odgovorni za postojeće stanje i to obrazlažu time da oni nedovoljno učestvuju u političkom životu. Srbi sa severa Kosova su veoma malo upoznati s odredbama Briselskog sporazuma (naime, 77% anketiranih nije uopšte ili je malo poznato sa Sporazumom) i za to mahom krive vlast u Beogradu. Bez obzira na to, većina smatra da sporazum nije imao značajniji efekat na njihov život ili čak da je negativno uticao i to pre svega na bezbednost građana. Osnovna dobit se očekuje u oblasti ekonomije i zapošljavanja. Kao najpozitivnije ostvarenje ocenjuje se ZSO, a od nje se očekuje rešenje najvećih problem, posebno u ekonomiji. Ali se i strahuje da će formiranje ZSO povećati uticaj Kosova (Šta misle Srbi na severu Kosova, 2014:5,25)

⁸⁸ Naime, Vlada Srbije je, krajem 2014 godine, donela odluku o nastavku delovanja privremenih odbora u opštinama sa srpskom većinom na Kosovu. U nekim od tih opština, kao što su Leposavić, Štrpce, Zvečan i Zubin Potok, na čelu tih odbora su gradonačelnici opština koji su izabrani na izborima koje su organizovale vlasti u Prištini (*Tahirijeva pisala EU zbog Srbije 2015; Tahiri, 2015a; Pismo, 2015; Realizacija, 2015*).

Početak 2015. godine je najavio turbulentnu godinu na Kosovu i povratak pitanja Kosova na vrh političke agende Srbije.⁸⁹ Pri tome, stanje na Kosovu je nestabilno i složeno, odnosno došlo je do zaoštavanja političkih i socijalnih sukoba, kao i do pojačavanja politizacije pitanja Kosova u Srbiji. To je dovelo do zatezanja odnosa između Beograda i Prištine, što samo po sebi ne čini povoljan okvir ni za dijalog, ni za primenu dogovorenog.

U prvoj polovini 2015. godine pokazalo se da postoji snažna frustracija na svim stranama, ali su tri događaja posebno važna: otvaranje spora oko vlasništva „Trepče“; zamrzavanje rada predstavnika Srba u Vladi Kosova i tzv. egzodus Albanaca sa Kosova.

Prvi povod za političko sukobljavanje Prištine i Beograda je bio Rudarsko-hemijско-metalni kombinat „Trepča“ (u daljem tekstu: „Trepča“).⁹⁰ „Trepča“ je, kroz mrežu kooperanata, zapošljavala, krajem devedesetih godina prošlog veka, preko 22.000 radnika, a danas oko 1.500 radnika albanske i oko 1.200 radnika srpske nacionalnosti, u podvojenim sektorima preduzeća: jedan se nalazi u južnom, a drugi u severnom delu

⁸⁹ Predsednik Srbije Nikolić je u emisiji „Teška reč“, TV Pink, podsetio da Vučića početkom februara u Briselu očekuje težak sastanak sa novim kosovskim vlastima, pri čemu je izneo stav da će premijeru biti potreban stav Skupštine Srbije o tome šta može da zastupa, a šta ne. Nikolić je, takođe, ocenio da ne treba prihvatiti zahtev Brise-la za ukidanje svih paralelnih institucija na severu Kosova. Po Nikoliću, rešenje za Kosovo je referendum na kojem bi narod rekao šta je to ispod čega Srbija ne može da ide u briselskim pregovorima. Kako je istakao, ako bi građani rekli da se potpiše nezavisnost Kosova, on bi otišao sa svoje funkcije. Tom prilikom je Nikolić najavio i da sprema novu Političku platformu, koju će predložiti Vladi kako bi se na osnovu nje sačinila rezolucija Skupštine (*Jelovac 2014*). Od tada, pa do danas (april 2015 godine) Nikolić je najavljivao svoju Platformu, ali još uvek je nije predstavio javnosti. On je dramatičizovao pitanje granica i statusa Kosova i uspeo da ga nametne kao jednu od najvažniji tema za 2015 godine. Time se stvara predstava da se vlada i predsednik ne slažu po tom pitanju (u novinskim intervjuima) ideje iz njegove *Platforme* (*Jelovac, 2014; Nikolić dramatičizovao priznanje KiM, 2014*), o čemu je već bilo reči u ovoj analizi. Zapravo, Nikolić nije tada, a ni kasnije, ponudio ništa suštinske novo rešenje za Kosovo, ali ipak unosi nekoliko političko – proceduralnih novina: prvo, premijer, pre pregovora u Briselu, bi trebalo da se obrati Skupštini (to se jednom već dogodilo, kada su Nikolić, Dačić i Vučić preuzeli pregovore oko Kosova od Borisa Tadića i Borislava Stefanovića); drugo, protivljenje primeni onog što je već dogovoreno u Briselu - ukidanju paralelnih institucija; treće, predlaganje ideje o održavanju referenduma kada se od Beograda traži nešto što je izvan okvira Nikolićeve *Platforme*. To je inače ideja kojoj je Slobodan Milošević pribegao, 1999 godine, kada je nastojao da svojoj političko odgovornost za promašaje na Kosovu i u Rambujeu prenese na „narod“.

Iako nije ponudio ništa suštinski novo, Nikolić je uspeo da nametnuta tema Kosovo kao najvažniju temu za 2015. godinu, a s obzirom na sve druge probleme u Srbiji će za Vladu i premijera Vučića biti veliki teret (*Jelovac, 2014*). Istovremeno, to je korespondiralo sa jačanjem rasta antievropske a i proruske desnice u Srbiji.

⁹⁰ Kombinat „Trepča“ imao je vodeću ulogu u ekonomije Kosova, dok su Kosovo i Srbija bile u sastavu bivše Jugoslavije. Na primer, 1986. godine, „Trepča“ je zapošljavala 10.000 radnika i 9.000 industrijskih radnika je bilo zaposleno u društvenim preduzećima povezanih sa „Trepčom“. Zato je „Trepča“ imala značajnu društvenu ulogu u međuetničkim odnosima. U „Trepči“ su 64% zaposlenih bili Albanci, a 29% Srbi. Broj Albanaca se značajno smanjivao krajem osamdesetih godina prošlog veka, kada je upravu nad Kosovom preuzela Miloševićeva administracija. Ali, ekonomski „Trepča“ je sve vreme svog postojanja bila neodrživa: Ona je apsorbovala ogromne investicije, ali je novac bio enormno trošen, što je proizvodilo gubitke. Što se tiče investicija, u periodu 1985–1990 godina, 82% od svih investicija za Kosovo iz Jugoslovenskog fonda za razvoj nerazvijenih išlo je na „Trepču“, u kojoj je radilo samo 9% zaposlenih u društvenim preduzećima na Kosovu.

Uspon Miloševića na vlast praćen je snižavanjem stepena autonomije Kosova, a na to je odgovor bio štrajk rudara „Trepče“, od kojih su mnogi bili otpušteni ili uhapšeni. Ukupni broj zaposlenih Albanaca je, do 1995 godine, sveden na 1.200.

Međunarodne uprava je, 2003 godine, zatvorila „Trepču“ objašnjavajući to ekonomskim i ekološkim razlozima. Međutim, Republika Srbija je nastavila da finansira deo „Trepče“ koji je na teritoriji opština na Severu Kosova pretežno nastanjenim Srbima. Trepča“ postaje izvor zarada za 15.000–20.000 Srba koji žive u tim opštinama od čega oko 3.000–4.000 u statusu zaposlenih, plus finansiranje raznih „paralelnih struktura“ (zdravstvo, obrazovanje i administracija) preko ovog preduzeća. Procena je da ovo finansiranje dostiglo preko 24 miliona evra. Međutim, iako je reč o ogromnom novcu, a ukupni gubitak „Trepče“ je procenjen na preko 400 miliona evra, Mitrovića je postala grad koji umire (*Järvenpää Minna, 2014: 2, 3*).

Mitrovica. Zapravo, Kombinat je 1999. godine podeljen po etničkom, a ne tehnološkom principu – gde je južnom pripalo oko 70% kapaciteta, četiri rudnika, uključujući i najveći Stari trg. Zbog nefunkcionisanja topionice olova u Zvečanu, u severnom delu, kao i cinka, proizvodni kapaciteti se realizuju samo do faze koncentrata.

Vlada Kosova nije privatizovala „Trepču“ i njom upravlja Kosovska privatizaciona agencija (KPA) i Posebna komora Vrhovnog suda. Nerešena situacija ne pogoduje oživljavanju preduzeća.

S obzirom na broj ljudi koje zapošljava, i s obzirom na to da isplaćuje plate od oko 350 evra, a za visokokvalifikovane radnike i 900 evra, „Trepča“ je značajna za stanovništvo severa Kosova. Zbog toga Vlada Srbije i zahteva da se pitanje „Trepče“ što pre nađe na dnevnom redu briselskih pregovora.

Posle više godina oklevanja Vlada Srbije je odlučila da preduzme ozbiljniji korak. Na to je, 17. januara 2015. godine, odgovorila Vlada Kosova odlukom da se pripremi zakon o preuzimanju „Trepče“. Na to je odgovorila Vladina kancelarija za Kosovo stavom da neće prihvatiti „jednostrano preuzimanje“ jer je većinski vlasnik „Trepče“ Fond za razvoj Republike Srbije.⁹¹ Ministar za privredu Željko Sertić je potvrdio da su dobijena četiri pisma zainteresovanosti i to iz Mađarske, Kanade, Švajcarske i SAD, te da će Vlada Srbije, ukoliko Vlada Kosova ne opozove svoju odluku, nastaviti proces privatizacije „Trepče“ (Izvor: *Audio. „Konferencija za novinare Kancelarije za Kosovo i Metohiju povodom pitanja kombinata Trepča, na www.Tanjug.rs*).

U spor oko „Trepče“ uključili su se političari, zaposleni kao i drugi građani sa Severa učesćem na protestnim skupovima.

Drugi povod je neprimeren javni nastup Aleksandra Jablanovića, ministra za zajednice i povratak u Đakovici, kao i kasnije njegovo smenjivanje od strane Vlade Kosova.⁹² To je bio povod da opozicija, pre svega *Samoopredeljenje*, organizuje, 10, 17, 23. i 27. januara 2015. godine proteste protiv Jablanovića i Vlade Kosova. Na protestima je opozicija napala i neodlučnost Vlade Kosova da „nacionalizuje“ Trepču, uz tvrdnje da je to i zbog Vladinog popuštanja pred zahtevima Srba i Srbije.

Protesti od 23. januara 2015. godine su doveli do obračuna policije i protestanata. Mediji i Vlada su oštro osudili „vandalizam“ protestanata, što je dodatno motivisalo opozicione stranke da 27. januara 2015. godine organizuju još masovnije proteste. Odgovor policije na provokacije protestanata je bio žestok, te je 107 ljudi ranjeno i preko 200 protestanata je uhapšeno.

Pod pritiskom javnosti, premijer Isa Mustafa je 3. februara 2015. saopštio da je smenio Jablanovića a da će Predlog zakona o Trepči biti prosleđen Skupštini Kosova

⁹¹ Po mišljenju zvaničnika iz Beograda, Srbija odnosno Fond za razvoj Republike Srbije je većinski vlasnik „Trepče“, odnosno da je 56% kapaciteta. Poseban problem za Vladu Srbije predstavlja to što od rada „Trepče“ zavisi oko 4.000 zaposlenih – Srba i 20.000 njihovih članova porodice. Uz to, u ovom momentu, „Trepča“ ima dugo-ve oko 400 miliona dolara.

⁹² Aleksandar Jablanović je prilikom proslave Pravoslavnog Božića, otišao u Đakovicu u pratnji Đokice Stanojevića, koji je bio gradonačelnik ovog mesta u doba Slobodana Miloševića i za koga stanovništvo veruje da je bi direktno uključen u zločine protiv Albanaca. Inače, u Đakovici su tokom 1998–1999. vođen žestoke oružane borbe srpskih snaga i OVK a stotine civila je pogubljeno u masakrima.

Protiv dolaska Srba u Đakovicu organizovan je protest građana u kome su autobusi koji su vozili Srbe kamenovani. Tom prilikom je Jablanović, ministar u Vladi Kosova, nazvao protestante „divljacima“.

(Deda, 2015). To je, pak, bio povod da *Srpska lista* i Beograd dogovore zamrzavanje rada u Vladi predstavnika Srba.⁹³ To se 5. februara 2015. na sastanku premijera Srbije i srpskih članova Vlade Kosova pretvorilo u privremeni bojkot kosovskih institucija od strane srpskih predstavnika, od februara do 30. aprila 2015. godine, kada su se u Skupštinu Kosova vratili poslanici srpske poslaničke grupe i to njih šest. Međutim, tri poslanika Srpske liste sa severa Kosova nisu sledila dogovor o povratku u institucije Kosova. Tokom prve polovine 2015. godine samo su dva Srbina – člana parlamenta (Nenad Rašić i Slobodan Petrović) u potpunosti učestvovali u radu skupštine Kosova (*Lost in Stagnation, 2015: 16*).

U napetoj situaciji koja je prethodila trilateralnom sastanku visoke predstavnice EU za spoljnu politiku i bezbednost Frederike Mogerini sa delegacijama Beograda i Prištine u Briselu 8. i 9. marta 2015. parafiran je sporazum o pravosuđu. Bio je to prvi sastanak posle skoro deset meseci na kojem su delegacije predvodili novoizabrani premijeri Aleksandar Vučić i Isa Mustafa. To je bio i prvi od sastanaka za novu komesarku Frederiku Mogerini. Posle serije sastanaka na najvišem nivou (aprila, juna i jula 2015. godine) pripremljeno je nekoliko sporazuma (o otvaranju novih prelaza, o ukidanju naplate osiguranja na prelazima, o energetici, o telekomunikacijama, o ZSO, koji bi mogao biti potpisani u toku leta/jeseni 2015. godine, a najverovatnije i do usaglašavanja i potpisivanja *Drugog sporazuma o principima*. Ovim bi se uspostavile osnove za najefikasniji odgovor na postojeće rizike: za Kosovo taj odgovor predstavlja vizna liberalizacija za Kosovo i otvaranje perspektiva SPP; za Beograd to je otvaranje prvog pregovaračkog poglavlja, a to je *Poglavlje 35*; za obe strane: to je i uspostavljanje odgovarajućeg „bezbednosnog paketa“, koji podrazumeva intenziviranje saradnje Srbije i NATO, sa jedne, i snaženje saradnje bezbednosnih institucija Srbije i Kosova, sa druge strane. Drugačije rečeno, s obzirom na to da je socijalno-politički okvir u kome će se tokom 2015. godine odvijati dijalog i proces normalizacije izuzetno nepovoljan, važno je da se dijalog što pre prenese u nadležnost „sektora za pridruživanje“, odnosno u pregovore po pojedinim poglavljima.

Prethodni prikaz političkih (ne)prilika potvrđuje samo jedan nalaz da u situaciji narastajuće političke nestabilnosti vođstvo obe strane mora uložiti povećani napor da održava dijalog, poput okretanja pedala na biciklu. Kad se stane sa okretanjem pedala, pada se sa bicikla. To je pouka koju valja imati u vidu. S toga je obaveza da se povećavaju kapaciteti, ulaže pojačana energija da bi se opstalo kao vođstvo i da bi se održao kurs ka „evropskoj budućnosti“. Ove (ne)prilike su nam potvrdile i da „evropska budućnost“ samo po sebi nije dovoljna motivacija. Dakle, nužan je obrt u odnosu na dosadašnje politike, koji se sastoji u usvajanju stava da se problemi u odnosima Beograda i Prištine rešavaju pre svega zbog same Srbije i Kosova, a ne zbog toga što zahteva EU ili SAD ili zbog toga što će oni to „nagraditi“, kako se uglavnom dosada ponašalo vođstvo Srbije i Kosova.

⁹³ Vlada Srbije se, preko izjave direktora Kancelarije za Kosovi i Metohiju u Vladi Republike Srbije Marka Đurić, 3. februara 2015, suprotstavila odluci Vlade Kosova da smeni Aleksandra Jablanovića, tvrdeći da ovaj nije kriv za ono što ga deo albanske javnosti optužuju. Tada je rečeno da „Srbija ne prihvata ponižavanje“ srpskih predstavnika u kosovskim institucijama i da preduzeti konkretne mere.

U tom cilju valja ukazati da je dosadašnje iskustvo da, što je nivo dijaloga viši, to je niži nivo transparentnosti (*Deda, 2013:17-18*). S toga bi vlade i drugi organi nadležni za sprovođenje Briselskog sporazuma trebali da omoguće uslove za redovno informisanje javnosti, i podnošenje izveštaja skupštinama lokalnih samouprava i skupštinama (*Realizacija, 2015*). Ponašanje Beograda, Prištine a i Brisela često nije u skladu sa ovim značajem procesa normalizacije. Naime, umesto da se opredele za proaktivnu politiku pri dobijanju saveznika u političkim i socijalnim grupama među Albancima i Srbima na Kosovu kao i u Srbiji, oni su se opredelili za politiku „birokratske tajnovitosti“. Javnost se krajnje oskudno i površno informiše o samom dijalogu a i o procesu primene dogovorenog. Pribegava se metodologiji „uterivanja demokratije“, odnosno stvaranja takozvane nove realnosti na koju je javnost prinuđena da pristane.⁹⁴ Neobaveštena javnost je i neaktivna javnost i s tog stanovišta je posao birokrata olakšan, ali ova javnost je i podložna manipulaciji. To pak otežava primenu dogovorenih rešenja, a izaziva i nepotrebne, a često opasne bezbednosne i političke probleme i otpore. Cena ovakvog dosadašnjeg pristupa se plaća kroz odugovlačenje, pothranjivanje sumnje u dijalog i proces normalizacije, kao i kroz otvoreno suprotstavljanje „evropskoj budućnosti“.

Informacija i javna debata su samo srce komunikacije u podeljenom društvu kakvo je Kosovo. Zbog toga bi trebalo **podržavati slobodnu razmenu informacija** (vesti, analiza, fotografija, video-materijala itd.) kako o srpsko–albanskim odnosima tako i o samom dijalogu i procesu normalizacije.

U cilju sprečavanja privremene blokade procesa ili trajnog napuštanja briselskog dijaloga, Priština, Beograd i međunarodna zajednica bi trebalo da promene odnos prema obaveštavanju javnosti o toku dijaloga, o postignutim sporazumima, kao i o rezultatima promene ovih sporazuma. **Informativna kampanja** bi trebalo da bude osmišljena, koordinirana i intenzivna. Cilj ove kampanje bi trebalo da bude aktiviranje javnosti, u Srbiji i na Kosovu, u iznošenju ideja, predloga i stavova o putevima i sredstvima normalizacije odnosa Srbije i Kosova, kao i o unapređenju dijaloga. Posebno mesto u ovoj kampanji bi trebalo da ima nevladin sektor, mediji i javnost.

Posebno je važno da pregovarači i fasilitator izvršavaju svoju obavezu **pravovremenog i objektivnog obaveštavanja javnosti** o toku dijaloga i procesa normalizacije. Posebno je važno da vodeći pregovarači izbegavaju nepotrebnu radikalizaciju i dnevnu politizaciju stavova, problema ili rešenja nastalih kroz dijalog. Ova obaveza, do sada, nije u potpunosti poštovana, a strane su, skoro po pravilu, interpretirale rezultate dijaloga samo u skladu s njihovim viđenjima i interesima (*Janjić, 2012: 19*).

Do sada **pojam „normalizacije“** je tumačen i korišćen kao „birokratsko tehnički pojam“ koji se tumači zavisno od interesne tačke s koje tumači polaze. Time se ne dolazi do onoga što je suština ovog pojma a to je „normalizacija“ odnosa *između* Srbije i Kosova, ali i „normalizacije“ društava Srbije i Kosova. Takođe, gubila se povezanost ovih odnosa sa „evropskom budućnošću“. Time što je tumačenje bilo suviše opšte, od procesa normalizacije načinjeno je „more bez obala“.

⁹⁴ Primer za to je da su na na ključna dokumenta poput „britansko–nemačkog Non-Papera“, „Pregovarački okvir“ i tzv. „11 nemačkih zahteva“ u stvari na „Listu aktivnosti koje bi Beograd trebalo da preduzme da bi se otvorili pregovori o Poglavlju 35“ stavljene oznake „službene tajne“.

Neophodno je da se suzi ovo tumačenje i tako da se olakšaju dijalog i proces normalizacije. U tom cilju važno je da Beograd i Priština, uz podršku EU i SAD, utvrde kriterijume vidljivog i održivog napretka u svojim odnosima. Reč je o nekoj vrsti „tablice“ koja bi ukrstila „bench marks“ iz svih međusobno povezanih poglavlja i *Poglavlja 35*.

Strane bi trebalo da **posmatraju primenu sporazuma kao sastavni deo dijaloga, a ne kao kolateralnu štetu**. Neophodno je omogućiti koordinaciju i raščišćavanje „u hodu“ problema koji se javljaju prilikom implementacije. Između ostalog, to zahteva proaktivnu ulogu strana, posebno reaktiviranje EK, koja se, pod vođstvom Frederike Moggerini i suviše oslanja na privlačnost „evropske budućnosti“ za Beograd i Prištinu. Takođe, potrebno je i podizanje kapaciteta pregovaračkih timova, kao i jačanje aktivnosti Oficira za vezu i njihovih kancelarija. Preporučujemo da se razmotri i mogućnost uspostavljanje zajedničkog tela koje bi činili predstavnici Beograda i Prištine, pod pokroviteljstvom EK, čiji bi zadatak bio da nadzire i koordinira primenu dogovora.

Preporučuje se **intenziviranje kontakata između donosioca odluka i stvaralaca javnog mnjenja na Kosovu sa predstavnicima lokalnih zajednica sa severa Kosova**. Ovaj zadatak bi trebalo izvesti uz uključivanje organizacija i inicijativa civilnog društva, medija, stručne javnosti. Po potrebi, poželjno je da se u ove kontakte uključe i predstavnici vlasti i civilnog društva iz Srbije.

S obzirom na postojeće okolnosti u Srbiji i na Kosovu ne bi trebalo očekivati potrebne ustavne promene, već bi što više pitanja trebalo rešavati na tzv. tehničkom nivou uz promene zakona i odgovarajućih podzakonskih akata. Istovremeno, potrebno je da se sveobuhvatno i pažljivo prouče postojeći pravni i institucionalni okviri u Srbiji i na Kosovu koji su od uticaja na primenu sporazuma. Takođe, trebalo bi ohrabriti i podržati otvaranje javne rasprave o potrebama promena pravnog i institucionalnog okvira, kao i pripremati javnost za uspostavljanje političkog konsenzusa za promene ustava i zakona, u Srbiji i na Kosovu.

Neophodno je da se posebna pažnja obrati **izgradnji svojevrsnog „bezbednosnog paketa“**. Ovaj paket bi trebalo da sadrži kompleksne mere ljudske ali i opšte bezbednosti. Pored ostalog, on bi uključio nadgledanje pravne, političke i bezbednosne aktivnosti svake od strana, razvijanje saradnje između institucija Srbije i Kosova, kao i njihove saradnje sa EULEX-om i KFOR-om. Posebno je važno da se unapredi poverenje i saradnja Srba sa Kosova i EULEX-a i KFOR-a.

Od posebnog značaja je unapređenje saradnje sa NATO. Zbog toga se preporučuje otvaranje, pre svega u Srbiji, **javne rasprave o prednostima koje članstvo u NATO pruža** u odnosu na rizike koje nose odnosi Beograda i Prištine, kao i pogoršavanje bezbednosnih okolnosti u ovim zemljama, u regionu pa i u Evropi i njenom okruženju.

Primena Briselskog sporazuma i **napredovanje procesa integracije Srba u pravni i institucionalni okvir Kosova** pojačava potrebu Srba na Kosovu da rade zajedno, da stave na stranu razlike i da nastoje da kombinuju svoje političke snage sa podrškom cele srpske zajednice (*Gallucci, 2015*). To bi trebalo da se iskaže i kroz efektivno upravljanje opštinama, zajednicom opština, kao i drugim institucijama od značaja za održanje i razvoj srpske nacionalne zajednice. To nalaže i da se, što je više moguće, stave sa strane opšta politička pitanja poput statusa i da se prihvati realnost u kojoj je trenutno pitanje broj jedan opstanak na Kosovu i očuvanje svog srpskog identiteta.

ZSO je značajno dostignuće dijaloga i važan instrument integracije Srba u Kosovo. Zbog toga je potrebno da se pristupni doslednoj i potpunoj promeni dogovorenih rešenja. Obaveza i pravo je Prištine, EU i Beograda da aktivno podrže uspostavljanje i efikasno funkcionisanje ZSO. U tom cilju je potrebno da se posveti pažnja podizanju kapaciteta, uključujući obuke i treninge ljudi koji će raditi u telima ZSO. To nameće i potrebu jačanja kapaciteta lokalnih zajednica za saradnju u ZSO.

S obzirom na to da ZSO ne pruža dovoljno **efikasne instrumente garantovanja manjinskih prava** Srba, potrebno je da se traže odgovarajuća rešenja i za ovaj problem.

Od pomoći u ovom nastojanju mogu biti neka rešenja iz *Ahtisarijevog paketa*, a tiču se jačanja zastupljenosti Srba u javnom i političkom životu, očuvanja i razvoja kulturnog i etničkog identiteta, kao i statusa i zaštita prava SPC. Preporučuje se da ova pitanja budu deo Briselskog dijaloga koji bi potvrdio ona dobra rešenja koja postoje i omogućio da se razradi strategija manjinske politike Kosova i da se uspostave pravne garancije za korišćenje prava srpske zajednice na samoorganizovanje i samoadministriranje.

Potrebno je pristupiti integraciji „**podeljenog grada**“ Mitrovice, jer njegovo ostajanje u sadašnjem statusu pothranjuje međuetničke tenzije i ozbiljne ekonomske i bezbednosne probleme. Budućnost Mitrovice je od kritičnog značaja za integraciju Srba sa Severa Kosova, kao i za postizanje bezbednosti i ubrzanog razvoja Srba i Albanaca, odnosno svih lokalnih zajednica na severu Kosova. Potrebno je, uz aktivno učešće EU, izraditi strategiju integracije Mitrovice. U prvoj fazi, fokus bi trebalo da bude na zajedničkim projektima i koordinativnim i nadzornim telima. U drugoj fazi, Mitrovicu bi trebalo organizovati kao gradsku zajednicu opština (južna i severna Mitrovica i Zvečan), koja bi imala i zajedničke institucije (skupštinu gradske zajednice, predsednika i zamenika, kao i gradsko veće). Preporučuje se podrška aktivnostima građana, političkih stranaka, nevladinih organizacija, strukovnih i drugih udruženja sa ciljem razvijanja svesti o potrebi i prednostima saradnje u oblastima obrazovanja, zdravstvene zaštite, zaštite i unapređenja okoline, upravljanja vodama i energetikom, razvoja infrastrukture i javnog saobraćaja. Od posebnog značaja je razrešenje pitanja „Trepče“, nosioca razvoja u ovom gradu i u regionu Severa.

Polazeći od sadašnjeg ustavnog rešenja na Kosovu i Srbiji, moguće je **unaprediti položaj srpske i drugih zajednica**. Posebno je potrebno da se oformi samouprava nacionalnih zajednica, na način na koji je to učinjeno u Srbiji. S toga se preporučuje i **harmonizacija zakonodavstva Srbije i Kosova o pravima i slobodama manjinskih zajednica i njihovih pripadnika**, uključujući i regulisanje prava na manjinsku samoupravu.

Preporučuje se i harmonizacija manjinskog zakonodavstva u regionu (Albaniji, Crnoj Gori, Kosovu, Makedoniji i Srbiji). Ovom poslu bi od pomoći bilo angažovanje Kancelarije visokog komesara za nacionalne manjine OEBS-a, kao i Saveta Evrope.

Trebalo bi **aktivirati rudne, energetske i poljoprivredne potencijale** Kosova kako bi se osnažio i ubrao ekonomski razvoj. Kosovo može i mora postati izvoznik gotovih proizvoda, a ne samo sirovina. Neophodna je **ekonomska i tehnička podrška** u izradi i ostvarivanju ostvarivih i održivih projekata samoodrživog ekonomskog razvoja. Ne bi trebalo podržavati i jačati ovisnost Kosova od spoljnog finansiranja jer bi to dovelo do degeneracije u zatvorenom krugu ovisnosti od spoljne pomoći. Neophodno je da

se osigura **bolja investiciona klima i transparentna privatizacija**, da se energično suzbije korupcija na svim nivoima, da se ojača vladavina prava i da se obezbedi kompetentnost i efektivnost javne administracije.

Preporučuje se Prištini, Beogradu i EU da razviju **sveobuhvatnu strategiju održivog ekonomskog razvoja Severa Kosova i saradnje opština unutar Kosova i preko granice**. Neophodno je i da što pre počne dodela sredstava za projekte iz Fonda za Sever Kosova. Potrebno je i da se ohrabre i podrže predstavnici opština sa severa Kosova da formiraju zajedničke radne grupe za izradu elaborata o prioritetnim problemima i potrebnim rešenjima u oblasti zaštite životne sredine, upravljanja otpadom i vodosnabdevanja, kao i plana aktivnosti na rešavanju nagomilanih problema, kroz saradnju sa nadležnim kosovskim ministarstvima, organizacijama civilnog društva koje se bave zaštitom životne sredine i sa međunarodnim donatorima. U ove radne grupe bi trebalo, po potrebi, uključivati i predstavnike južne Mitrovice, Vučitrna i Srbije.

Preporučuje se da se što pre kroz Briselski dijalog razreši pitanje **integrisanja platnog prometa na Kosovu, kao i platnog prometa između Srbije i Kosova**.

Vreme je da se otvore i rasprave međusobna potraživanja Srbije i Kosova. Srbija od 2001. redovno otplaćuje kredite preduzeća sa Kosova nasleđena iz vremena SFRJ. Zapravo, Srbija je preuzela 858 miliona evra duga Kosova stranim poveriocima kao javnog duga. Reč je o dugu prema Svetskoj banci, Pariskom i Londonskom klubu poverilaca, Banci za razvoj Saveta Evrope CEB), Evropskoj investicionoj banci (EIB), Evropskom udruženju železnica (Eurofima), Vladi Kuvajta, neregulisanom dugu Libiji i klirinškom dugu prema Čehoslovačkoj.

Od 2002. do 31. decembra 2014. godine Srbija je otplatila deo kosovskog duga od 547,95 miliona evra i to: po osnovu glavnice 154,76 i kamata 393,19 miliona evra. S obzirom na to da za period 2015–2041. godine pristiže dug koji samo po osnovu glavnice iznosi 351,26 miliona evra (*Srbija i dalje otplaćuje kosovske dugove*, „Politika“, Beograd, 20. januar 2015), za budžet i ekonomije Srbije i Kosova bilo bi dobro da se što pre ovo pitanje raščisti. To se odnosi i na međusobna potraživanja po drugim osnovima: privatizacija, energetike, telekomunikacija, imovinskog, životnog, penzijskog, socijalnog i zdravstvenog osiguranja itd.

Izvođenje „čistih računa“ može samo da učvrsti poverenje, da olakša dogovore i da unapredi ekonomsku saradnju, ali i poverenje među ljudima. Zato je bitno da se iznađe model, izvan sukcesionog, koji bi omogućio rešavanje ovih pitanja.

Ojačati regionalnu saradnju **tako što bi se jačala svest o potrebi saradnje kako bi se realizovali konkretni projekti** prekogranične saradnje na lokalnom nivou, koji bi omogućili da **Sever Kosova postane generator regionalne saradnje**. Ovi projekti bi trebalo da se tiču podsticanja susreta, dijaloga, razmene kulturnih i drugih dobara. Takođe, posebnu pažnju, finansijsku, medijsku i drugu, valja posvetiti: saradnji u oblasti turizma, agroturizma, malih i srednjih preduzetnika, podršci poslovnoj promociji žena i mladih preduzetnika, kao i zadovoljavanja određenih socijalnih potreba, poput podrške hendikepiranim, starim i siromašnim licima u angažovanju kroz socijalna preduzeća i na druge načine. Radi ostvarivanja ovih ciljeva bi trebalo razmotriti mogućnosti koje pruža koncept „mini-evropskog regiona“, kao instrument evropeizacije opština na severu Kosova i njima susednih opština u takozvanom trouglu Mitrovice

(Kosovo)–Novi Pazar (Srbija)–Bijelo Polje (Crna Gora). Ovaj koncept bi se mogao ostvariti podsticanjem i podržavanjem saradnje građana i lokalnih zajednica preko sadašnjih granica podela.

U cilju stvaranja povoljnog ambijenta za razvoj svake od pojedinačnih zemalja kao i pripremanja Zapadnog Balkana za regionalnu saradnju kao i za buduću saradnju unutar EU što više pitanja ekonomske saradnje trebalo bi razrešavati u neposrednim kontaktima poslovnih ljudi, finansijskom i drugom (pre svega prenošenja znanja) podrškom razvoju infrastrukture i projektima malog i srednjeg biznisa, posebno razvoju kooperativa u poljoprivredi i domenu usluga. Potrebno je ohrabriti i podržati susret predstavnika poslovnih udruženja kao i predstavnika vlada u cilju definisanja zajedničkih projekata i to u okvirima definisanim Berlinskim procesom, odnosno izgradnje zapadnobalkanskog BENELUX-a ili Balkana šestorice.

Saradnja Srba i Albanaca na Zapadnom Balkanu je bitan elemenat stabilnosti i razvoja kako pojedinačnih zemalja u kojima pripadnici ovih nacija žive tako čitavog regiona Zapadnog Balkana. Postizanje stabilnosti i unapređenjem razvoja zemalja Zapadnog Balkana dovršava se širenje EU i NATO na čitavu teritoriju Evrope. U postizanju ovog cilja je za početak važno da politička vođstva Srba i Albanaca prednjače u procesu saradnje. Inspiraciju za ovu saradnju oni mogu naći i u iskustvima francusko-nemačkog pomirenja u Evropi posle Drugog svetskog rata. Takođe, preporučujemo da se koriste i iskustva nemačko-poljskog pomirenja. U cilju koordiniranja i podržavanja ovog procesa predloženo je uspostavljanje Instituta za srpsko-albansku saradnju, koji bi inicirao ključne projekte pokretače šire srpsko-albanske saradnje, ali i finansijski podržavao širenje ove saradnje. Preporučuje se Beogradu i Tirani da prednjače u ovom pravcu i da vlade i kompanije ovih zemalja formiraju inicijalni fond za uspostavljanje i delovanje Instituta. Institut bi u svoje projekte uključio i podršku srpsko-albanske saradnje u Srbiji i Albaniji, ali i na Kosovu. Pozivamo EU i SAD, kao i druge zainteresovane, da se uključe u realizovanje ove saradnje.

Saradnja **civilnog sektora** Kosova i Srbije na nivou pojedinačnih organizacija postoji sve vreme krize, ali se ova intezivira u poslednjih par godina. Efekti dosadašnjih komunikacija i saradnje civilnog sektora Srbije i Kosova su u mnogome simbolični. Potrebno je podsticati povećanje broja zajedničkih projekata organizacija civilnog društva iz Srbije i sa Kosova. Za novi početak trebalo bi organizovati jednu veliku zajedničku konferenciju NGO iz Srbije i sa Kosova, koja bi na temelju dosadašnjih iskustava usvojila zajedničku okvirnu platformu dalje saradnje.

Uloga medija i novinara, iz Prištine i Beograda, njihova međusobna komunikacija je nedovoljna i loša, s toga je neophodno pronaći način da se uspostavi redovna i otvorena veza između njih. Potrebno je podržati nastanak mreže koja bi povezivala medije sa Kosova i iz Srbije. Na taj način bi se došlo do objektivnijeg i sveobuhvatnijeg informisanja javnosti, pogotovo o situaciji i stavovima „druge strane”. Sa svoje strane mediji i novinari moraju da preuzmu odgovornost za uticaj koji imaju na formiranje javnog diskursa, i da ukažu na to da dijalog ima i pozitivnu stranu.

U kontekstu procesa normalizacije odnosa Beograda i Prištine, a imajući u vidu uticaj koji ekonomski razvoj, a posebno ekonomska saradnja imaju na relaksaciju političkih tenzija, upućuju se sledeće **preporuke Vladi Srbije**:

Posebna pažnja bi trebalo da bude posvećena **mladima**, te inicirati njihove susrete, projekte obrazovanja i obaveštavanja o svom društvu i zajednici i o „drugima“, posebno o vrednostima održavanja etničkog identiteta u uslovima regionalne i evropske saradnje, o nacionalnim i evropskim vrednostima, kao i o putevima razvoja, održavanja i osnaživanja ovih. U tom cilju valja podržati najrazličitije projekte: internet kafei; zajedničke radio i televizijske emisije; razmena pozorišnih predstava, muzičkih koncerata, slikarskih i drugih izložbi; unapređenje stanja fizičke kulture, amaterskog i univerzitetskog sporta, zajedničkih i regionalnih sportskih kampova i takmičenja, poput regionalnih liga univerzitetskog sporta; saradnja među univerzitetima kroz zajedničke obrazovne sadržaje, programe i regionalnu mobilnost predavača i studenata; povećanje broja stipendija za regionalnu mobilnost itd.

U cilju podizanja efektivnosti u vođenju dijaloga, kao i u primeni dogovorenog, Vlada Srbije je 5. marta 2015. godine svojom uredbom osnovala Kancelariju za koordinacione poslove u pregovaračkom procesu sa privremenim institucijama samouprave u Prištini i Koordinaciono telo za taj pregovarački proces (vidi; *Tanjug*, 5. 3. 2015 – 13.43 h). Ova mera je bila nužna. Posle potpisivanja *Sporazuma o principima* postoji potreba da se jasno odvoje timovi za tehnički i politički dijalog. Što je Priština inače uradila. Na strani Beograda, stanje je objektivno složenije nego na strani Prištine, ali i nepotrebno haotičnije.⁹⁵ S toga bi, u dolazećoj rekonstrukciji Vlade Srbije, trebalo **reorganizovati i ovaj deo vlade Srbije**, posebno odvojiti poslove timova za politički i tehnički dijalog od poslova podrške i upravljanja srpskom zajednicom na Kosovu. Takođe, timove za dijalog bi trebalo povezati sa onima koji učestvuju u pregovorima o Poglavlju 35.

Pružanje savetodavne i tehničke pomoći ZSO: (a) pri formulisanju institucionalnih mehanizama međuopštinske saradnje, kao i saradnje sa susednim prekograničnim opštinama; (b) u izradi strategije ekonomskog razvoja i akcionih planova za opštine, sa posebnom pažnjom posvećenom profesionalnoj obuci;⁹⁶ (c) u izradi javne baze podataka o preduzećima – trojezičnog portala koji će olakšati njihovo predstavljanje potencijalnim partnerima, investitorima i donatorima.

Međunarodno prisustvo bi trebalo da ostane i dalje dovoljno snažno. Ovo prisustvo je ključno za upravljanje krizama i razrešavanje problema. Ali, ovo prisustvo bi moralo da bude mnogo efektivnije. Ono bi trebalo da se smanjuje u odnosu korelacije sa jačanjem kapaciteta Kosova za demokratsko upravljanje.

EU bi trebalo da koristi sva raspoloživa diplomatska sredstva unutar procesa pridruživanja Srbije EU i nastojanja Kosova da dobije viznu liberalizaciju i SSP da bi se ostvarila integracija Srba i Severnog Kosova u Kosovo, ali i da bi se ostvarila normalizacija odnosa Beograda i Prištine (*Jackson*, 2011: 7).

⁹⁵ Naime, Kancelarija za Kosovo i Metohiju, koja je par puta menjala svoj status od Koordinacionog tela, preko ministarstva do kancelarije, koja ima sledeće funkcije: učestvuje u upravljanju institucijama Republike Srbije na Kosovu, koordinira političko čak i stranačko organizovanje Srba, priprema politički dijalog i učestvuje u tehničkom dijalogu i primeni dogovora.

⁹⁶ Pri definisanju mera treba uzeti u obzir postojeća strateška dokumenta u vezi sa ekonomskim razvojem tog regiona – strategije razvoja Vlade Kosova, strategiju Vlade Srbije, strategiju Regionalne agencije za razvoj Kosova, kao i strategije međunarodnih razvojnih institucija (USAID, EBRD, i druge)

Radi uspeha procesa normalizacije, neophodna je proaktivna i sinhronizovana akcija EU i SAD. Međunarodna zajednica, naročito EU, trebalo bi da nastavi svoju posredničku ulogu, ali i da ima, za razliku od sadašnjeg trenutka, proaktivnu ulogu, inicijativu u sprečavanju blokada procesa, da nudi moguća rešenja i da poštuje sopstvene obaveze u procesu primene dogovorenih rešenja. Takođe jedina formula uspešnog angažovanja EU jeste obezbeđivanje da EU i SAD govore jednim glasom.

VI) DODACI

DODATAK BROJ 1

Osnovni sporazum između Srbije i Kosova

* nacrt *

Originalna verzija teksta je na engleskom jeziku i smatra se jedinom važećom za tumačenje

Strane ugovornice Osnovnog/okvirnog sporazuma,

- Svesne svoje odgovornosti za uspostavljanje i održavanje mira i sigurnosti u regionu, na principima demokratije, slobode, vladavine prava, pravde i poštovanja ljudskih i manjinskih prava,
- Polazeći od istorijskih specifičnosti i ne obazirući se na različita gledišta na status Kosova,
- Sa željom da postupaju za dobrobit naroda i u interesu saradnje i stabilnosti u regionu,
- U cilju unapređivanja međusobnih dobrosusedskih odnosa,

Sporazumele su se o sledećem:

Član 1

Strane ugovornice će razvijati dobrosusedske odnose na principima nemešanja u unutrašnja pitanja i međusobnog poštovanja teritorijalnog integriteta.

Strane ugovornice se obavezuju na punu primenu dogovora postignutih pod pokroviteljstvom Evropske unije (navedene u Dodatku A).

Član 2

Strane ugovornice potvrđuju da će rešavati sporove isključivo mirnim putem i uzdržavati se od pretnji ili upotrebe sile u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija.

Član 3

Strane ugovornice postupaju pod pretpostavkom da nijedna od strana ne može predstavljati drugu u međunarodnim odnosima, niti delovati u njeno ime, kao i da su im ovlašćenja ograničena na njihovu sopstvenu teritoriju.

Član 4

Strane ugovornice izražavaju spremnost da dalje uređuju životno važna i humanitarna pitanja, što se posebno odnosi na rešavanje sudbine nestalih lica, povratka izbe-

glij i interno raseljenih lica, kao i na saradnju po pitanjima imovine, ekonomije, nauke i tehnologije, transporta, pravosuđa, poštanskog prometa i telekomunikacija, zaštite životne sredine, obrazovanja, medija i kulture, zdravlja i sporta, turizma i drugih važnih oblasti.

Član 5

Strane ugovornice će razvijati prekograničnu saradnju između opština i zajednica, negovaće bratimljenje opština i uzajamnih odnosa, olakšavati slobodu kretanja između susednih zajednica i nastojati da smanje prepreke u njihovim međusobnim odnosima.

Član 6

Strane ugovornice su saglasne da uđu u pregovore o uspostavljanju novih graničnih prelaza, kao i da unaprede drumski, vazdušni i železnički saobraćaj između dve teritorije.

Član 7

Strane ugovornice se uzajamno obavezuju da na svojim teritorijama uspostave kancelarije za vezu.

Član 8

Strane ugovornice će poštovati sve nacionalne zajednice (manjine) na svojoj teritoriji, garantovati i štiti sva prava koja pripadaju nacionalnim zajednicama (manjinama) u skladu sa najvišim međunarodnim standardima, i stečena prava, pri čemu će posebno podsticati obrazovanje, kulturu, religiju, verska opredeljenja i jezik nacionalnih zajednica (manjina).

Demokratski izabrani organi nacionalnih zajednica (manjina), ili drugi oblici njihovog predstavljanja na obe strane, treba da doprinesu rešavanju praktičnih pitanja zaštite nacionalnih zajednice (manjina).

Član 9

Strane ugovornice koje teže da uđu u Evropsku uniju prihvataju da će poštovati principe decentralizacije i supsidijarnosti u radu na usaglašavanju svojih zakonodavstava sa standardima Evropske unije.

Član 10

Strane ugovornice su saglasne da njihovo članstvo u Ujedinjenim nacijama i drugim međunarodnim organizacijama ne podrazumeva implicitno priznavanje od druge strane, a na osnovu međunarodnog prava.

Član 11

Strane ugovornice se obavezuju da će se uzajamno podržavati u naporima da postanu članice Evropske unije.

Član 12

Ovaj Osnovni/okvirni sporazum stupa na snagu danom potpisivanja od strane predstavnika strana ugovornica.

DODATAK BROJ 2

Politička platforma za dogovore sa privremenim institucijama samouprave u Prištini

Republika Srbija će, s ciljem zaštite državnih interesa, u daljim dogovorima sa privremenim institucijama samouprave u Prištini polaziti od toga da svako rešenje, bilo opšteg ili nekog posebnog pitanja, o privremenom, prelaznom ili konačnom statusu Autonomne pokrajine Kosovo i Metohija, o položaju Srba u Pokrajini ili o zaštiti srpskog verskog i kulturnog nasleđa, mora da bude u skladu sa Ustavom Republike Srbije i Rezolucijom Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1244.

Republika Srbija, u dobroj veri (*bona fide*), teži nastavku razgovora sa predstavnicima PIS u Prištini, ubeđena u to da je trajno i održivo rešenje za Kosovo i Metohiju moguće dostići kroz iskreni dijalog dve strane.

Vlada će, radi utvrđivanja osnovnih okvira za razgovore sa predstavnicima privremenih institucija samouprave (PIS) u Prištini, predložiti Rezoluciju o osnovnim principima za političke razgovore sa predstavnicima privremenih institucija samouprave na Kosovu i Metohiji:

Rezolucija će biti zasnovana na sledećim elementima:

- da osnovna polazna premisa za razgovore sa PIS u Prištini na visokom političkom nivou bude da Republika Srbija, u skladu sa međunarodnim pravom, Ustavom i voljom građana, ne priznaje i nikada neće priznati jednostrano proglašenu „nezavisnost“ Kosova;
- sva prava i nadležnosti koji kao rezultat pregovora budu priznati PIS u Prištini biće preneti zakonom na organe Autonomne pokrajine Kosovo i Metohija u skladu sa Ustavom, zakonima i drugim propisima Republike Srbije;
- da osnovna težnja tokom nastavka razgovora sa predstavnicima PIS u Prištini bude postizanje sveobuhvatnog rešenja, a da svi pojedinačni dogovori budu u skladu sa ciljevima državne politike utvrđenim Rezolucijom;
- da polazeći od činjenice da je Republika Srbija u dosadašnjem toku političkog procesa, uprkos i nakon nelegalne jednostrane proglašene nezavisnosti Kosova, svojim postupcima pružila PIS u Prištini ograničeni pravni i međunarodni subjektivitet i legitimitet, razgovori na visokom političkom nivou treba da budu vođeni o prevazilaženju institucionalnih paralelizama na području Autonomne pokrajine Kosovo i Metohija, ne zadirući u pitanje međunarodnog i državno-pravnog statusa PIS u Prištini. Cilj je uspostavljanje organa vlasti na području Pokrajine koji bi bili priznati od svih strana uključenih u proces i uspostavljanje čvrstih pravnih i političkih garancija na nivou Pokrajine i međunarodne zajednice za politička, teritorijalna i druga prava nacionalnih zajednica na čitavom području Pokrajine;
- da Republika Srbija posebno insistira na:

A) uspostavljanju Autonomne zajednice srpskih opština na Kosovu i Metohiji, koju bi činile teritorijalna autonomija četiri opštine severa Kosova i Metohije i druge opštine sa većinskim srpskim i manjinskim stanovništvom (npr. Gračanica, Štrpce, Gora itd.), zasnovane na posebnom Statutu o autonomiji Zajednice srpskih opština na Ko-

sovu i Metohiji i jemčene Ustavom pokrajine i javnom deklaracijom predstavnika međunarodne zajednice uključenih u proces;

- Izvorne nadležnosti i elementi unutrašnjeg uređenja Autonomne zajednice srpskih opština na Kosovu i Metohiji biće usaglašeni kroz politički dijalog.
- Republika Srbija smatra da ova autonomija podrazumeva postojanje izvornih nadležnosti u oblastima:
  - prosvete (osnovnog, srednjeg i visokog školstva);
  - zdravstva (svi nivoi zdravstvene zaštite);
  - sporta;
  - kulture;
  - javnog informisanja;
  - zaštite životne sredine, kreiranje i sprovođenje politike zaštite životne sredine i održivog razvoja;
  - prostornog planiranja; isključiva nadležnost u regulaciji prostornog planiranja i mehanizama za upravljanje čitavim procesom, kao i u procedurama za procesuiranje zahteva i njihovo odobravanje; isključiva nadležnost u regulaciji sistema za razvoj javnog zemljišta, što uključuje određivanje kriterijuma za namenu različite vrste zemljišta i za korišćenje zemljišta; isključiva nadležnost u upravljanju mehanizmom za utvrđivanje zakonitosti vlasništva nad zemljištem i nekretninama; isključiva nadležnost u kreiranju politike razvoja zemljišta i stanogradnje, upravljanje javnim površinama uz postojanje sistema efikasne administrativne intervencije u procesu izgradnje, prostornog planiranja i korišćenja zemljišta.
  - poljoprivrede;
  - šumarstva;
  - vodoprivrede;
  - lova, ribolova;
  - pravosuđa (tužilaštva u prvom i sudstva u prvom i drugom stepenu, sudovi na području Autonomne zajednice srpskih opština na Kosovu i Metohiji bili bi ustanovljeni zakonima na nivou Pokrajine, ali bi sporazumom koji proistekne iz političkog procesa bilo utvrđeno da zakon mora da predvidi mehanizam putem kojeg građani Autonomne zajednice preko svojih predstavnika utiču na izbor i sastav sudova. Ovi sudovi bi imali ovlašćenje da na području Autonomne zajednice, u skladu sa propisima važećim u Pokrajini, odlučuju u sporovima o osnovnim ličnim odnosima, pravima i obavezama građana, da izriču kazne i druge mere prema učinocima krivičnih dela i drugih kažnjivih dela određenih zakonom; da odlučuju o zakonitosti pojedinačnih akata organa i organizacija koje vrše javna ovlašćenja; rešavaju sporove o imovinskim i radnim odnosima i odlučuju o drugim pitanjima u skladu sa važećim zakonima);
  - unutrašnjih poslova (Autonomna policija bila bi u formalnom smislu deo policijskih snaga Kosova i Metohije, a funkcionisala bi pod autoritetom Izvršnog veća Autonomne zajednice srpskih opština na Kosovu i Metohiji, na teritoriji Autonomije i u skladu sa ovlašćenjima koja su definisana zakonima u saglasju sa najvišim pravnim aktom Autonomne pokrajine Kosovo i Metohija i Statutom Autonomne zajednice srpskih opština na Kosovu i Metohiji.)

- rudarstva;
- energetike;
- telekomunikacija;
- trgovine i ekonomske politike; Izvršno veće ima isključivu nadležnost u pitanjima trgovine i organizacije sajмова, uključujući administrativno planiranje trgovinskih aktivnosti, kao i regulaciju sajamskih aktivnosti na teritoriji Autonomne zajednice srpskih opština na Kosovu i Metohiji;
- fiskalne politike i finansija;
- posebna ovlašćenja Autonomne zajednice srpskih opština na Kosovu i Metohiji vezana za jedinstvene registre privrednih društava, društveno-političkih organizacija i verskih zajednica;
- organi Autonomne zajednice srpskih opština na Kosovu i Metohiji trebalo bi da Ustavom Autonomne pokrajine Kosovo i Metohija imaju garantovanu mogućnost uspostavljanja neposredne saradnje sa organima Republike Srbije, kao i pravo na dopunsko finansiranje iz sredstava predviđenih budžetom Republike Srbije;
- Autonomna zajednica srpskih opština na Kosovu i Metohiji samostalno odlučuje o izgledu i upotrebi svojih simbola (grba, zastave, himne i dr.), dok je zakonom na nivou Pokrajine preciznije uređena upotreba simbola Pokrajine, kao i zajednička upotreba simbola Pokrajine i teritorijalne autonomije;

Autonomna zajednica srpskih opština na Kosovu i Metohiji ima Skupštinu Autonomne zajednice i Izvršno veće Autonomne zajednice koji bi se starali o vršenju poslova iz delokruga Zajednice srpskih opština na Kosovu i Metohiji utvrđenih Statutom.

B) uspostavljanju specijalnog statusa za seoske enklave u kojima Srbi i drugi nealbanci čine većinsko stanovništvo, eventualno i za područje opštine Gora (ovo poslednje je samo mogućnost, u slučaju da većina stanovništva u Gori ne želi da ova opština uđe u sastav Autonomne zajednice srpskih opština na Kosovu i Metohiji);

- Područja obuhvaćena specijalnim statusom, naročito izvan gradskih sredina, treba, gde god je to moguće, da za polaznu osnovu prilikom određenja teritorije imaju etničku strukturu koja je postojala pre etničkog čišćenja, s obzirom na to da i za međunarodnu zajednicu mora biti neprihvatljivo da rezultati etničkog čišćenja u 21. veku u Evropi budu polazna tačka za iznalaženje nekog političkog rešenja;
- Izvorne nadležnosti područja sa specijalnim statusom bile bi uže od nadležnosti Autonomne zajednice srpskih opština, ali bi nužno trebalo da obuhvate uticaj na izbor kadrova i strukturu organa unutrašnjih poslova za data područja, pravosuđe u prvoj instanci, prosvetu, zdravstvo, kao i pitanja koja zadiru u oblast osnovnih političkih i ekonomskih prava;
- Sporazumom može biti utvrđeno da područja specijalnog statusa pojedine od ovih nadležnosti vrše u saradnji sa organima Autonomne zajednice srpskih opština, u skladu sa zakonima i drugim propisima koji važe u Pokrajini;

V) uspostavljanje posebnog ugovornog odnosa između Srpske pravoslavne crkve i PIS u Prištini;

- Ovim ugovorom, koji bi trebalo da uzme u obzir iskustva iz statusa Rimokatoličke crkve u Italiji, trebalo bi da bude utvrđena međunarodno validna garancija za

objekte Srpske pravoslavne crkve, crkvene posede i delovanje Srpske pravoslavne crkve na području Pokrajine;

- Detalji vezani za pregovaračku poziciju po ovom pitanju moraju biti usaglašeni sa predstavnicima Srpske pravoslavne crkve.

G) da u Ustavu Autonomne pokrajine Kosovo i Metohija bude predviđena trajna garancija za proklamovani povratak lica raseljenih sa Kosova i Metohije i njihovih potomaka na osnovu političkog rešenja usvojenog pregovorima;

- Potrebno je usvajanje Zakona o povratku na nivou Pokrajine, kojim će biti utvrđene obaveze organa Autonomne pokrajine Kosovo i Metohija, Autonomne zajednice srpskih opština i jedinica lokalne samouprave u pogledu povratka izbeglih i interno raseljenih lica;
- Potrebno je na teritoriji Autonomne zajednice srpskih opština na Kosovu i Metohiji, obezbediti i garantovati pravo i uslove za održiv povratak za ona prognana lica sa Kosova i Metohije kojima je onemogućen povratak u njihove domove u drugim delovima Autonomne pokrajine Kosovo i Metohija.

D) rezultat pregovora mora da bude i stvaranje efikasnog pravnog i organizacionog mehanizma koji bi omogućio uključivanje predstavnika srpskog i drugog nealbanskog stanovništva u rad i odlučivanje svih institucija i organa vlasti Autonomne pokrajine Kosovo i Metohija, a na način da se onemoguću bilo koji oblik majorizacije od strane albanskih predstavnika u tim institucijama i organima vlasti:

- Srpska strana predlaže podelu Autonomne pokrajine Kosovo i Metohija na nekoliko regiona, od kojih bi jedan zaseban predstavljala Autonomna zajednica srpskih opština na Kosovu i Metohiji;
- Srpska strana predlaže formiranje dvodome Skupštine Autonomne pokrajine Kosovo i Metohija, u kojoj bi gornji dom predstavljao Dom regiona i verskih zajednica, a donji dom bi bio Dom građana;

U skladu sa ovim predlogom, u Domu regiona i verskih zajednica bi svi regioni i glavne verske zajednice bili ravnopravno zastupljeni, a u Domu građana bi srpsko i nealbansko stanovništvo bilo zastupljeno u skladu sa garantovanim kvotama i izbornim rezultatima;

Predsedavajući jednog od dva doma, kao i potpredsednik drugog od dva doma, trebalo bi da budu predstavnici srpskog i nealbanskog stanovništva za koje se izjasi većina predstavnika izabranih iz redova srpskog i nealbanskog stanovništva u tom domu;

Moraju postojati efikasni proceduralni mehanizmi koji bi onemogućili donošenje odluka preglasavanjem u pitanjima koja direktno zadiru u nadležnosti Autonomne zajednice srpskih opština na Kosovu i Metohiji i prava srpskog i drugog nealbanskog stanovništva u Autonomnoj pokrajini Kosovo i Metohija.

Đ) imovinska pitanja moraju da budu trajno rešena u skladu sa važećim međunarodnim konvencijama, opšteprihvaćenim pravnim principima i standardima, a svako radi uspostavljanja pravne sigurnosti i stabilnog poslovnog i investicionog okruženja na teritoriji Autonomne pokrajine Kosovo i Metohija.

E) ovu političku platformu za razgovore sa predstavnicima privremenih institucija samouprave u Prištini Vlada usvaja na predlog predsednika Republike Srbije.

DODATAK BROJ 3

REZOLUCIJA

Narodne skupštine Republike Srbije o osnovnim principima za političke razgovore sa privremenim institucijama samouprave na Kosovu i Metohiji

1. Narodna skupština Republike Srbije, na osnovu Političke platforme za razgovore sa predstavnicima privremenih institucija samouprave u Prištini, utvrđuje osnovne principe za političke razgovore sa predstavnicima privremenih institucija samouprave (PIS) u Prištini:

a) Republika Srbija, u skladu sa međunarodnim pravom, Ustavom i voljom građana, ne priznaje i nikada neće priznati jednostrano proglašenu nezavisnost Kosova;

b) Cilj razgovora je stvaranje uslova za srpsku zajednicu i sve druge nacionalne zajednice na Kosovu i Metohiji, kojima se garantuje sigurnost i puna zaštita ljudskih prava. Vlada Republike Srbije zahtevaće zaštitu svih zajemčenih prava Srbima na Kosovu i Metohiji, pravo na povratak i imovinska prava. Vlada Republike Srbije obavezna je da nastavi rasvetljavanje sudbine nestalih lica i da prati sudske procese okrivljenih za počinjeno etničko nasilje nad Srbima;

v) Vlada Republike Srbije se ovlašćuje da nastavi sa implementacijom već postignutih dogovora i sporazuma sa predstavnicima PIS u Prištini. Predstavnici Republike Srbije obavezuju se da u nastavku dijaloga o rešavanju tehničkih i političkih pitanja sa predstavnicima PIS u Prištini i predstavnicima međunarodne zajednice buduće sporazume postižu u skladu sa stavovima i osnovnim ciljevima ove rezolucije, nastojeći da se sa predstavnicima PIS u Prištini postigne sveukupni dogovor;

g) Sve nadležnosti koje kao rezultat pregovora budu poverene PIS u Prištini biće potvrđene ustavnim zakonom i prenete organima Autonomne pokrajine Kosovo i Metohija, u skladu sa Ustavom, zakonima i drugim propisima Republike Srbije;

d) Razgovori sa predstavnicima PIS u Prištini treba da daju doprinos boljem životu građana na Kosovu i Metohiji, miru i stabilnosti i evropskoj budućnosti Srbije i regiona;

đ) Dogovori sa predstavnicima PIS u Prištini treba da budu postignuti uz konstantan dijalog sa predstavnicima Srba sa Kosova i Metohije.

2. Predstavnici Republike Srbije će kroz pregovore težiti iznalaženju sporazumnog i sveobuhvatnog rešenja za Kosovo i Metohiju. To rešenje mora da bude čvrsta osnova za izgradnju trajnog mira i dostizanje pune bezbednosti za sve ljude koji žive na prostoru južne srpske Pokrajine.

3. Republika Srbija spremna je da učini dodatne ustupke radi prevladavanja trenutnog stanja u odnosima između srpskog i albanskog naroda. Istovremeno, Republika Srbija nije spremna da čini dodatne ustupke koji bi mogli da dovedu do ugrožavanja njenih državnih i nacionalnih interesa.

4. Republika Srbija pristupa dijalogu sa PIS u Prištini svesna značaja koji bi postizanje obostrano prihvatljivog rešenja za Kosovo i Metohiju imalo u kontekstu dalje i ubrzane integracije čitavog regiona Zapadnog Balkana u Evropsku uniju.

5. Narodna skupština Republike Srbije zahteva od Vlade da je redovno izveštava o razvoju događaja, toku razgovora sa predstavnicima PIS u Prištini u vezi sa Kosovom i Metohijom, kao i o sprovođenju ovde utvrđenih ciljeva, aktivnosti i mera za zaštitu suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog uređenja Republike Srbije.

6. Ova rezolucija i njome utvrđeni pravac, smernice i ciljevi državne politike obavezujući su za sve državne organe i organizacije i mogu biti izmenjeni jedino novom rezolucijom Narodne skupštine Republike Srbije.

7. Ovu rezoluciju objaviti u „Službenom glasniku Republike Srbije“.

DODATAK BROJ 4 Sloboda kretanja

1. Stanovnici svake strane treba da budu u mogućnosti da slobodno putuju u okviru ili preko teritorije druge strane.

2. Svaka strana će primenjivati, čim to bude bilo operativno izvodljivo, sistem ličnih karata za putovanja stanovnika druge strane preko granice/administrativne linije.

3. Svaka strana može primenjivati sistem kojim će lične karte biti praćene pisanim ‘ulaznim/izlaznim’ dokumentima za stanovnike druge strane koji žele da tranzitno putuju u treću zemlju.

4. Kao prelazno rešenje, svaka strana će omogućiti stanovnicima druge kupovinu graničnog/administrativnog osiguranja. Pod pokroviteljstvom Evropske unije, strane će nastaviti rad usmeren ka postizanju komercijalnog aranžmana o uzajamnom pokrivenju osiguranja vozila, tako da sva vozila budu pokrivena sa obe strane granice/administrativne linije što je pre moguće.

5. Svaka strana će preduzeti sve neophodne mere da omogući stanovnicima druge strane da slobodno putuju u okviru ili preko teritorije druge koristeći vozačke dozvole koje su izdale njihove vlasti.

6. Kao privremena mera, vlasti na Kosovu će produžiti važenje KS registarskih tablica za početni period od pet godina, nakon čega će dve strane ponovo razmotriti ovo pitanje (uz posredovanje EU ukoliko bude potrebno).

7. Svi vlasnici automobila sa prebivalištem na Kosovu će koristiti RKS ili KS registarske tablice za vozila (u skladu sa stavkom 6 gore). Izdavaće ih nadležni organi na Kosovu, a biće distribuirane uz posredovanje EULEKS-a ako je to potrebno. Svaka strana će uložiti maksimalne napore da obezbedi sprovođenje gore navedenog.

8. Kao privremena mera, vlasti u Beogradu će omogućiti vozilima sa Kosova koja imaju KS registarske tablice da slobodno putuju na njegovoj teritoriji ili preko nje.

9. Kao privremena mera, za svako vozilo čiji vlasnik to bude želeo, biće dostupne vprivremene registarske tablice na relevantnim graničnim/administrativnim prelazima.

10. Što se tiče readmisije, a uzimajući u obzir obaveze Prištine u ovoj oblasti, gore pomenuti aranžmani neće stvoriti nove obaveze za Beograd u pogledu prihvatanja zahteva za readmisiju lica sa kosovskim dokumentima u kontekstu postojećih sporazuma o readmisiji između Beograda i EU.

11. Do sredine jula biće oformljena grupa za implementaciju, kojoj će predsedavati EU i koja će početi pripreme s ciljem da se svi gore navedeni aranžmani i sve neophodne naknadne radnje sprovedu čim to bude operativno izvodljivo, dok će se aranžman pod stavkom 7 primenjivati od 1. novembra 2011.

DODATAK BROJ 5 Osiguranje

U duhu Briselskog sporazuma od 19. aprila 2013. godine, i

Između Udruženja osiguravača Srbije (UOS) i Kosovskog biroa osiguranja (KIB) kao ovlašćenih lica odgovornih za pitanje osiguranja vozila u nadležnosti svake pojedinačne strane, uz posredovanje Saveta Biroa,

U vezi uzajamnog priznavanja obaveznog osiguranja motornih vozila od automobilske odgovornosti i utvrđivanja procedura za obradu i isplatu odštetnih zahteva,

A budući da:

UOS i KIB žele da preciziraju:

a) Uzajamno prepoznavanje i priznavanje validnosti obaveznog osiguranja motornih vozila od automobilske odgovornosti, i

b) Obradu i isplatu zahteva za naknadu štete koja je rezultirala iz saobraćajnih nezgoda prouzrokovanih upotrebom vozila sa važećim osiguravajućim pokrićem u nadležnosti svake pojedinačne strane.

v) Sprovođenje ovog Memoranduma u nadležnosti svake pojedinačne strane.

UOS i KIB dogovorili su sledeće:

I DEFINICIJE

Za potrebe ovog Memoranduma:

„Ovlašćeni Biro“ znači UOS, KIB ili bilo koji ovlašćeni član – osiguravajuće društvo ili bilo koje drugo pravno lice koje je ovlašćeno za obradu i isplatu odštetnih zahteva u skladu sa odredbama ovog Memoranduma, i koji zahteva refundaciju od društva za osiguranje članice UOS ili KIB, u skladu sa odredbama ovog Memoranduma.

„Garantni Biro“ označava Biro, UOS ili KIB, koji pruža garancije za refundaciju obrađenih i isplaćenih odštetnih zahteva od strane Ovlašćenog Biroa u skladu sa procedurama navedenim u ovom Memorandumu, kao i refundaciju odštetnih zahteva u ime svojih članica koje su u stečaju ili likvidaciji.

„Osiguravač“ označava svaku osiguravajuću kompaniju članicu UOS ili KIB koja je ovlašćena/licencirana da obavlja poslove obaveznog osiguranja od automobilske odgovornosti prema trećim oštećenim licima, u pogledu upotrebe motornih vozila u nadležnosti svake pojedinačne strane, koja je izdala polisu osiguranja (AO) za vozilo čijom upotrebom je prouzrokovana šteta.

II UZAJAMNO POKRIĆE – AO (OBAVEZNO OSIGURANJE OD AUTO-ODGOVORNOSTI ZA ŠTETU PRIČINJENU TREĆIM LICIMA):

1. Korisnici motornih vozila registrovanih u okviru jedne od nadležnosti navedenih strana, koji poseduju validno osiguranje za teritoriju koja je u nadležnosti druge

strane, mogu slobodno ući i putovati na teritoriji te nadležnosti. Kopija primerka svake polise osiguranja (AO polisa izdata od UOS-a i AO polisa izdata od KIB-a) nalazi se u prilogu ovog Memoranduma kao Aneks 1.

2. U slučaju da korisnici motornih vozila jedne od strana ne pokažu validno osiguranje prilikom ulaska na teritoriju pod nadležnošću druge strane, oni će biti u obavezi da zaključe ugovor o obaveznom osiguranju na administrativnom/graničnom prelazu.

3. Kontrola posedovanja i važenja osiguravajućeg pokrića vršiće se na integrisanim administrativnim prelazima (IBM). Obe strane će uspostaviti kontrolne tačke kako bi odmah izvršile proveru osiguravajućeg pokrića u slučaju bilo kakve sumnje. Elektronska provera/verifikacija će biti uspostavljena na administrativnim IBM prelazima, a radi provere postojanja i važenja osiguravajućeg pokrića.

4. Šteta prouzrokovana upotrebom motornih vozila bez validnog osiguranja u okviru nadležnosti druge strane biće refundirana od strane garantnih fondova one strane na kojoj je saobraćajna nezgoda nastala. Ukoliko jedna od strana ne obezbedi gore navedenu elektronsku verifikaciju, ta strana će garantovati za refundaciju svih odštetnih zahteva proisteklih iz saobraćajnih nezgoda prouzrokovanih neosiguranim vozilima iz njene nadležnosti.

5. Prema zahtevima oštećenih lica poreklom iz neke treće države postupaće se isto kao prema zahtevima domaćih oštećenih lica.

6. Limiti za naknadu štete (videti Aneks II) smatraće se važećim sve do prestanka važenja ovog Memoranduma ili do dostavljanja obaveštenja neke od strana u slučaju izmena i promena zakona.

7. Svaka strana će obavestiti drugu stranu sa dovoljnim vremenskim rokom unapred u vezi sa bilo kakvim izmenama i promenama zakona koje se odnose na predmet ovog Memoranduma.

III OBRADA I REFUNDACIJA ODŠTETNIH ZAHTEVA:

1. Inicijalni spisak naziva i adresa osiguravajućih organizacija, članica predmetnih Biroa, nalazi se u prilogu ovog Memoranduma (vidi Aneks III). Svaka strana će hitno obavestiti drugu stranu o bilo kakvim promenama, u roku od petnaest (15) dana po saznanju o nastalim promenama.

2. Svi zahtevi će biti obrađivani od strane Obrađivačkog Biroa u skladu sa zakonskim i regulatornim odredbama koje se primenjuju na teritoriji pod nadležnošću strane gde se saobraćajna nezgoda dogodila, a koje se odnose na odgovornost i refundaciju oštećenim licima.

3. Ovaj Memorandum obuhvata obaveštavanje, obradu i isplatu odštetnih zahteva za pretrpljene telesne povrede ili materijalnu štetu nastalu kao rezultat saobraćajne nezgode na teritoriji u okviru nadležnosti jedne strane, prouzrokovanih vozilom koje je uredno registrovano u okviru nadležnosti druge strane i poseduje validno osiguranje kao u Aneksu I.

4. U slučaju nezgode, Obrađivački Biro je u obavezi da što je brže moguće obavesti Garantni Biro/Osiguravača o svim odštetnim zahtevima kao i da postupa u najboljem interesu Osiguravača, kao da je zapravo on zaključio osiguranje.

5. Nakon što se isplati refundacija, Obrađivački Biro je u obavezi da dostavi Garantnom Birou/Osiguravaču svu neophodnu dokumentaciju kako bi opravdao isplatu. Dokumentacija bi trebala da sadrži policijski zapisnik sa informacijama o učesnicima u konkretnoj saobraćajnoj nezgodi (uključujući i izjave direktno pribavljene od učesnika kao dodatak policijskom zapisniku), fotografije mesta nezgode i oštećenog vozila, profesionalno mišljenje/veštačenje u pogledu visine štete, medicinsku dokumentaciju (u skladu sa pravilima relevantnih regulatornih tela i uz poštovanje principa zaštite podataka), zajedno sa kopijom dokaza o postojanju validnog osiguranja, kao u Aneksu I. Policijski zapisnik će biti dostavljen u skladu sa važećim propisima, uključujući i upotrebu jezika u nadležnosti svake od strana potpisnica. Obrađivački Biro će obavestiti Garantni biro/Osiguravača ukoliko korisnik motornog vozila nije potpisao policijski zapisnik.

Za nezgode koje se dogode u okviru od pedeset (50) km (prema GPS koordinatama) od administrativne linije/granice, biće naznačeno da li je vozač zatražio dodatno prisustvo policijskog službenika koji govori njegov maternji jezik i da li je isti potpisao policijski zapisnik.

6. Odredbe ovog Memoranduma neće se primenjivati na uzajamno dogovorene izveštaje o saobraćajnoj nezgodi (evropske izveštaje o saobraćajnoj nezgodi).

IV OBRADA ODŠTETNIH ZAHTEVA

1. Garantni Biro/Osiguravač je obavezan da refundira Obrađivačkom Birou druge strane pun iznos naknade isplaćene od strane Obrađivačkog Biroa u pogledu odštetnih zahteva koji su predmet ovog Memoranduma, kao i obrađivačku proviziju i sve druge troškove koji su nastali u okviru procesa obrade, kao što je navedeno u donjim pasusima broj 2 i 3.

2. Obrađivačka provizija Obrađivačkog Biroa izračunava se po stopi od 15% od ukupnog iznosa naknade, u opsegu minimalne obrađivačke provizije od 200 € i maksimalne provizije od 3.500 €.

3. Iznosi plaćeni za spoljne usluge u okviru obrade i isplate svakog zahteva kao i svi troškovi nastali u svrhu zakonskog delovanja koji bi bili isplaćeni u sličnim uslovima od strane osiguravača osnovanog u okviru nadležnosti kojoj pripada mesto nezgode, u skladu sa procedurama propisanim u okviru člana 5.1.2 Internih Regulativa Saveta Biroa.

4. Minimalna obrađivačka provizija će biti obračunata i u slučajevima kada je zahtev obrađivan bez ikakve isplate trećem licu.

5. Za konverziju valuta, u vezi svih isplata koje su predmet ovog Memoranduma, primenjivaće se zvanični srednji kurs, na dan kada je zahtev za refundaciju ispostavljen od strane Obrađivačkog biroa prema Garantnom Birou/Osiguravaču.

6. Nakon kompletiranja procesa obrade zahteva, pribavom potpisanog Sporazuma o vansudskom poravnanju/Saglasnosti za isplatu naknade štete od podnosioca zahteva kao dokaza o punoj i konačnoj naknadi, ili prihvaćenoj naknadi nespornog dela odštetnog zahteva i izvršenju odštetne isplate:

Za zahteve proistekle iz saobraćajnih nezgoda u nadležnosti jedne strane, Obrađivački Biro te nadležne strane, korespondent ili agent koji obrađuje zahtev će u roku od najviše 12 meseci od datuma poslednje isplate podnosiocu zahteva direktno obavesti-

ti Garantni biro/Osiguravača u nadležnosti druge strane o obrađenoj i isplaćenoj šteti, dostavljajući obračun štete i punu propratnu dokumentaciju, kao što je gore navedeno. U slučaju kada je o zahtevu za refundaciju Garantni Biro/Osiguravač obavješten nakon isteka propisanog perioda od 12 meseci, takav zahtev za refundaciju može biti odbijen od strane Garantnog Biroa/Osiguravača i neće biti predmet garancija koje pruža Garantni Biro.

Garantni Biro/Osiguravač će nakon prijema zahteva za refundaciju u okviru 60 dana od dana prijema, izvršiti isplatu po zahtevu za refundaciju Obradivačkom Birou.

Ukoliko zahtev za refundaciju nije rešen u roku od 60 dana od datuma prvog zahteva, Garantni Biro/Osiguravač će platiti kaznenu kamatu po stopi od 12% godišnje, obračunatom od datuma prvog zahteva do datuma prijema plaćanja od strane Obradivačkog Biroa.

Ukoliko u periodu od šezdeset (60) dana od datuma prvog zahteva za refundaciju Osiguravač ne plati iznos zahtevan od strane Obradivačkog Biroa, Obradivački Biro može posredstvom UOS-a odnosno KIB-a, u periodu od najviše dvanaest (12) meseci od datuma slanja zahteva za refundaciju, zahtevati od Garantnog Biroa refundaciju potraživanih iznosa. U slučaju aktivacije predviđene uloge Garantnog Biroa posle isteka predviđenog perioda od dvanaest (12) meseci, Garantni Biro može odbiti takav zahtev.

Garantni Biro će nakon prijema zahteva za refundaciju u roku od trideset (30) dana od datuma prijema zahteva izvršiti isplatu zahteva za refundaciju Obradivačkom Birou.

Ukoliko u predviđenom roku od trideset (30) dana od datuma prvog zahteva za refundaciju Garantni Biro ne plati iznos zahtevan od strane Obradivačkog Biroa, Obradivački Biro može, posredstvom UOS-a, odnosno KIB-a, zatražiti od Saveta Biroa intervenciju koja uključuje aktivaciju garancija ukoliko je to neophodno.

7. Razmena dokumentacije će se vršiti u elektronskom formatu i/ili u originalnoj, papirnoj formi.

V KORESPONDENT

1. Garantni Biro može u ime jedne od svojih članica zahtevati da Obradivački Biro prepusti obradu i isplatu zahteva, uključujući i obrađivačku proviziju, korespondentu koji može biti:

- Član Obradivačkog Biroa
- Organizacija osnovana na teritoriji Obradivačkog biroa i specijalizovana, u ime osiguravača, za obradu i isplatu zahteva koji proizilaze iz saobraćajnih nezgoda prouzrokovanih motornim vozilom.

2. Ukoliko Obradivački Biro odobri zahtev, na taj način daje ovlašćenje predloženom korespondentu da obrađuje i isplaćuje zahteve u njegovo ime. Na sebe preuzima odgovornost da obavesti Treća lica o ovom ovlašćenju i da prosledi korespondentu sva obavještenja u vezi s takvim odštetnim zahtevima.

3. U skladu sa članom 4.1 Internih Regulativa Saveta Biroa, saglasnost na imenovanje korespondenta daje se automatski kada je zahtevana u ime člana Garantnog Biroa za bilo koje povezano lice tog člana u okviru nadležnosti Obradivačkog Biroa, pod uslovom da je tako osnovano pravno lice ovlašćeno da obavlja poslove osiguranja protiv građanske odgovornosti u vezi sa upotrebom motornih vozila.

4. Ukoliko Obrađivački Biro ne odgovori u periodu od tri (3) meseca od datuma prijema zahteva za imenovanje, imenovanje korespondenta će se smatrati važećim i stupiće na snagu.

5. Član Garantnog Biroa, koji je zatražio imenovanje korespondenta, preuzima na sebe da poveri obradu svih odštetnih zahteva na teritoriji pod nadležnošću druge strane imenovanom korespondentu i da mu prosledi svu dokumentaciju od značaja za procesuiranje takvih zahteva.

6. Kao uredno ovlašćen agent Obrađivačkog Biroa, imenovani agent postaje odgovoran ovom Birou za obradu zahteva i mora da uzme u obzir sva uputstva i smernice, bilo opšte ili posebne, primljene od strane Obrađivačkog Biroa.

7. Član Garantnog Biroa će se obavezati Obrađivačkom Birou da će njegov korespondent obraditi odštetne zahteve u potpunosti u skladu sa odredbama Zakona o obaveznom osiguranju od automobilske odgovornosti prema trećim licima važećem na teritoriji pod nadležnošću Obrađivačkog Biroa.

8. Obrađivački Biro može, u bilo koje vreme i bez obaveze da obrazloži svoju odluku, preuzeti proces obrade nekog zahteva i opozvati ovlašćenje dato korespondentu, u slučaju nekog konkretnog zahteva ili uopšte uzev.

9. Uloga korespondenta ne dovodi u pitanje učešće Saveta Biroa u rešavanju odštetnih zahteva.

VI SAVET BIROA

1. Na zahtev UOS-a, KIB-a, ili u slučaju primedaba trećih lica, Savet Biroa će obezbediti pomoć, medijaciju ili arbitražu tokom implementacije ovog Memoranduma.

2. UOS i KIB saglasili su se da povere Savetu Biroa rešavanje njihovih sporova u vezi sa odštetnim zahtevima u skladu sa pravilima Saveta Biroa koja se odnose na medijaciju i u skladu sa odredbama Internih regulativa. U slučaju nepoštovanja odluka Saveta Biroa sa ozbiljnim finansijskim posledicama, strana ima pravo da raskine ovaj Memorandum u skladu s članom IX.2.

3. UOS i KIB su se saglasili da u slučaju spora dostave svu potrebnu dokumentaciju na engleskom jeziku, uključujući i dokaze o plaćanju i kopije zahteva za refundaciju.

4. UOS i KIB su se saglasili da prihvate odluke donete u skladu sa pravilima medijacije i arbitraže Saveta Biroa kao konačne i da postupaju u skladu sa njima.

5. Sporovi kod iznosa nižih od 500 € neće se iznositi pred Savet Biroa.

6. Na inicijativu Saveta Biroa biće preispitano sprovođenje ovog Memoranduma i, posebno, odgovornosti Saveta Biroa.

7. Savet Biroa može pozvati UOS i KIB da preispitaju delove Memoranduma i može jednostrano otkazati deo ili svoju celokupnu odgovornost u okviru ovog Memoranduma, sa otkaznim rokom od šest (6) meseci, u kom slučaju se Memorandum raskida po isteku otkaznog roka.

VII GARANCIJE

1. UOS i KIB će obezbediti garancije Savetu Biroa.

2. Savet Biroa potvrdiće UOS-u i KIB-u prijem datih garancija.

3. U slučaju prestanka važenja ovog Memoranduma, garancije nastavljaju da važe sve do poravnanja svih odštetnih zahteva.

VIII ODBOR ZA IMPLEMENTACIJU

1. Osniva se Odbor za implementaciju koji se sastoji od sledećih članova:

- Predsednik svakog Biroa/Udruženja;
- Generalni sekretar svakog Biroa/ Udruženja
- Maksimalno po tri dodatna eksperta iz svakog Biroa/Udruženja

2. Sastanci Odbora za implementaciju sazivaju se na zahtev bilo koje od strana, najmanje jednom godišnje. Vreme i mesto održavanja sastanka će biti zajednički dogovoreni.

3. Na zahtev UOS-a, KIB-a ili na sopstvenu inicijativu, Savet Biroa može prisustvovati sastancima Odbora za implementaciju. Strane će obavestiti Savet Biroa o sastancima Odbora za implementaciju, dnevnom redu i dostavljajući zapisnike o zaključcima sa sastanaka.

4. Razmena dokumenata se vrši u elektronskom formatu i/ili u originalnoj, papirnoj formi.

IX STUPANJE NA SNAGU I PRESTANAK VAŽENJA MEMORANDUMA

1. Ovaj Memorandum će stupiti na snagu nakon potpisivanja i primenjivaće se nakon 30 dana od datuma potpisivanja.

2. UOS i KIB mogu okončati ovaj Memorandum po upućivanju obaveštenja o prestanku važenja drugoj strani sa najmanje šezdeset (60) dana otkaznog roka. Kada je obaveštenje o prestanku važenja poslato poštom, smatraće se da je obaveštenje poslato onog datuma kada je overeno zvaničnim poštanskim pečatom.

3. Odštetni zahtev koji proizilazi iz saobraćajne nezgode koja se desila pre isticanja osiguranja nad vozilima učesnicima biće obrađivan i isplaćen u skladu sa odredbama ovog Memoranduma samo ukoliko se nezgoda dogodila pre prestanka važenja Memoranduma.

X NADZOR I SUPERVIZIJA

1. Nadzor i superviziju primene ovog Memoranduma vršiće nadležni organi u skladu sa važećim zakonskim propisima.

XI JEZIK

1. Svaka prepiska između strana potpisnika ovog Memoranduma, usmena ili pisana, u vezi sa odredbama ovog Memoranduma, vršiće se na engleskom jeziku.

Potpisano u Briselu, 23. juna 2015. godine, u tri (3) originalna primerka na engleskom jeziku.

DODATAK BROJ 6

Zaključci Radne grupe za slobodu kretanja/most, 25. avgust 2015/2

1. Obe strane su zatražile od EU da revitalizuje most u Mitrovici i njegovo okruženje, u skladu sa preporukama tehničke procene i na osnovu arhitektonskog projekta od 29. juna 2015. godine oko kog su se složile obe strane.

2. Izvođač radova će 15. oktobra 2015. godine zatvoriti obe strane mosta nepokretnim bankinama i građevinskim ogradama. Građevinski radovi na mostu će se vršiti pristupanjem građevinskoj lokaciji južnim pristupnim putem. Most će biti otvoren za saobraćaj do leta/najkasnije do kraja juna 2016. godine.

3. U skladu sa istim rasporedom, opština će revitalizovati glavnu ulicu (ulica Kralja Petra) tako što će je pretvoriti u pešačku zonu. Ulica će biti otvorena za pešake do leta/najkasnije do kraja juna 2016. godine.

4. Radna grupa će zajedno sa oba gradonačelnika tokom procesa revitalizacije redovno pratiti i preispitivati preovlađujuće političke i bezbednosne uslove u opštinama.

5. Do 10. oktobra 2015. godine će biti rešeno pitanje mapa administrativnih linija katastarskih oblasti u Suvom Dolu i Brđanima putem Memoranduma o razumevanju o planovima razvoja opština, Opštinske mape zoniranja i detaljnog Regulatornog plana između relevantnih ministarstava i dveju opština.

(<http://www.kim.gov.rs>)

DODATAK BROJ 7 Dogovoreni zaključci u vezi sa IBM*

1. U skladu s Lisabonskim ugovorom i relevantnim zakonodavstvom EU**, i uzimajući u obzir da su obe strane deo Agende EU za zapadni Balkan, od njih će se zahtevati da postepeno harmonizuju svoje zakonodavstvo sa EU tekovinama, a posebno da primene koncept IBM.

2. U interesu brže i efikasnije obrade, strane će pod opštim smernicama EU, primeniti koncept IBM.

3. Strane nameravaju da postepeno uspostave zajedničke integrisane punktove na svim njihovim zajedničkim IBM prelazima. Ova saradnja će pratiti najbolju evropsku praksu kako je dalje bude progresivno unapređivala Evropska komisija. Posao će imati najveći prioritet, projekti će se zajednički identifikovati i implementirani čim to praktično bude moguće.

4. Zajednički, integrisano, jedinstveni i bezbedni punktovi biće locirani u granicama zajedničkog područja IBM prelaza, zajednički određeni, na kojima će zvaničnici svake strane obavljati odgovarajuće kontrole. Izuzetno, i ograničeno samo na zajednički IBM područja, strane neće isticati simbole svoje jurisdikcije.

5. Aranžmani će uključiti izbalansirano prisustvo, u skladu sa zahtevima, svih relevantnih organa obe strane, kao što su carina, policija itd., i obuhvatiće pitanja, kao što su lokacija prelaza, priroda objekta, radno vreme itd. U skladu sa i za vreme trajanja njegovog mandata*** na prelazima Jarinje/Rudnica i Brnjak, ovo prisustvo uključuje zvaničnike EULEX-a. EULEX će, takođe, biti prisutan i na prelazima Končulj, Mutivode i Mučibabe.

6. U osnovu aranžman biće jasan zadatak prenosa važećih zakonskih odgovornosti i obaveza na jurisdikcije svake od strana.

7. Biće osnovana tripartitna grupa za implementaciju kojom predsedava EU, radi implementacije gore navedenog aranžmana čim to praktično bude moguće. U tom ci-

lju, biće sačinjen i potpisan Tehnički protokol, prema potrebi odvojeno sa EU, koji će uzeti u obzir različite poglede strana na pitanje statusa. Implikacije ovih zaključaka biće uzete u obzir prilikom implementacije slobode kretanja.

8. Ovaj dogovor ne obuhvata bilo kakva opšta ili specifična carinska ili fiskalna pitanja.

*Jedna strana prepoznaje liniju kao granicu, druga strana prepoznaje liniju kao administrativnu liniju.

** Kako je definisano posebno u Šengenskom graničnom zakoniku, „Frontex propisu“, Propisu o transgraničnom saobraćaju, VIS propisu i Zakoniku zajednice o vizama.

*** Kako je definisano u Zajedničkim akcijama Saveta 2008/124 CEFSP, član 3, stav a (*Izveštaj, 2012*).

DODATAK BROJ 8 Carinski pečat

- Strane će učiniti sve kako bi obezbedile slobodno kretanje robe u skladu sa CEF-TA sporazumom;
- Prihvata se carinski pečat sa natpisom ‘Kosovo Customs’/„Kosovska carina“, kao što je potvrđeno svim članicama CEFTA;
- Ovakva upotreba biće deo i celokupne prateće dokumentacije i komunikacije.

DODATAK BROJ 9 Briselski sporazum o prikupljanju carinskih prihoda 17. januar 2013. godine

Zaključci predsedavajućeg, sa sastanaka Radne grupe za pitanje carina od 10. do 17. januara 2013. godine:

U skladu sa ranije dogovorenim relevantnim zaključcima (posebno u vezi sa IBM)¹, CEFTA sporazumom, Lisabonskim ugovorom i relevantnim zakonodavstvom EU², i uzimajući u obzir da su obe strane deo Agende EU za Zapadni Balkan, strane su se složile sa sledećim:

A. Prikupljanje prihoda od carina, akciza i PDV-a:

1. Sva roba, bez obzira na vrstu, količinu i vrednost, može da uđe na Kosovo* preko IBM prelaza Jarinje/Rudnica i Brnjak/Tabalije.

2. Prikupljanje prihoda od carina, akciza i PDV-a od privrednih subjekata/firmi registrovanih u Leposaviću, severnoj Mitrovici, Zubinom Potoku i Zvečanu, i/ili fizičkih lica sa prebivalištem u ovim opštinama, za robu koja se pušta u slobodan promet, obavljaće se u skladu sa stavom 3, u objektima na prelazima unutar zajedničke zone IBM (u daljem tekstu: zajednička zona prelaza) za robu koja je ušla preko prelaza Jarinje/Rudnica i Brnjak/Tabalije. Sva ostala roba koja se uvozi preko prelaza Jarinje/Rudnica i Brnjak/Tabalije upućuje se na carinski terminal u južnom delu Mitrovice radi puštanja u slobodan promet.

3. Postupci vezani za puštanje robe u slobodan promet, kao i sve potrebne kontrole, obavljaće pripadnici kosovskih organa, na kosovskoj strani, u skladu sa zakonskim odgovornostima i obavezama u svojoj nadležnosti (uključujući carinjenje robe sa akcizom i PDV-om), uz puno poštovanje evropskih i međunarodnih standarda u oblasti ljudskih prava; Predstavnici EULEX-a će biti prisutni na prelazima Jarinje/Rudnica i Brnjak/Tabalije, u skladu sa i za vreme trajanja njegovog mandata, kako je dogovoreno sporazumom u vezi sa IBM.

4. U svrhu ovog sporazuma, obavljaće se registracija privrednih subjekata/firmi iz stava 2. Registracija će se obavljati na osnovu postojeće dokumentacije i u skladu sa stavom 3.

5. Za potrebe registracije, postojeća dokumentacija korišćena za registraciju privrednih subjekata/firmi u Leposaviću, severnoj Mitrovici, Zubinom Potoku i Zvečanu, osnovanih pre stupanja na snagu ovog sporazuma, smatra se automatski validnom.

Nakon stupanja na snagu ovog sporazuma, registraciju novih privrednih subjekata obavljaće pripadnici kosovskih organa, na kosovskoj strani, u skladu sa zakonskim odgovornostima i obavezama u svojoj nadležnosti (uključujući carinjenje robe sa akcizom i PDV-om), uz puno poštovanje evropskih i međunarodnih standarda u oblasti ljudskih prava; Predstavnici EULEX-a će biti prisutni na prelazima Jarinje/Rudnica i Brnjak/Tabalije, u skladu sa i za vreme trajanja njegovog mandata⁴. Za registraciju i prikupljanje carinskih prihoda može se koristiti sva relevantna dokumentacija.

6. U skladu sa dogovorenim zaključcima u vezi sa IBM, strane će međusobno razmenjivati sve informacije i dokaze prikupljene prilikom obavljanja navedenih radnji, kao što je predviđeno Tehničkim protokolom, kao i Tehničkim aranžmanom.

¹ Jedna strana prepoznaje liniju kao granicu, druga strana prepoznaje liniju kao administrativnu liniju.

² Posebno Uredba Saveta (EZ) broj 2007/2000 od 18. septembra 2000. kojom se uvode autonomne trgovinske mere za države i teritorije koje učestvuju u ili povezane sa Procesom stabilizacije i pridruživanja, u skladu sa izmenama. * Ovaj naziv je bez prejudiciranja statusa i u skladu je sa Rezolucijom Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1244 i mišljenjem Međunarodnog suda pravde o deklaraciji o nezavisnosti Kosova.

³ Kako je definisano Zajedničkim akcijama Saveta 2008/124 CEFSP, član 3, stav a.

⁴ Kako je definisano Zajedničkim akcijama Saveta 2008/124 CEFSP, član 3, stav a.

B. Fond za razvoj:

7. Osniva se Fond za razvoj (u daljem tekstu: Fond) s ciljem da promoviše društveni i ekonomski razvoj, kao i za dobrobit lokalnog stanovništva u Leposaviću, severnoj Mitrovici, Zubinom Potoku i Zvečanu.

8. Fondom rukovodi Upravni odbor. Upravni odbor ima tri člana koji čine jedan predstavnik srpskih opština iz Leposavića, severne Mitrovice, Zubinog Potoka ili Zvečana, jedan predstavnik Vlade Kosova i predstavnik EU – Specijalni predstavnik Evropske unije na Kosovu (SP EU). SP EU poziva na sastanak druga dva predstavnika nakon konsultacija sa stejkholderima Fonda. Upravni odbor odluke donosi konsenzusom. Ukoliko nije moguće postići konsenzus nakon ponovljenog pokušaja, glas SP EU je odlučujući u pogledu delovanja Fonda, uključujući usvajanje okvirnog delokruga rada.

9. Prihodi prikupljeni na prelazima Jarinje/Rudnica i Brnjak/Tabalije biće uplaćivani na račun Fonda, otvoren u nekoj od komercijalnih banaka u Prištini, o kojoj će odlučiti EU.

C. Prelazne odredbe:

10. Strane su dalje saglasne da će u roku od 3 dana nakon stupanja na snagu ovog sporazuma, predstavnicima kosovskih vlasti i EULEX-a biti omogućen neometan pristup prelazima, uključujući prilaz sa puta, u pogledu primene ovog sporazuma i ranih zaključaka u vezi sa IBM. U tom će cilju biti uloženi svi mogući naponi, uključujući izjave na najvišem političkom nivou.

11. Fond će se osnovati na inicijativu SP EU, u roku od 7 dana nakon stupanja na snagu ovog sporazuma. SP EU će otvoriti račun u poslovnoj banci.

12. Prikupljanje prihoda od carina, akciza i PDV-a na prelazima Jarinje/Rudnica i Brnjak/Tabalije počće odmah nakon osnivanja Fonda.

Obaveza kosovskih organa je da obezbedi da dokumentacija koja se izdaje privrednim subjektima/firmama (na privremenoj osnovi) sadrži konkretne informacije o tome gde se slivaju prihodi.

13. U roku od 30 dana nakon stupanja na snagu ovog sporazuma, dve strane će usvojiti propise neophodne za njegovo sprovođenje i ukinuti propise koji su u suprotnosti sa sporazumom.

14. Sredstva se ne mogu povlačiti iz Fondu bez odluke dve strane.

15. Aranžmani o registraciji privrednih subjekata/firmi su na privremenoj osnovi.

D. Završne odredbe:

16. Ovaj sporazum stupa na snagu 19. januara 2013. godine.

17. Primenu ovog sporazuma pratiće tripartitna grupa za implementaciju kojom predsedava EU. Grupa za implementaciju će prvenstveno obezbediti da se proces registracije iz člana 4 i članu 5 koristi isključivo u svrhu primene ovog sporazuma.

DODATAK BROJ 10

Matične knjige

1. Strane će zajednički uložiti sve napore u pogledu uspostavljanja potpuno pouzdane matične službe na Kosovu.

2. Tripartitna 'zajednička komisija', koju čine stručnjaci iz oblasti matičnih knjiga obe strane i EULEKS-a, pri čemu će ovaj biti na mestu predsedavajućeg, biće oformljena radi utvrđivanja praznina u nestalim originalima matičnih knjiga iz perioda pre 1999. godine.

3. EULEKS će overiti kopije svih originalnih matičnih knjiga građana sa Kosova, po opštinama, po potrebi uz konsultacije sa stručnjacima obe strane. EULEKS će obraditi overene kopije s ciljem uspostavljanja potpuno pouzdane matične službe na Kosovu.

4. Na zahtev, EULEKS će biti spreman da dostavi konkretne informacije sa Kosova. (*Izveštaj, 2012*).

DODATAK BROJ 11 Katastar

Radi zaštite prava lica sa legitimnim imovinskim zahtevima, strane će zajednički uložiti sve napore u pogledu uspostavljanja potpuno pouzdanog katastra na Kosovu.

2. Tripartitna grupa za sprovođenje, koju čine katastarski stručnjaci obe strane i kojoj predsedava EU, nadgledaće rad stručne agencije (koju će odabrati EU nakon konsultacija sa obema stranama), a čija će uloga biti da utvrdi praznine u originalnoj katastarskoj evidenciji iz perioda pre 1999. godine.

3. Specijalni predstavnik EU dobiće skenirane kopije originalne katastarske evidencije iz perioda pre 1999. godine, koja je uklonjena sa Kosova. Na zahtev, Specijalni predstavnik EU dostaviće konkretne informacije sa Kosova.

4. Stručna agencija pomenuta u tački 2 uporediće sve kopije originalne katastarske evidencije privatne svojine⁹⁷ iz perioda pre 1999. godine sa rekonstruisanim katastrom Kosova. Tripartitna grupa za sprovođenje preneće na mehanizam za rešavanje sporova na Kosovu one slučajeve u kojima se na osnovu poređenja utvrdi da evidencije nisu istovetne. Ovaj mehanizam doneće konačnu odluku o tome koji je katastarski zapis tačan.

5. Prvi stepen mehanizma za rešavanje sporova predstavljaće Komisija sastavljena od međunarodnih i stručnjaka za katastar i imovinu sa Kosova. Većinu stručnjaka imenovaće Specijalni predstavnik EU, uzimajući u obzir interese svih zainteresovanih zajednica.

6. Vrhovni sud Kosova delovaće kao drugostepeno žalbeno telo ovog mehanizma. Odluke Vrhovnog suda Kosova donosiće sudsko veće u kome će međunarodne sudije imati većinu, a one će biti konačne, izvršne i neće moći da budu osporavane.

7. O odlukama napred navedenog mehanizma biće obavesteni svi zainteresovani činioци. Katastarska agencija Kosova sprovediće konačne odluke napred navedenog mehanizma za rešavanje sporova tako što će unositi neophodne promene u kosovski katastar.

8. Tripartitna grupa za sprovođenje nadgledaće brzu realizaciju i funkcionisanje gore navedenog aranžmana i redovno će Dijalogu podnositi izveštaje o napretku. (*Izveštaj, 2012*).

DODATAK BROJ 12 Univerzitetske diplome

1. Na osnovu operativnih zaključaka od 2. jula 2011. godine o prihvatanju univerzitetskih diploma, strane su se dogovorile da zamole Evropsku univerzitetsku asocijaciju da overi univerzitetske diplome koje izdaju univerziteti svake strane kako bi ih druga strana koristila u svrhe nastavka obrazovanja i/ili zapošljavanja u javnom sektoru.

---

⁹⁷ Ovo će se odnositi na katastarsku evidenciju privatne svojine, privatne komercijalne svojine i privatne crkvene svojine.

2. Nakon provere da li su univerzitetske diplome izdate od strane ovlašćenih institucija u skladu s najboljom evropskom praksom, sertifikaciju vrši Komitet evropskih akademskih stručnjaka, koji je osnovala Evropska univerzitetska asocijacija.

3. Dodaci uz diplome i transkripti ocena u formatu u kakvom su podneti tokom dijaloga i predstavljeni u prilogu ovih zaključaka prilagaće se uz univerzitetske diplome. Organi svake od strana odlučiće koji od dokumenata su validni za ovaj proces, pod uslovom da je rezultat prihvatanje kvalifikacije stečene na osnovu diplome.

4. EU će uložiti sve napore da obezbedi sprovođenje gore pomenutih zaključaka od 1. januara 2012. godine. (*Izveštaj, 2012*).

DODATAK BROJ 13

Dogovor o regionalnom predstavljanju i saradnji

1. Obe strane potvrđuju svoju posvećenost delotvornoj, inkluzivnoj i reprezentativnoj regionalnoj saradnji.

2. U tom smislu, „Kosovo“* je jedini naziv koji će se koristiti u okviru regionalne saradnje.

3. Fusnota koja će se primenjivati u vezi sa zvezdicom u gore navedenom paragrafu 2 će glasiti: *This designation is without prejudice to positions on status, and is in line with UNSC 1244 and the ICJ Opinion on the Kosovo declaration of independence.* „Ovaj naziv je bez prejudiciranja statusa i u skladu je sa Rezolucijom Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1244 i mišljenjem Međunarodnog suda pravde o deklaraciji o nezavisnosti Kosova.“

4. „Kosovo“* učestvuje za svoj račun i govori za sebe na svim regionalnim skupovima.

5. Kada se novi sporazumi parafiraju i/ili potpisuju, predstavnik „Kosova“* će se potpisati pod nazivom iz gore navedenih paragrafa 2 i 3.

6. U pogledu izmena postojećih sporazuma potpisanih od strane UNMIK-a, ovi zaključci neće biti tumačeni tako da prejudiciraju zakonska prava UNMIK-a. Predstavnik Misije Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK) biće pozvan na susrete organizovane u okviru dogovora u kojima je on jedan od ugovornih strana. Na UNMIK-u je da odluči da li će prisustvovati nekom sastanku.

7. Domaćini sastanka biće podstaknuti da izbegavaju prikazivanje nacionalnih simbola osim simbola svojih organizacija i organizacija EU, uzimajući u obzir statute relevantnih organizacija.

8. EU kao posrednik će obavestavati relevantne regionalne organizacije i entitet o ovom aranžmanu koji se tiče naziva, predstavljanja i načina potpisivanja. Oni bi trebalo da se odraze u praktičnoj organizaciji regionalnih susreta. EU će nadgledati implementaciju ovih dogovora.

9. Obe strane potpisnice i EU će podsticati partnere da podrže ove dogovore i da pomognu u njihovoj implementaciji.

10. Pod Regionalnim organizacijama iz ovog aranžmana smatraju se postojeće i buduće međuvladine organizacije ili dogovori čiji je cilj da promovišu saradnju ili integraciju u regionu Balkana. „Regionalni susreti“ uključuju susrete ovih organizacija,

kao i *ad hoc* tela i neformalne susrete sa sličnim ciljem. Takođe, ovo uključuje i susrete sa institucijama EU u kontekstu Evropske agende.

11. Ovi dogovori su prihvaćeni na privremenoj osnovi.

DODATAK BROJ 14

Prvi sporazum o principima koji regulišu normalizaciju odnosa

1. Postojeće Asocijacija/Zajednica opština u kojima Srbi čine većinsko stanovništvo na Kosovu. Članstvo će biti otvoreno za svaku drugu opštinu pod uslovom da se o tome saglase članovi.

2. Ova Zajednica/Asocijacija će biti uspostavljena na osnovu Statuta. Do njenog raspuštanja može doći samo na osnovu odluke opština učesnica. Pravne garancije će pružiti merodavno pravo i ustavno pravo (uključujući i pravilo dvotrećinske većine).

3. Strukture Asocijacije/Zajednice će biti uspostavljene na istoj osnovi na kojoj postojeći Statut Asocijacije kosovskih opština, npr. predsednik, potpredsednik, Skupština, Veće.

4. U skladu sa nadležnostima dodeljenim Evropskom poveljom o lokalnoj samoupravi i kosovskim zakonom, opštine učesnice će imati pravo da sarađuju u kolektivnom sprovođenju ovlašćenja kroz Zajednicu/Asocijaciju. Asocijacija/Zajednica će imati pun nadzor nad oblastima ekonomskog razvoja, obrazovanja, zdravstva, urbanizma i ruralnog razvoja.

5. Asocijacija/Zajednica će vršiti i druge dodatne nadležnosti koje joj mogu delegirati centralne vlasti.

6. Zajednica/Asocijacija će imati reprezentativnu ulogu prema centralnim vlastima i u tom cilju biće predstavljena u konsultativnom veću zajednica. U cilju ispunjavanja ove uloge predviđena je funkcija monitoringa.

7. Na Kosovu će postojati jedinstvene policijske snage koje se zovu Kosovska policija. Sva policija na severu Kosova će biti integrisana u okvir Kosovske policije. Plate će isplaćivati samo Kosovska policija.

8. Članovima drugih srpskih bezbednosnih struktura biće ponuđena mesta u ekvivalentnim kosovskim strukturama.

9. Postojeće regionalni komandant policije za četiri opštine na severu u kojima Srbi čine većinsko stanovništvo (severna Mitrovica, Zvečan, Zubin Potok i Leposavić). Komandant ovog regiona biće kosovski Srbin koga imenuje Ministarstvo unutrašnjih poslova sa spiska koji dostavljaju četiri gradonačelnika u ime Zajednice/Asocijacije. Sastav KP na severu će odlikovati etnički sastav stanovništva ove četiri opštine. (Postojeće još jedan regionalni komandant policije za opštine južna Mitrovica, Srbica i Vučitrn). Regionalni komandant četiri severne opštine će sarađivati sa drugim regionalnim komandantima.

10. Sudske vlasti biće integrisane i funkcionisaće u okviru pravnog sistema Kosova.

Apelacioni sud u Prištini će uspostaviti veće koje će biti sastavljeno od većine sudija kosovskih Srba, koje će biti nadležno za sve opštine u kojima su Srbi većinsko stanovništvo.

11. Odeljenje Apelacionog suda, koga čine administrativno osoblje i sudije, imaće stalnu kancelariju u severnoj Mitrovici (Okružni sud u Mitrovici). Svako veće spomenutog Odeljenja će biti sastavljeno od većina sudija kosovskih Srba. U zavisnosti od prirode slučaja o kome je reč, veće će činiti odgovarajuće sudije.

12. Plan za implementaciju, uključujući vremenske rokove, biće sačinjen do 26. aprila. Prilikom implementacije ovog Sporazuma, poštovaće se princip transparentnog finansiranja.

13. Dve strane će intenzivirati razgovore o energetici i telekomunikacijama i okončati ih do 15. juna.

14. Dogovoreno je da nijedna strana neće blokirati, ili podsticati druge da blokiraju napredak druge strane na njenom putu ka EU.

15. Dve strane će, uz pomoć EU, osnovati Komitet za implementaciju.

DODATAK BROJ 15

Članovi Sporazuma o principima posvećeni ZSO

(1) Zajednica će se fokusirati na većinski srpske opštine na Kosovu, ali će biti otvorena za bilo koju drugu opštinu ukoliko se njeni članovi sa tim slažu (član 1);

(2) Zajednica će biti stvorena statutom (član 2);

(3) Strukture Zajednice biće uspostavljene na istim principima kao postojeći statut zajednice kosovskih opština (član 3);

(4) Opštine koje sudeluju imaće pravo da saraduju u ostvarivanju svojih prava u skladu sa nadležnostima dodeljenim Evropskom poveljom o lokalnoj samoupravi i kosovskim zakonom i Zajednica će imati potpuni nadzor nad domenima ekonomskog razvoja, obrazovanja, zdravstva, urbanog i ruralnog planiranja (član 4);

(5) Druga ovlašćena mogu biti dodeljena od strane centralne vlasti (član 5);

(6) Zajednica će imati predstavničku ulogu pred centralnom vlašću i mesto u save-
todavnom veću za zajednice sa funkcijom nadzora (član 6).

DODATAK BROJ 16

Asocijacija/Zajednica opština sa većinskim srpskim stanovništvom na Kosovu – Opšte odredbe/ključni elementi

Zakonski okvir

1) Asocijacija/Zajednica opština sa većinskim srpskim stanovništvom na Kosovu se osniva kao Asocijacija/Zajednica opština sa većinskim srpskim stanovništvom, kao što je predviđeno Prvim sporazumom, Zakonom o ratifikaciji Prvog sporazuma i zakonom Kosova.

2) Na osnovu Prvog sporazuma koji priznaje njen poseban karakter, Vlada Kosova usvojiće ukaz koji će se direktno primenjivati i koji će razmatrati Ustavni sud. Asocija-

cija/Zajednica će biti pravno lice definisano Statutom, koji će sadržati najmanje dole navedene elemente.

3) Konstitutivna skupština, koju će činiti i u kojoj će glasati izabrani članovi skupština opština-članica, usvojiće Statut.

Ciljevi

4) U skladu sa Prvim sporazumom, ključni ciljevi Asocijacije/Zajednica su vršenje javnih funkcija i usluga u cilju:

- a) Jačanja lokalne demokratije;
- b) Vršnja punog nadzora radi razvoja lokalne ekonomije;
- c) Vršnja punog nadzora u oblasti obrazovanja;
- d) Vršnja punog nadzora u primarnoj i sekundarnoj zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti;
- e) Vršnja punog nadzora u koordinaciji urbanog i ruralnog planiranja;
- f) Usvajanju mera za poboljšanje lokalnih uslova života povratnika na Kosovu;
- g) Sprovođenja, koordinisanja i omogućavanja istraživačkih i razvojnih aktivnosti;
- h) Unapređenja, razmene i zagovaranja pitanja od zajedničkog interesa opština-članica, kao i njihovo predstavljanje, uključujući i pred centralnim vlastima;
- i) Pružanja usluga svojim članicama u skladu sa zakonima Kosova;
- j) Procene pružanja javnih usluga svojim članicama i njihovim stanovnicima radi pružanja podrške Zajednici/Asocijaciji u formiranju stavova od zajedničkog interesa za učešće u radu centralnih vlasti;
- l) Vršnja potrebnog nadgledanja radi sprovođenja svojih ciljeva;
- m) Uspostavljanja odnosa i sklapanja ugovora o saradnji sa drugim asocijacijama opština, domaćim i međunarodnim;

5) Asocijacija/Zajednica će obavljati i druge dodatne nadležnosti koje joj mogu delegirati centralne vlasti.

Organizaciona struktura

6) Asocijacija/Zajednica ima sledeća tela:

a) Skupština je vrhovno telo sastavljeno od predstavnika koje imenuje svaka skupština opština-članica iz redova izabраниh poslanika. Skupština ima pravo da usvoji izmene Statuta, Pravilnika o radu i svih neophodnih uredbi i administrativnih odluka u skladu sa svojim statutom i shodno svojim ciljevima.

Sve izmene Statuta, Pravilnika o radu i svih neophodnih uredbi, kao i odluke koje je usvojila Skupština se primenjuju na sve članove sem ukoliko neka opština-članica formalno izrazi drugačiju odluku.

b) Predsednik, koji predstavlja Zajednicu/Asocijaciju, uključujući i pred centralnim vlastima i van Kosova. Predsedniku pomaže potpredsednik. Predsednika i potpredsednika bira Skupština iz redova odbornika opština-članica i njihovih gradonačelnika.

c) Savet koji je sastavljen od maksimalno 30 članova od stanovnika opština-članica, uključujući sve gradonačelnike opština-članica; Savet je savetodavno telo koje daje smernice za rad Zajednice/Asocijacije.

d) Odbor, koji se sastoji od sedam članova koje bira Skupština iz redova gradonačelnika i stanovnika opština-članica; tačan sastav određuje Statut, sa pravom donoše-

nja neophodnih odluka za svakodnevno upravljanje Asocijacijom/Zajednicom. Članove Odbora u radu podržavaju Profesionalni kolegijumi koje čine stručnjaci koji pokrивaju oblasti koje spadaju u ciljeve i obaveze Asocijacije/Zajednice. Statut određuje broj Profesionalnih kolegijuma i njihove obaveze prema članovima Odbora.

e) Administracija, na čelu sa šefom Administracije koga bira Odbor i koji podnosi izveštaje Odboru, pruža podršku u radu Asocijacije/Zajednice, a posebno Odboru i Predsedniku. Administrativno osoblje će imati povlastice u skladu sa statusom zaposlenih lica, u skladu sa zakonom Kosova, uključujući i Zakon o radu i Zakon o državnoj upravi, što im omogućava da obavljaju administrativne poslove. Članovi Asocijacije/Zajednice mogu da odluče da uposle izvestan broj zaposlenih na pružanju podrške Asocijaciji/Zajednici u sprovođenju njenih ciljeva.

f) Kancelarija za žalbe, koja će imati mandat da se bavi žalbama u vezi sa ciljevima.

7) Sedište Zajednice/Asocijacije se određuje Statutom.

Odnosi sa centralnim vlastima

8) Asocijacija/Zajednica radi sa centralnim vlastima na osnovu međusobne saradnje i razmene informacija

9) Asocijacija/Zajednica promovise interese srpske zajednice u odnosu sa centralnim vlastima.

10) Asocijacija/Zajednica ima pravo da predlaže, u skladu sa zakonom Kosova, izmene zakona i drugih propisa koji su od važnosti za ostvarivanje njenih ciljeva.

11) Asocijacija/Zajednica ima pravo da pokrene ili učestvuje u postupcima pred nadležnim sudovima, uključujući i pred Ustavnim sudom, protiv svih akata ili odluka svake institucije koji utiču na obavljanje nadležnosti Asocijacije/Zajednice, u skladu sa njenim Statutom.

12) Asocijacija/Zajednica ima pravo da predlaže predstavnike u nadležnim organima/telima centralnih vlasti, uključujući i u Savetodavnom veću zajednica. U cilju ostvarenja nadzora koji je predviđen Prvim sporazumom, predstavnici Asocijacije/Zajednice imaju pravo na pristup i na dobijanje informacija od centralnih organa u skladu sa zakonom Kosova.

13) U ime Asocijacije/Zajednice, četiri njena gradonačelnika severnih opština dostavljaju MUP-u spisak kandidata za imenovanje na mesto regionalnog Komandanta policije, kako je naznačeno u članu 9 Prvog sporazuma.

Pravni kapacitet

14) Asocijacija/Zajednica ima neophodni pravni kapacitet prema zakonima Kosova, kako bi ostvarivala svoje ciljeve, uključujući i pravo na posedovanje pokretne i nepokretne imovine, suvlasništva nad kompanijama koje pružaju lokalne usluge iz delokruga Asocijacije/Zajednice, i sklapanja ugovora, uključujući i ugovora o radu.

15) Na osnovu Prvog sporazuma, Asocijacija/Zajednica se smatra osnovanom po usvajanju ukaza, za potrebe njenih ciljeva.

Budžet i podrška

16) Asocijacija/Zajednica ima svoj budžet, kojim se upravlja u skladu sa principima transparentnosti i odgovornosti, kao i odredbama Zakona o javnim nabavkama.

Ovi principi se naročito primenjuju na usmeravanje sredstava, uključujući i shodno članu 17.d.

Troškovi podležu reviziji nadležnih organa, uključujući i generalnog revizora.

17) Asocijacija/Zajednica se finansira preko:

- a) priloga njenih članica;
- b) prihoda i sredstava od usluga koje pruža Asocijacija/Zajednica, njenih preduzeća ili iz sredstava proisteklih iz njene pokretne i nepokretne imovine;
- c) transfera centralnih vlasti;
- d) priloga, bespovratnih zajmova, donacija, kao i preko finansijske podrške drugih asocijacija i organizacija, kako lokalnih tako i međunarodnih, kao i preko Republike Srbije; Asocijacija/Zajednica je izuzeta od plaćanja carine i poreza u realizaciji svojih ciljeva, po istoj osnovi kao i opštine-članice.

Opšte i završne odredbe

18) Asocijacija/Zajednica je otvorena za svaku drugu opštinu pod uslovom da se opštine-članice o tome slože.

19) Asocijacija/Zajednica se može raspustiti samo donošenjem odluke Skupštine koju je usvojila dvotrećinska većina opština-članica.

20) Asocijacija/Zajednica ima pravo na zvanične simbole (grb i zastava) u skladu sa zakonima Kosova.

21) Statut Asocijacije/Zajednice sastavlja Upravljački tim i predstaviće ga tokom dijaloga na visokom nivou za četiri meseca od datuma potpisivanja sporazuma o ovim principima/elementima, uz posredovanje ukoliko bude neophodno, uključujući i Ministarstva za lokalnu samoupravu. Statut će biti potvrđen ukazom nakon postizanja sporazuma u okviru dijaloga. Sve izmene predstavlja Asocijacija/Zajednica, potvrđuju se ukazom, a razmatra ih Ustavni sud.

22) Godinu dana od usvajanja Statuta Asocijacije/Zajednice, sprovede se revizija njegove implementacije, uključujući i u odnosu na član 5 Prvog sporazuma.

<http://www.kim.gov.rs/lat>

DODATAK BROJ 17

Pravosuđe

1. Pravosudne institucije će primenjivati kosovske zakone u skladu sa Prvim sporazumom.
2. Postojeće jedan Osnovni sud i jedno Osnovno tužilaštvo za region Mitrovice.
3. Osnovni sud u Mitrovici će se nalaziti u više objekta.
4. Osnovni sud u Mitrovici ima 4 ogranka u regionu Mitrovice (Zubin Potok, Leposavić, Srbica, Vučitrn).
5. Najveći deo predmeta iz opština gde se ogranci nalaze, sudiće se u ovim ograncima, u skladu sa zakonom.
6. Na Kosovu, predsednik Osnovnog suda odlučuje o raspodeli predmeta.
7. Raspodela predmeta tužiocima je bazirana na ekspertizi, specijalizaciji, ličnom iskustvu i poznavanju lokalne sredine, u skladu sa kosovskim zakonom.

8. U najvećem broju predmeta u Osnovnom sudu sudi sudija pojedinac, u skladu sa kosovskim zakonom.

9. Obe strane će biti zastupljene u svim objektima Osnovnog suda Mitrovice, Kancelarije osnovnog tužilaštva i odeljenju Apelacionog suda u Mitrovici.

10. U delu Osnovnog suda Mitrovica u Severnoj Mitrovici većinu će činiti Srbi.

11. Osnovni sud, deo u Severnoj Mitrovici, će se sastojati od:

- Odeljenja Apelacionog suda u Mitrovici, koje će činiti pet sudija kosovskih Srba i dve sudije kosovskih Albanaca,
- Odeljenja za teška krivična dela za ceo region Mitrovice, koje će činiti četiri sudije kosovskih Srba i četiri sudije kosovskih Albanaca,
- Dela opšteg odeljenja za suđenje za sva krivična dela za severni deo Mitrovice, južni deo Mitrovice i Zvečan.

12. Drugi deo Osnovnog suda Mitrovica u južnoj Mitrovici će se sastojati od:

- Odeljenja za maloletnike za ceo region Mitrovice,
- Dela opšteg odeljenja za suđenje u parničnim postupcima, nespornim zahtevima, prekršajima za severni deo Mitrovice, južni deo Mitrovice i Zvečan.

Ovaj deo Osnovnog suda u južnom delu Mitrovice će se nalaziti u zgradi takozvane „Jugobanke“, ili nekoj drugoj zgradi na osnovu dogovora obeju strana.

13. Predsednik Osnovnog suda u Mitrovici je kosovski Srbin iz severnog dela Kosova.

14. Glavni tužilac u kancelariji Osnovnog tužilaštva u Mitrovici je kosovski Albanac. Prostorije se nalaze u Administrativnoj kancelariji Severne Mitrovice (MNAO), u Bošnjačkoj Mahali ili nekoj drugoj zgradi na osnovu dogovora obeju strana.

15. Kosovski Srbin će biti šef odeljenja Apelacionog suda koji se nalazi u severnom delu Mitrovice. Potpredsednik Apelacionog suda će biti kosovski Srbin u Prištini. (Izvor: „Dokument: Šta sadrži sporazum o pravosuđu“, *Blic, Beograd, četvrtak, 12. februar 2015, 4*).

DODATAK BROJ 18 Civilna zaštita

I. Integracija osoblja Civilne zaštite (CZ):

Proces integracije pojedinaca će biti sproveden u skladu sa Briselskim sporazumom i kosovskim Zakonom o civilnoj službi.

1. Beograd je predao spisak od 751 člana CZ koji treba da se integrišu u kosovske institucije.

2. Priština je ponudila ukupno 483 radnih mesta na severu, od kojih je 80 u Agenciji za upravljanje vanrednim situacijama i 25 u Kazneno-popravnoj službi Kosova; i 50 mesta koja će se isplaćivati iz Fonda za nepredviđene izdatke, što znači da će ti ljudi primati platu ali će konačna radna mesta u javnom sektoru biti utvrđena u roku od tri godine.

3. **Podobnost:** Od 751 lica, samo će oni koji poseduju važeću kosovsku ličnu kartu ili dokaz da su podneli prijavu za dobijanje kosovske lične karte, oni koji još uvek nisu na platnom spisku neke od kosovskih institucija i oni koji prođu bezbednosnu prove-

ru, biti podobni na integraciju. Bezbednosnu proveru će vršiti KP i EULEX, a u slučaju negativnog mišljenja, komisija će kandidatu dati obrazloženje na individualnoj osnovi.

4. Nakon utvrđivanja podobnosti, komisija će izvršiti odabir pojedinačnih kandidata za određena mesta na osnovu iskazane zainteresovanosti (više od jedne opcije), obrazovanja i profesionalnog iskustva.

5. U principu, komisija će biti sastavljena od četiri člana. Dva člana iz kosovskih institucija; jedan predstavnik bivše Civilne zaštite, i jedan predstavnik EU. Konkretno, za radna mesta koja se odnose na versku i kulturnu baštinu (ukupno 20), Srpska pravoslavna crkva (SPC) sa Kosova i kosovsko Ministarstvo za kulturu, omladinu i sport će biti konsultovani pre konačnog izbora. Imena članova komisije će biti dostavljena EU posredniku do 8. aprila 2015. godine.

6. Gore navedena komisija će biti formirana 27. aprila 2015, kada će biti održan i prvi sastanak. Sastanci komisije će se održavati u Prištini, u prostorijama koje će odrediti prištinska strana.

7. Komisija će svoj rad zaključiti najkasnije do 14. avgusta 2015, a svi ugovori o radu će biti potpisani do 1. septembra 2015, kada će biti okončan i ceo proces integracije.

8. Komisija će odlučivati o načinu izbora, uključujući i moguće intervjue koje će voditi sa određenim kandidatima, ako i kada to bude potrebno. Obaveza kandidata i njihovog aktuelnog poslodavca je da na zahtev komisije dostave sve dodatne podatke.

9. Komisija će najpre odlučivati o izboru kandidata u oblasti upravljanja vanrednim situacijama (80 radnih mesta) i kazneno-popravnoj službi (25 radnih mesta). Izbor za ova mesta će biti završen do 15. juna 2015, a ugovori potpisani do 1. jula 2015. godine.

10. Nakon pojedinačnog izbora i pismenog obaveštavanja od strane komisije, kandidati će imati 15 dana da potpišu ugovor o radu i izjavu (nacrt u aneksu). Prištinska strana će učiniti sve što je potrebno da ubrza izdavanje dokumenata. U slučaju da izabrani kandidat ne potpiše ugovor o radu i izjavu u roku od 15 dana od dobijanja obaveštenja od komisije, radno mesto će biti ponuđeno drugom kandidatu, a osoba će biti uklonjena sa spiska osoba koje ispunjavaju kriterijume za integraciju. U slučaju da kandidati izabrani od 15. jula do 14. avgusta 2015. godine ne potpišu ugovor o radu i izjavu, biće omogućeno dodatnih 30 dana (do 15. septembra) da komisija izvrši novi odabir i ponudi nepopunjena radna mesta drugim podobnim kandidatima.

11. Sva ponuđena mesta biće popunjena podobnim kandidatima, bivšim članovima CZ.

II. Postupanje sa prostorijama i opremom CZ-a:

12. Beogradska strana je EU posredniku dostavila spisak lokacija prostorija i „osmatračkih punktova“ na kojima su trenutno članovi CZ-a.

13. Tri osmatračka punkta na putu između Mitrovice i Jarinja će biti uklonjena sa puta do 20. 04. 2015, a punkt koja se nalazi na severnoj strani glavnog mosta u Mitrovici će biti predat KP-u, takođe do 20. 04. 2015. Proces će nadgledati i verifikovati KP i EULEKS.

14. Na osnovu predatog spiska prostorija, prištinska strana će izvršiti procenu koje će prostorije nastaviti da se koriste u svrhe otvaranja relevantnih kosovskih institucija, a u kojima će raditi integrisano osoblje. Prištinska strana snosi odgovornost kada je reč

o obezbeđivanju, opremanju i renoviranju ovih i ostalih neophodnih dodatnih prostora najkasnije do 01. 09. 2015. godine. Predaja prostorija će početi nakon što komisija bude mogla da EU posredniku potvrdi potpunu integraciju 105 članova CZ-a. Proces će se odvijati postepeno, a okončaće se najkasnije do 20.07.2015.

15. Svaki vid prisмотрe, uključujući i tehničku opremu i situacioni centar, će biti uklonjen i/ili predat KP-u do 20. 04. 2015.

16. Beogradska strana je obavestila da CZ poseduje oko 500 zvaničnih jakni. Beogradska strana će u pisanoj formi obavestiti EU posrednika o prekidu zvaničnog korišćenja ovih jakni na dan integracije 105 odabranih kandidata. Tokom i nakon integracije, bivšim članovima CZ-a neće biti dozvoljeno da nose bilo kakve uniforme niti civilnu odeću koja nalikuje uniformama sa oznakama CZ-a. Nakon integracije, poslodavac će odlučiti o pravilima odevanja, uključujući i o nošenju uniforme kada i ako je to prikladno, u zavisnosti od institucije u koju se osoblje integriralo.

17. Beogradska strana će do 24. 04. 2015. godine dostaviti EU posredniku popis sve opreme koju CZ trenutno koristi i poseduje. Prištinska strana će odlučiti koju opremu će nastaviti da koriste kosovske institucije u severnim opštinama, a preostala oprema će biti prebačena beogradskoj strani, što će potvrditi KP i EULEKS.

18. Beogradska strana je dostavila pisanu potvrdu da CZ i njeni članovi ne poseduju nikakvo zvanično oružje. Ukoliko prištinska strana bude mogla da dostavi pouzdane dokaze da CZ poseduje zvanično oružje, ona će o tome obavestiti EU posrednika, a EULEKS i KP će zajedno sprovesti operacije pretresa bez prethodne najave.

III. Obaveštenja

19. Beogradska strana će do 24. 04. 2015. godine u pisanoj formi obavestiti EU posrednika o prekidu isplate zarada i pružanja bilo kakve finansijske pomoći CZ-u na Kosovu do 01. 09. 2015, izuzev osoba koje potpadaju pod tačku 10 do 15. 09. 2015, i usvojiti neophodnu internu uredbu radi sprovođenja ove odluke. Kopija ove uredbe će biti dostavljena EU posredniku do 01. 09. 2015.

20. Beogradska strana će do 24. 04. 2015. pisanim putem obavestiti EU posrednika da od 01. 09. 2015. godine CZ na Kosovu više neće postojati unutar srpskog sistema.

DODATAK BROJ 19 Sporazumi u vezi sa energetikom

1. Obe strane potvrđuju svoju posvećenost u ispunjavanju svih obaveza predviđenih Ugovorom o osnivanju Energetske zajednice i da će primenjivati pravne tekovine EU koje se tiču energetike. Ovi dogovori su u potpunosti u skladu sa oba ova akta.

2. KOSTT i EMS će potpisati bilateralni operativni sporazum u roku od 3 meseca koji će uspostaviti i urediti odnose između dva operatora prenosnog sistema. Osim toga, nekadašnji Privremeni sporazum o razmeni energije i Privremeni tehnički sporazum biće stavljeni van snage.

KOSTT će biti priznat kao operator prenosnog sistema za teritoriju Kosova u cilju učestvovanja u svim relevantnim mehanizmima (ITC, regulisanje zagašenja, itd.).

EMS će pružati podršku KOSTT-u da postane član Evropske mreže operatera prenosnih sistema električne energije (ENTSO-E).

3. Regulatorni organi obe strane u oblasti energetike otvoriće direktne kanale za komunikaciju za diskusiju o pitanjima od zajedničkog interesa.

Regulatorni organi obe strane će, nakon prijavljivanja, bez odlaganja i u skladu sa zahtevima postojećeg okvira za licenciranje u njihovoj nadležnosti, izdavati licence koje obuhvataju trgovinu (uvoz, izvoz, tranzit) i snabdevanje KEK-u, KEDS-u i EPS-u.

4. Obe strane će ubrzati proces otvaranja tržišta do 1. jula 2014, u skladu sa rasporedom koji je utvrđen Ugovorom o osnivanju Energetske zajednice, čime će dozvoliti da se osnuje novo preduzeće za snabdevanje potrošača električnom energijom. Obe strane su takođe saglasne da će ovo preduzeće biti osnovano u skladu sa kosovskim pravnim i regulatornim okvirom.

5. To novo preduzeće će snabdevati potrošače električnom energijom i može pružati usluge distribucije (kao što je izdavanje i naplata računa, održavanje i fizičko povezivanje novih potrošača) potrošačima u četiri opštine na severu sa većinskim srpskim stanovništvom, i moći će da kupuje i prodaje električnu energiju na otvorenom tržištu. Kako bi moglo da posluje u skladu sa tačkom 4, ovo novo preduzeće će potpisati sporazume sa KOSTT-om kako bi moglo da učestvuje na kosovskom tržištu električne energije i kako bi postalo strana sa jednakom odgovornošću.

Odmah nakon osnivanja ovog novog preduzeća, ona će nastaviti razgovore sa KEDS-om i KOSTT-om o svim ostalim pitanjima od zajedničkog interesa, uključujući i obezbeđivanje pristupa trećoj strani. Zaposleni u JP Elektrokosmet će ili biti uključeni u ovo novo preduzeće ili će im se ponuditi zaposlenje u KEDS-u.

KOSTT će ponovo povezati dalekovod od 110 kV do mesta Valač. Trenutni operateri u podstanici u Valaču će poštovati uputstva koja budu dobijali iz kosovskog dispetcherskog centra.

6. Obe strane su se dogovorile da će postići zajedničko rešenje za namirivanje potraživanja KOSTT-a i EMS-a. KOSTT smatra da se ova potraživanja odnose na neplaćenu naknadu za tranzit električne energije i prihode od međuveznog raspoređivanja i potraživanja EMS-a za sekundarnu regulaciju. EMS smatra da se ova potraživanja odnose na usluge za sekundarnu i tercijarnu regulaciju. Ako ne bude bilo moguće da se u roku od 6 meseci postigne zajednički dogovor, obe strane se slažu da iznesu ove zahteve za potraživanja pred međunarodnom arbitražom.

7. Obrazovaće se grupa za sprovođenje u cilju izrade potpunog Akcionog plana za sprovođenje budućeg Sporazuma. Potpun proces sprovođenja će započeti nakon prijema pisanog usvajanja Akcionog plana.

DODATAK BROJ 20

Zaključci EU posrednika o sprovođenju Sporazuma o energetici iz 2013. godine

Radi izvršenja obaveza prema „Dogovorima o energetici“, koji su dvojica Premijera potpisala septembra 2013. godine, obe strane saglasne su sa sledećim:

Osnivanje nove kompanije za trgovinu

1. Kosovo će dozvoliti EPS-u da osnuje kompaniju za trgovinu električnom energijom na Kosovu, u skladu sa svojim nediskriminatornim obavezama u okviru Energetske zajednice, kao i sa pravnim i regulatornim okvirom Kosova.

2. EPS će kosovskoj Agenciji predati dokumente za registraciju biznisa radi podnošenja zahteva za potvrda o registraciji poslovanja pre kraja avgusta 2015. godine.

3. U skladu sa pravilima i rokovima koji važe na Kosovu, ova potvrda o registraciji poslovanja će biti odobrena u roku od 7 dana.

4. Ova kompanija će podneti zahtev za licencu koja obuhvata uvoz, izvoz i tranzit, i ta će joj licenca biti odobrena.

Osnivanje nove kompanije za usluge snabdevanja i distribucije

5. Kosovo će dozvoliti EPS-u da osnuje kompaniju za snabdevanje na Kosovu, u skladu sa svojim nediskriminatornim obavezama u okviru Energetske zajednice, kao i sa pravnim i regulatornim okvirom Kosova.

6. EPS će predati dokumente kosovskoj Agenciji za registraciju biznisa radi podnošenja zahteva za potvrdu o registraciji poslovanja pre kraja avgusta 2015. godine.

7. U skladu sa pravilima i rokovima koji važe na Kosovu, ovaj sertifikat o registraciji poslovanja biće odobren u roku od 7 dana.

8. Naziv ove kompanije biće „ElektroSever“.

Licenca za snabdevanje

9. Ova kompanija će aplicirati Regulatornom uredu za energetiku (ERO) za potrebnu licencu za snabdevanje potrošača, kupovinu i prodaju električne energije na otvorenom tržištu, te uvoz i izvoz električne energije. Ova licenca će biti izdata u skladu sa pravnim i regulatornim okvirom Kosova.

10. Licenca za snabdevanje će važiti od trenutka kada KOSTT postane član organizacije ENTSO-E.

11. ElektroSever će potpisati sporazume sa KOSTT-om da bi mogao da učestvuje na tržištu električne energije Kosova i postane balansno odgovorna strana.

12. ElektroSever će imati pravo na izdavanje i naplatu računa, pošto su to uobičajene aktivnosti jedne kompanije za snabdevanje.

13. KOSTT, KEDS i ERO će imati pristup infrastrukturi za prenos i distribuciju, kao i podacima o potrošačima. Ti podaci biće dostavljeni posredstvom EU.

14. ElektroSever će otpočeti razgovore sa KEDS-om i KOSTT-om radi obezbeđenja pristupa trećoj strani.

Usluge distribucije

15. Obe strane će nastaviti, uz posredovanje EU, rade s ciljem omogućavanja ElektroSeveru da pruži usluge distribucije na osnovu principa iz „Dogovora o energetici“.

Druga pitanja

16. Srbija i EMS podržaće zahtev KOSTT-a za potpisivanje sporazuma o interkonekciji sa ENTSO-E, uključujući i u žalbenom postupku.

17. Obe strane saglasne su da se sve tačke ovih Zaključaka sprovedu nezavisno od napretka po pitanju tačke 15.

Odricanje od odgovornosti

Kosovo smatra da je, u skladu sa Ustavom i zakonima Kosova i međunarodnim pravom, odnosno Rezolucijom SBUN 1244 i relevantnim Uredbama UNMIK-a, imovina na teritoriji Kosova u vlasništvu Kosova.

Srbija smatra da je, u skladu sa domaćim i međunarodnim pravom, odnosno Rezolucijom SBUN 1244, imovina na teritoriji Kosova u vlasništvu Srbije, prema posebnom pokrajinskom uređenju i u potpunosti u saglasnosti sa Ustavom Srbije.

<http://www.kim.gov.rs/lat/>

DODATAK BROJ 21 Telekomunikacije

1. U kontekstu dijaloga uz posredovanje EU, obe strane su se dogovorile da će ITU (Međunarodna unija za telekomunikacije) dodeliti Kosovu trocifreni pozivni broj u skladu sa ITU standardima, principima i vremenskim rokovima. Obe strane su se složile da će u naredna tri meseca biti iznađen obostrano prihvatljiv modalitet u vezi sa ovim procesom, uz posredovanje EU ukoliko to bude potrebno.

Cilj je da se period selidbe pozivnog broja okonča do januara 2015. godine. Nakon ovog datuma, ovaj pozivni broj dobijen od ITU će koristiti svi operateri na Kosovu. Operateri obeju strana će umanjiti cene usluga za građane na nivo lokalnih cena.

2. Regulatorna tela obeju strana će se dogovoriti o tehničkim sporazumima o usklađivanju upotrebe GSM spektra i televizijskog signala, uključujući i emitovanje digitalnog zemaljskog signala, radi obezbeđivanja neprekinutog pružanja usluga u skladu sa principima ITU, kao i radi izbegavanja štetnog ometanja signala usluga. Svaka strana se obavezuje da neće namerno preklapati granicu/administrativnu liniju druge strane.

Regulatorna tela će takođe ohrabriti i omogućiti proces interkonekcija i sporazume o romingu između mobilnih operatera obeju strana sa ciljem smanjivanja cene usluge za građane. Takođe će započeti proces usklađivanja digitalnih frekvencija.

3. Po pitanju fiksne telefonije, puna licenca za fiksne telefonske usluge će se izdati NewCo, novoj kompaniji, kao filijali srpske kompanije registrovane u skladu sa kosovskim regulatornim okvirom.

4. Po pitanju mobilne telefonije, kosovske vlasti će izdati privremenu dozvolu novom preduzeću a u skladu sa kosovskim regulatornim okvirom, i to za aktuelne poslove i prema aktuelnoj infrastrukturi na terenu. Ova privremena dozvola neće isteći pre januara 2015. godine.

Privremena dozvola ističe onda kada kosovske vlasti izdaju punu, neograničenu licencu za mobilnu telefoniju prema rezultatima tendera/aukcije. Tender će biti organizovan u skladu sa EU standardima.

5. Iako poštanske usluge nisu bile deo ovih razgovora, obe strane će se o njima dogovoriti u kasnijoj fazi.

6. Formiraće se Grupa za implementaciju, uz posredovanje EU ukoliko to bude potrebno, kako bi izradila nacrt punog Akcionog plana za sprovođenje predmetnog spo-

razuma. Nakon što gore navedeni aranžmani stupe na snagu, Grupa za implementaciju može razmotriti, na zahtev bilo koje od strana, bilo kakva druga pitanja u vezi s ovim aranžmanima. Puni proces implementacije će otpočeti nakon dostavljanja pisane potvrde usvajanja Akcionog plana.

DODATAK BROJ 22

Aneks 1: tekst biltena Međunarodne unije za telekomunikacije (ITU)

Uz saglasnost administracije Republike Srbije, direktor Biroa za standardizaciju telekomunikacija (TSB) dodeljuje sledeće međunarodne pozivne brojeve za Kosovo:

E.164 pozivni broj (kao što je definisano u Preporuci ITU-T E. 164 odeljak 4.1): 383

E.212 pozivni broj (kao što je definisano u Preporuci ITU-T E. 212 odeljak 3.3): 221

Q.708 pozivni broj koji označava mrežno područje (SANC): 7-214

Datum aktivacije ovih pozivnih brojeva i datum prelaska sa pozivnih brojeva koji su trenutno u upotrebi na ove dodeljene pozivne brojeve će biti saopšten kasnije.

Aneks 2: tekst pisma Austrije Međunarodnoj uniji za telekomunikacije (ITU)

Poštovani Generalni sekretaru,

U okviru dijaloga između Kosova i Srbije uz posredovanje EU, čast mi je da zatražim u ime Srbije i Kosova da Međunarodna unija za telekomunikacije započne proces alociranja trocifrenog pozivnog broja Kosovu.

Kao deo gorepomenutog dijaloga, premijeri Kosova i Srbije su postigli sporazum u septembru 2013. godine po kome Kosovu treba dodeliti trocifreni pozivni broj u skladu sa standardima i principima i rasporedom Međunarodne unije za telekomunikacije (ITU). Obe strane su se takođe dogovorile da će međusobno prihvatljiv modalitet biti nađen u vezi sa ovim procesom, uz posredovanje EU prema potrebi. Hteo bih da vas obavestim da se taj međusobno prihvatljiv modalitet biti da Republika Austrija zatraži taj pozivni broj za Kosovo.

Bio bih vam zahvalan ukoliko biste što je brže moguće otpočeli sa alociranjem jednog od dva slobodna pozivna broja (+383 ili +384) na korišćenje kosovskim vlastima. Takođe bih vam bio zahvalan ako biste mogli da potvrdite da li je bilten Međunarodne unije za telekomunikacije (ITU) objavljen.

Aneks 3: oznaka Kosova u tehničkim aneksima Međunarodne unije za telekomunikacije (ITU)

U tehničkim aneksima biltena Međunarodne unije za telekomunikacije (ITU) Kosovo će biti pomenuto kao Kosovo* sa fusnotom „Ovaj naziv je bez prejudiciranja stavova o statusu, i u skladu je sa Rezolucijom 1244 Saveta bezbednosti UN i mišljenjem Međunarodnog suda pravde o deklaraciji o nezavisnosti Kosova“.

(<http://www.kim.gov.rs>).

DODATAK BROJ 23

Izvod iz dokumenta delegacije Bundestaga

„I) ... Bundestag podržava sve dosadašnje napore i postignute dogovore, ali i konstatuje da „postoji još dodatan broj koraka koje treba učiniti kako bi se donela principijelna odluka o otvaranju pristupnih pregovora sa Srbijom“. Zbog toga je Bundestag mišljenja da pregovori na prvoj Međuvladinoj konferenciji mogu otpočeti ukoliko Svet utvrdi potpuno i održivo sprovođenje dospelih obaveza, i Evropski svet ga potvrdi. Napreci u sprovođenju dogovorenih mera moraju se dalje proveravati, na primer kroz sledeći izveštaj EK, do kraja novembra 2013...

1. Nemački Bundestag poziva Saveznu vladu da da saglasnost da pregovori mogu da otpočnu najranije na prvoj Međuvladinoj konferenciji u januaru 2014, ukoliko Svet potvrdi potpuno i održivo sprovođenje obaveza koje su Srbija i Kosovo dogovorile 26. maja u Planu sprovođenja, i daljih uslova od strane Srbije. Njih naročito čine sledeći:

- potpuno ukidanje srpskih paralelnih struktura u bezbednosnoj i pravosudnoj oblasti na Severu Kosova, i, umesto toga, uspostavljanje novih struktura u bezbednosnom i pravosudnom sektoru Kosova koje podležu samo političkoj kontroli i finansiranju kosovske vlade
- kompletan detaljan pregled svih srpskih plaćanja prema institucijama na Kosovu
- uspostavljanje kosovsko-srpske Zajednice opština i donošenje njihovih statuta
- održavanje slobodnih i fer komunalnih izbora na celom Kosovu
- potpuno sprovođenje svih prethodnih rezultata iz procesa dijaloga, naročito uspostavljanje neometanog pristupa kosovske granične policije i carinske službe na kopnenom putu ka graničnim mestima na Severu Kosova i zatvaranje zaobilaznica na Severu Kosova
- garancija slobode kretanja EULEX Kosovo.

Ukoliko Srbija po otvaranju pregovora o pristupanju odgađa ispunjavanje obaveza, obustavlja ili se povuče, pregovore o pristupanju treba zaustaviti;

2. Zahteva se da Bundestag bude konstantno informisan – pismeno – o svim naprecima, i podseća se da Bundestag ima svoje osnovno pravo zauzimanje stava, ukoliko dođe do zaključka da nisu ispunjeni svi uslovi za početak pregovora o pristupanju;

3. Srbiji i Kosovu učiniti jasnim da za normalizaciju njihovih odnosa moraju biti postignute dodatne mere koje će izgraditi poverenje. Ovo se naročito odnosi na što skorije otvaranje mosta preko reke Ibar, kao čin građenja poverenja;

4. obezbediti da se proces normalizacije između Srbije i Kosova prioritarno obrađuje u okviru odgovarajućeg poglavlja i da ovo poglavlje, zajedno sa temama vezanim za pravnu državu u smislu oblasti pobrojanih u tački br. 6, predstavlja težište pregovora o pristupanju. Bavljenje ovim poglavljem mora početi već na početku pregovora i sme se zatvoriti kada dođe do pravno obavezujućeg dogovora o normalizaciji odnosa između Srbije i Kosova, s perspektivom da obe države kao punopravne države članice u smislu Ugovora Evropske unije nezavisno i zajedno jemče svoja prava i obaveze. Pri tom, dalji proces normalizacije mora biti ukršten sa pregovorima o pristupanju, kreiranjem odgovarajućeg pregovaračkog okvira; treba obezbediti da napreci u dotičnim pregovaračkim poglavljima moraju biti uvezani sa naprecima u procesu normalizaci-

je. Potpuna normalizacija odnosa sa Kosovom treba biti navedena u pregovaračkom okviru kao preduslov.

Od Savezne vlade se zahteva da se založi, da se Srbija obaveže i u Ugovoru o pristupanju, da nakon svog pristupanja neće blokirati približavanje Kosova EU;

5. obezbediti, da okvir za pregovaranje bude tako kreiran, da konsekventan nastavak reformskog kursa i, pre svega, sprovođenja dogovorenih reformi bude zagarantovan od strane Srbije. Otvaranje i zatvaranje pojedinačnih pregovaračkih poglavlja mora zavisi od jasnih kriterijuma;

6. razjasniti da Srbija, naročito u oblastima pravna država, reforma pravosuđa, borba protiv korupcije, borba protiv organizovanog kriminala, sloboda medija, zaštita manjina i sigurnost za investicije mora preduzeti značajne dodatne napore kako bi ispunila pristupne kriterijume;

7. obezbediti da poglavlja 23 (pravosudna vlast i osnovna prava) i 24 (pravosuđe, sloboda i bezbednost), isto tako već na početku pregovora budu otvorena, i da ostanu otvorena do kraja pregovora. Akcioni planovi koje je predložila Komisija Evropske unije za ova poglavlja moraju sadržati jasne rokove i ciljeve, čije je otvaranje uslov za otvaranje i zatvaranje ostalih poglavlja; ne smeju se – kao što se desilo u slučaju Crne Gore, protivno jasnoj odluci Bundestaga od decembra 2011 – prethodno otvarati druga pregovaračka poglavlja. Komisija EU mora izveštavati o sprovođenju akcionih planova redovno, kao dodatak svojim godišnjim izveštajima o napretku. U Ugovoru o pristupanju predviđena su specijalna pravila za slučaj da rezultati pregovaranja u poglavljima 23 i 24 nisu ispoštovani;

8. obezbediti da pristupni pregovori budu okončani tek kada nadležni srpski organi i sudovi svu svoju raspoloživu moć upotrebe za pravno raspoloživo potpuno objasnjenje paljenja Ambasade Nemačke u Beogradu, februara 2008, i pravosnažno optuže počinioce kao i, naročito, pozadinske ljude;

9. zagovarati, da pri prilagođavanju pravnim tekovinama EU bude dogovoreno što manje prelaznih rešenja i izuzetaka od pravnih tekovina Zajednice; Srbija želi da pristupi Evropskoj uniji i mora prihvatiti nerazdvođivanje *acquis communautaire*, kroz pregovaranje;

10. obezbediti da Srbija, pri pristupanju, političke i ekonomske kriterijume sveobuhvatno ispuni i da oni nisu povezani ni sa jednim pristupnim uslovima drugih kandidata. Striktno ispunjavanje Kopenhaških kriterijuma ostaje preduslov za pristupanje. Pristupni automatizam, na primer kroz navođenje datuma pristupanja pre zatvaranja pregovora, ne sme biti;

11. založiti se da se Srbija već u pregovaračkom procesu podvrgne odredbama evropskog Pakta za stabilnost i razvoj (SGP), i ispunjava kriterijume stabilnosti Ugovora iz Mastrohta, pre nego što se, nakon eventualnog pristupanja, oficijelno i priključi Monetarnoj uniji;

12. da se nemački Bundestag u skladu sa §§ 4 do 7 EUZBBG (Zakon o saradnji Savezne vlade i nemačkog Bundestaga po pitanjima Evropske unije) konstantno informiše o stanju pristupnih pregovora i pri tom svoj stav učini jasnim. Napreci na putu kao pristupanju ne smeju biti vrednovani samo do strane Komisije EU već redovno i od strane savezne vlade, uz uključivanje diplomatskih predstavništava...“

DODATAK BROJ 24

Dodatak zadovoljavajućim odgovorima na upitnik o Poglavlju 35
(Addition to satisfactory responses to Chapter 35 questionnaire)

1. Uklanjanje „Parka mira“ na mostu u Mitrovici.
2. Statut Zajednice opština: predstavljanje relevantnoj vlasti Kosova (Ministarstvo lokalne samouprave) kao nacrt tekst koji je u saglasnosti sa važećim zakonom Kosova.
3. Integracija svih/svih preostalih struktura lokalne samouprave države Srbije u jedinstveni institucionalni/ustavni okvir Kosova.
4. Telekom: potpisivanje Akcionog plana, omogućiti dobijanje preko ITU pozivnog broja na sledećoj ITU konferenciji sredinom oktobra 2014.
5. Energija: potpisivanje Akcionog plana, potpisivanje inter-TSO sporazuma između dve kompanije operatora prenosnog sistema (Transmission System Operators – TSO), uklanjanje ilegalno imenovanog menadžmenta jezera Gazivode na Severu Kosova.
6. Regionalna saradnja: nastaviti s promocijom inkluzivne regionalne saradnje; usredsređenje na učešće Kosova na regionalnim sastancima koji su posvećeni vladavini prava i bezbednosnim regionalnim inicijativama (od zajedničkog interesa) kao što su: SELEC, Law Enforcement Centre; PCC-SEE, Secretariat of Police cooperation convention for SEE (PCC-SEE); SEPCA, South East Europe Police Chiefs Association; RAI, Regional Anticorruption task force;
7. Oficiri za vezu: saglasnost o organizovanju zvaničnih poseta oficira za vezu u skladu sa sporazumom o Aranžmanima o oficirima za vezu (Liaison Arrangements).
8. IBM: potvrda da je izgradnja stalnih graničnih prelaza biti nastavljena, da su pripremni radovi završeni i da su ispunjeni zahtevi – nalazi EK u ovoj oblasti.
9. Ilegalni prelazi (illegal bypasses) (na primer, u svetlu poslednjih incidenata oko ilegalne seče šume sa žrtvama na obe strane): stalna blokada ilegalnih prelaza od strane Srbije.
10. Sloboda kretanja: u skladu sa Sporazumom o slobodi kretanja, omogućiti da dokumenta Kosova budu prihvaćena na svim prelazima između Srbije i trećih zemalja (trenutno to se primenjuje samo na dva prelaza).
11. Razjasniti pitanja u vezi sa primenom onog što je u dijalogu dogovoreno, u svetlu poslednjih instrukcija Ustavnog suda Srbije.

DODATAK BROJ 25

Završna izjava predsedništva Konferencije o Zapadnom Balkanu
28. avgusta 2014. u Berlinu

100 godina nakon izbijanja Prvog svetskog rata sastali su se predsednici vlada, šefovi diplomatija i ministri privrede Albanije, Bosne i Hercegovine, Kosova, Hrvatske, Crne Gore, Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, Srbije i Slovenije kao i predstavnici Komisije Evropske unije, budući domaćini Austrija i Francuska u okviru prve „Konferencije o Zapadnom Balkanu“ 28. Avgusta 2014. godine u Berlinu.

2014–2018: Četiri godine konkretnog napretka

1. Saglasni smo da današnja konferencija treba da da podsticaj periodu od četiri godine, u kom ćemo zajedno ulagati pojačane napore da dođe do daljnjeg konkretnog pomaka u procesu reformi, u rešavanju otvorenih bilateralnih i nacionalnih pitanja, kao i u procesu pomirenja unutar i između društava u regionu. Takođe zajedno težimo cilju da ojačamo ekonomsku saradnju i da uspostavimo temelje za održivi razvoj.

2. Doneli smo zajedničku odluku da se sastajemo jednom godišnje u ovom sastavu naredne četiri godina do 2018. godine, kako bismo realizovali danas dogovorene stavke i potkrepili ih daljnjim konkretnim projektima. Savezni kancelar Austrije je danas pozvao na prvu narednu konferenciju u Austriji 2015. godine; to će biti prilika za prvi bilans. Na daljnjim konferencijama u godinama do 2018. želimo da kontinuirano nastavimo rad na pitanjima koja su ključna za budućnost Zapadnog Balkana.

Put u evropsku budućnost

3. Pre samo 15 godina vesti iz regiona su uglavnom govorile o ratu, raseljavanju i razaranju. Danas je vidan napredak u regionu što se tiče uspostavljanja stabilnosti, izgradnje dobrosusedskih odnosa i modernizacije država, društava i privreda.

4. Politika proširenja Evropske unije je tome značajno doprinela. Sve države Zapadnog Balkana su uverene da im budućnost leži u Evropskoj uniji.

5. Vlada Savezne Republike Nemačke izričito podvlači svoju rešenost da državama Zapadnog Balkana da pruže jasnu evropsku perspektivu. Sve države Zapadnog Balkana će imati mogućnost da pristupe Evropskoj uniji, kada ispune pristupne kriterije. Nemačka je svesna svoje odgovornosti za mirnu, stabilnu, demokratsku budućnost Zapadnog Balkana, utemeljenu na vladavini prava, i nadalje će regionu pružati podršku na tom putu.

Intenziviranje regionalne saradnje kao neophodna osnova

6. Svi učesnici ističu neophodnost da se otvorena bilateralna pitanja u regionu reše što pre u smislu dobrosusedskih odnosa i rasta stabilnosti. Predsednici vlada Srbije i Kosova ponovo su potvrdili svoju rešenost da ubrzaju proces normalizacije odnosa. Tu spada i pronalaženje rešenja u sporu oko naziva između Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije i Grčke. Učesnici su se složili da ovaj spor hitno mora da se reši spremnošću obeju strana na kompromis. Tamo gde povoljan uticaj regionalnih suseda može pozitivno da utiče na rešavanje izazova unutrašnje politike, treba da se iskoristi. To u posebnoj meri važi za oživljavanje procesa sprovođenja reformi u Bosni i Hercegovini.

7. Države Zapadnog Balkana su se složile da intenziviraju međusobnu saradnju. U tom smislu regionalne organizacije kao što je „Poslovni savet“ preuzimaju važnu ulogu.

8. Regionalna saradnja treba da obuhvata i nivo civilnog društva. Države učesnice su potvrdili svoju zajedničku želju da jačaju međunarodnu razmenu pre svega i mlade generacije.

Jačanje dobre vladavine

9. Poseban izazov za mlade demokratije Zapadnog Balkana ostaje daljnje poboljšanje vladavine.

10. Države učesnice su saglasne da treba preduzeti daljnje mere u borbi protiv korupcije i organizovanog kriminala. Države Zapadnog Balkana su ponovo izrazili volju da unaprede reforme u svojim državama u cilju uspostavljanja veće pravne sigurnosti, očuvanja i jačanja nezavisnosti sudstva i da intenziviraju međusobnu saradnju u regionalnim i bilateralnim strukturama.

11. U pluralističkoj demokratiji treba stvoriti uslove da i opozicija može i želi da preuzme svoju ulogu u parlamentarnoj strukturi. Politički aktivno civilno društvo takođe može na konstruktivan način da podrži dalje jačanje demokratskog društva u državama Zapadnog Balkana, a samim tim i njihovo približavanje Evropskoj uniji. To podrazumeva, između ostalog, raznovrsnost medijske scene, nezavisnost sindikata i privredu koja, oslobođena negativnog uticaja politike, može da preuzme svoju ulogu kao deo društvene zajednice. Nemačka i dalje vidi svoju obavezu u tome da unapredi slobodu medija u regionu. Ministarstvo spoljnih poslova Savezne Republike Nemačke sa tim ciljem organizuje u okviru pratećeg programa današnje konferencije radionicu za dvanaest vodećih novinara iz svih država regiona.

Porast standarda putem održivog privrednog rasta

12. Održiv privredni rast, a samim tim i održiv rast standarda stanovništva, biće moguć isključivo kroz otvorena tržišta i inostrane investicije. Odlučujuće pri tom je pozitivna klima za investicije, naročito za investicije malih i srednjih preduzeća. Pri tom su pravna sigurnost i intolerancija prema korupciji od centralnog značaja. Države učesnice žele da poboljšaju saradnju i razmenu iskustava postojećih agencija za investicije sa nemačkom agencijom „Germany Trade and Invest“.

13. Države Zapadnog Balkana bi trebalo da pojačaju svoja nastojanja da prevaziđu postojeći deficit u uvozu i izvozu. Nemačka privreda će podržati dalje jačanje izvozne snage regiona pokretanjem inicijative za kupovinu proizvoda sa Zapadnog Balkana u proleće 2015. godine.

14. Regionalnim lancima za povećanje vrednosti proizvoda treba povećati konkurentnost. Inicijativa Nemačke privrede da se održi regionalna konferencija u septembru 2014. godine u Crnoj Gori i aktivnosti Regionalnog poslovnog saveta daće konkretan doprinos tim težnjama.

15. Države učesnice se slažu da evropska energetska politika dalje dobija na značaju za države Zapadnog Balkana. Regionalna saradnja u okviru energetske zajednice jugoistočne Evrope je bitan činilac, naročito u pogledu sigurnosti energetske snabdevanja, ciljeva energetske efikasnosti kao i u oblasti zaštite klime je. Države Zapadnog Balkana će i nadalje intenzivno učestvovati u daljem razvoju energetske zajednice, i prevazići će nedostatke u procesu implementacije.

16. Države učesnice su zajedničkog mišljenja da bi stvaranje saobraćajne zajednice za Zapadni Balkan dalo pozitivne impulse za ekonomski razvoj država regiona zbog poboljšane logističke povezanosti celog regiona sa jakim evropskim tržištima gde vlada jaka potražnja. Isto važi i za izgradnju informacione i komunikacione strukture pod pouzdanim okvirnim uslovima.

17. Države učesnice su zauzele zajednički stav da je neophodno stvoriti uslove za akademsko i profesionalno obrazovanje prema potrebama tržišta, kako bi se smanjio

broj nezaposlenih mladih ljudi. Projekti Nemačke privrede za unapređenje profesionalnog obrazovanja u državama Zapadnog Balkana služe tom cilju.

18. Nemačka je spremna da u okviru postojećih programa sprovede dodatne mere, kako bi podržala države regiona pri efikasnom korišćenju evropskih sredstava za približavanje Evropskoj uniji iz fonda „Instrument for Pre Accession Assistance“ (IPA). Već 25 godina je nemačka razvojna saradnja pouzdan partner za države Balkana. Ona je sastavni deo nemačkih nastojanja da te zemlje približi Evropskoj uniji i evropskim standardima.

DODATAK BROJ 26

Pregled odluka USS o Prvom sporazumu o principima koji regulišu normalizaciju odnosa

Vlada je uputila Narodnoj skupštini Izveštaj o dosadašnjem procesu političkog i tehničkog dijaloga sa privremenim institucijama samouprave u Prištini uz posredovanje Evropske Unije, uključujući proces implementacije postignutih dogovora, a dana 26. aprila 2013. godine Narodna skupština razmotrila je ovaj izveštaj i donela „Odluku o prihvatanju Izveštaja o dosadašnjem procesu političkog i tehničkog dijaloga sa Privremenim institucijama samouprave u Prištini uz posredovanje Evropske unije, uključujući proces implementacije postignutih dogovora“.

Ustavnom sudu je 7. maja Srpska radikalna stranka podnela inicijativu za ocenu ustavnosti Odluke Narodne skupštine Republike Srbije o prihvatanju izveštaja o dosadašnjem procesu političkog i tehničkog dijaloga sa Privremenim institucijama samouprave u Prištini, uz posredovanje EU, uključujući proces implementacije postignutih dogovora od 26. aprila 2013. godine.

Istom inicijativom zahtevalo se preispitivanje ustavnosti Odluke Vlade, kojom je prihvatila Prvi sporazum o principima koji regulišu normalizaciju odnosa, postignut u dijalogu o KiM u Briselu, 22. aprila 2013. godine. Narednog dana, Ustavnom sudu je podnet predlog za ocenu ustavnosti i zakonitosti parafiranog Prvog sporazuma o principima koji regulišu normalizaciju odnosa, od strane 21 poslanika Skupštine Srbije sa liste DSS – Vojislav Koštunica“, kao i po jedan poslanik SNS i NSS, te dva samostalna narodna poslanika.

Ustavni sud je na 35. Sednici odbacio predlog za ocenu ustavnosti i zakonitosti parafiranog „Prvog sporazuma o principima koji regulišu normalizaciju odnosa“ između Vlade Republike Srbije i Privremenih institucija samouprave u Prištini, od 19. aprila 2013. godine. (predmet IUo–247/2013) (Saopštenje sa 35. Sednice Ustavnog suda, održane 10. decembra 2014. godine, kojom je predsedavala Vesna Ilić Prelić, predsednica Ustavnog suda).

Uredba o posebnom načinu obrade podataka sadržanih u matičnim knjigama za područje Autonomne pokrajine Kosovo i Metohija

Vlada Republike Srbije donela je 14. novembra 2011. godine Uredbu o posebnom načinu obrade podataka sadržanih u matičnim knjigama za područje Autonomne po-

krajine Kosovo i Metohija („Službeni glasnik Republike Srbije“, broj 86 od 18. novembra 2011. godine).

Na inicijativu Demokratske stranke Srbije 25 narodnih poslanika je u svojstvu ovlašćenog predlagача pokrenulo 24. oktobra 2012. godine postupak za ocenu ustavnosti pred USS. Odluka o utvrđivanju nesaglasnosti doneta je 24. aprila 2014. Njome je utvrđeno da Uredba o posebnom načinu obrade podataka sadržanih u matičnim knjigama za područje Autonomne pokrajine Kosovo i Metohija („Službeni glasnik RS“ broj 86/11) nije u saglasnosti sa Ustavom i zakonom i odbacuju se zahtevi za obustavu izvršenja pojedinačnih akata i radnji preduzetih na osnovu Uredbe (<http://www.ustavni.sud.rs/>).

Uredba o posebnom načinu obrade podataka sadržanih u katastru zemljišta za Autonomnu pokrajinu Kosovo i Metohija

Osmog decembra 2011. godine doneta je Uredba o posebnom načinu obrade podataka sadržanih u katastru zemljišta za Autonomnu pokrajinu Kosovo i Metohija („Službeni glasnik Republike Srbije“, broj 94 od 14. decembra 2011. godine). Na inicijativu Demokratske stranke Srbije 25 narodnih poslanika je u svojstvu ovlašćenog predlagача pokrenulo 24. 10. 2012. godine postupak za ocenu ustavnosti pred Ustavnim sudom Republike Srbije. Zaključak o zastajanju sa postupkom donet je 18. 6. 2013. („Službeni glasnik RS“, broj 67/2013). Ustavni sud Republike Srbije je 26. 2. 2014. ovu Uredbu ocenio neustavnom (<http://www.politika.rs>).

Uredba o kontroli prelaska administrativne linije prema Autonomnoj pokrajini Kosovo i Metohija

Dvadeset trećeg decembra 2011. godine Vlada RS donela je Uredbu o kontroli prelaska administrativne linije prema Autonomnoj pokrajini Kosovo i Metohija („Službeni glasnik Republike Srbije“ broj 98 od 23. decembra 2011. godine). Na inicijativu Demokratske stranke Srbije 25 narodnih poslanika je u svojstvu ovlašćenog predlagача pokrenulo 24. oktobra 2012. godine postupak za ocenu ustavnosti pred USS. USS je Uredbu proglasio neustavnom (<http://dss.rs/neustavnost-briselskog-sporazuma>).

Uredba o posebnom načinu priznavanja visokoškolskih isprava i vrednovanja studijskih programa univerziteta sa teritorije Autonomne pokrajine Kosovo i Metohija koji ne obavljaju delatnost po propisima Srbije

Vlada RS je 9. februara 2012. godine donela Uredbu o posebnom načinu priznavanja visokoškolskih isprava i vrednovanja studijskih programa univerziteta sa teritorije Autonomne pokrajine Kosovo i Metohija koji ne obavljaju delatnost po propisima Republike Srbije („Službeni glasnik Republike Srbije“, broj 16 od 7. marta 2012. godine). Na inicijativu Demokratske stranke Srbije 25 narodnih poslanika je u svojstvu ovlašćenog predlagача pokrenulo 24. oktobra 2012. godine postupak za ocenu ustavnosti pred Ustavnim sudom Republike Srbije. Ustavni sud RS je 30. 4. 2014. doneo odluku o utvrđivanju nesaglasnosti (predmet IUo - 225/2013) („Službeni glasnik RS“, br. 119/2014).

Sporazum o telekomunikacijama i Sporazum o energetici

Sporazum o telekomunikacijama i Sporazum o energetici je potpisan 13. septembra 2013. godine u Briselu (<http://dss.rs/predlog-dss-za-ocenu-ustavnosti-sporazuma>).

o-telekomunikacijama-i-energetici). Demokratska stranka Srbije predala je 4. 11. 2013. godine Ustavnom sudu RS zahtev za ocenu ustavnosti sporazuma predstavnika Beograda i Prištine u oblasti energetike i telekomunikacija (<http://www.naslovi.net/2013-10-04/rtv/dss-vlada-kapitulirala-samo-u-svoje-ime/7316036>).

Zakon o potvrđivanju Sporazuma između Kraljevine Belgije i Republike Albanije, Bosne i Hercegovine, Republike Hrvatske, Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, Republike Moldavije, Crne Gore, Republike Srbije i Misije privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu u ime Kosova u skladu sa Rezolucijom Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1244 o privilegijama i imunitetima Sekretarijata Sporazuma o slobodnoj trgovini u centralnoj Evropi

Narodna skupština je na Četvrtoj sednici Prvog redovnog zasedanja u 2009. godini, 13. maja 2009. godine, donela Zakon o potvrđivanju Sporazuma između Kraljevine Belgije i Republike Albanije, Bosne i Hercegovine, Republike Hrvatske, Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, Republike Moldavije, Crne Gore, Republike Srbije i Misije privremene uprave UNMIK u ime Kosova u skladu sa Rezolucijom SB UN 1244 o privilegijama i imunitetima Sekretarijata Sporazuma o slobodnoj trgovini u centralnoj Evropi („Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori“, broj 38/09). Pred USS je 31. 10. 2012. pokrenuta inicijativa za pokretanje postupka za ocenu ustavnosti odredaba čl. 1, 2 i član 33, st. 3 i 4. USS je doneo Rešenje o odbacivanju inicijative (<http://www.ustavni.sud.rs/page/jurisprudence/35>).

Zakon o potvrđivanju multilateralnog sporazuma između Evropske zajednice i njenih država članica, Republike Albanije, Bosne i Hercegovine, Republike Bugarske, Republike Hrvatske, Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, Republike Island, Republike Crne Gore, Kraljevine Norveške, Rumunije, Republike Srbije i Misije privremene uprave UNMIK (u skladu sa Rezolucijom Saveta bezbednosti UN 1244 od 10. juna 1999. godine) o uspostavljanju zajedničkog evropskog vazduhoplovnog područja.

Narodna skupština Srbije je na četvrtoj sednici prvog redovnog zasedanja u 2009. godini, 13. maja 2009, donela Zakon o potvrđivanju Multilateralnog sporazuma između Evropske zajednice i njenih država članica, Republike Albanije, Bosne i Hercegovine, Republike Bugarske, Republike Hrvatske, Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, Republike Island, Republike Crne Gore, Kraljevine Norveške, Rumunije, Republike Srbije i Misije privremene uprave UNMIK (u skladu sa Rezolucijom SB UN 1244 od 10. juna 1999) o uspostavljanju Zajedničkog evropskog vazduhoplovnog područja („Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori“, broj 38/09). Pred USS je 17. 10. 2012. pokrenuta inicijativa za pokretanje postupka za ocenu ustavnosti odredaba čl. 1, 2 i 32. USS je doneo Rešenje o odbacivanju inicijative (<http://www.ustavni.sud.rs>) (*Gavrilović, 2015:16-20*).

VII) SPISAK LITERATURE

- *A 'Peace Treaty' for Sustainable Peace: A new beginning for Kosovo and Serbia (2012)*
Kosovo Institute of Peace, Policy Study, Pristinea No. 1/ 2012, December 2012,
- *Austrijski MUP Albancima s Kosova: Džabe dolazite, pare ne damo!, Tanjug, 10.2.2015, 15.22.*
- *Avramopoulos Dimitris (2015), Očekujemo viznu liberalizaciju za Kosovo, Tanjug, 10. mart.*

- *A dangerous game: Investments in the energy sector in Kosovo*, Kosovo Civil Society Consortium for Sustainable Development, <http://www.kosid.org/news/a-dangerous-game-investments-in-the-energy-sector-in-kosovo>.
- *Akcionni plan ekonomske vizije Kosova*, Vlada Kosova, Kancelarija premijera, 2011, http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Akcionog_plana_ekonomske_vizije_Kosova_2011-2014.pdf
- *An inquiry into the economic situation of north Kosovo businesses*, AKTIV, Mitrovica 2013. <http://ngoaktiv.org/fajlovi/An%20inquiry%20into%20the%20economic%20situation%20of%20north%20Kosovo%20businesses%20-%20NGO%20Aktiv.pdf>
- *Bajrami Agron (2013), Zajednica srpskih opština: Od sredstava za integraciju do neuspjeha (Grupa za pravno-političke studije*, <http://legalpoliticalstudies.org/2013/12/association-of-serbian-municipalities-from-a-tool-of-integration-to-a-disaster-in-themaking>.
- *Bjelić Predrag Ph.D. (2013), Monitoring primene dogovora u oblasti trgovine Beograda i Prištine*, Centar za Regionalizam, Leskovac, 17. decembar
- *Bjeloš Maja, Elek Bojan, Raifi Fjolla (2014), Integracija policije na severu Kosova: Napredak i preosatli izazovi u primeni Briselskog sporazuma*, Beogradski centar za bezbednosnu politiku (BCBP) i Kosovski centar za bezbednosne studije (KCSS), Beograd–Priština
- *Brotu Jan , 2015, Naša početna tačka je Briselski sporazum od 19. aprila 2013, CSM u Gračanici okupila za sto srpske, albanske i međunarodne predstavnike, „KoSsev“, Severana Mitrovica, 4. mart.*
- *Brovina, N., Hoxha, A., The potentials for Political and Economic Development of Kosovo Iliria International review, 2013.,* http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2417209
- *Brussels Agreement Implementation State of Play 1 October 2014 – 20 March 2015 (2015) Report submitted to the European Union / European External Action Service by the Government of the Republic of Kosovo, Prishtina, 23 March.*
- *CIA World Factbook – Kosovo*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html>
- (Čeku, 2007: 113)
- *Dačić Ivica (2015), Migracije Albanaca sa Kosova nisu problem Srbije, Tanjug, Beograd, 14. februar.*
- *Decentralization of Kosovo(2002), Forum for Ethnic Relations and YUCOM, Belgrade.*
- *Deda Ilir (2012), The Problem of Northern Kosovo, in: „Frozen Conflicts“ in Europe: Searching for pragmatic solutions and promoting reconciliation, Euro – Atlantic Council of Slovenia and Friedrich Ebert Stiftung, Bled, 1 September*
- *Deda Ilir i Čosaj-Mustafa Ariana (2013), Analize primene tehničkih sporazuma između Kosova i Srbije, „Politička analiza“, Kosovar Institute for Policy Research and Development – KIREED, Priština, broj 2 /13, jun.*
- *Deda Ilir (2015), End of Status Quo, Posted in Daniel Serwer – February 5,*
- *Del Re, 2007: 100, 101*
- *Derand, Žan-Arno (2009), Kosovska zamka, Hisperia edu, Beograd*
- *Do 1. oktobra sud i tužilaštvo u Kosovskoj Mitrovici (2015), Beta on line, Beograd, 28. mart 2015, 23.27h.*
- *Društveno-ekonomski uslovi na severu Kosova – izveštaj o stanju obrazovanja, European Center for Minorities Issues Kosovo, 2012,* http://www.ecmikosovo.org/wp-content/Publications/Fact_Sheets/Thematic_Factsheet_01_Education/serb.pdf
- *Đurić Marko (2015), CSM će finansirati Beograd, Priština i međunarodna zajednica, Tanjug/Blic on line, 3.3.*

- Đurić Marko (2015a), *Srbija protiv formiranja oružanih snaga Kosova*, „Beta“, Beograd, objavljeno: 9. marta.
- Ejodus Filip, Leon Malazogu and Milan Nič (2013), *Municipality Election in Northern Kosovo: Towards a New Balance*, Belgrade Center for Security Policy, Democracy for Development, Central European Policy Institute, Bratislava . Budapest . Prague – Warsaw, October 8.
- Ejodus Filip (2014), „The Brussels Agreement and Serbia’s National Interests: A Positive Balance heet?“, *Policy Briefs – Serbia*, Konrad Adeeanner Stiftung, Belgrade, April
- Energetska zajednica jugoistočne Evrope na delu, *Evropski pokret u Srbiji i KIPRED*, 2008.
- *Environmental management in Kosovo – Heavy Metal Emissions from Trepca*, Teksam, Insitut for Miljo, Teknologi og Samfund, Roskilde Universitet, Danska, 2003-2004, http://www.rucsdigitaleprojektbibliotek.dk/bitstream/1800/210/1/Environmental_management_in.pdf
- European Bank, *Transition Report 2013 Stuck in Transition, Country Assessment Kosovo* - <http://tr.ebrd.com/tr13/en/country-assessments/2/kosovo>
- Filimonova Anja (2015), *Od koga i zašto beže Albanci s Kosova*, www. Kosovo, 16/02/2015, 07:36
- Gavrilović Zoran, Dimitrijević Pavle (2015), *Izveštaj o primeni Briselskog sporazuma (od strane Republike Srbije). Period jun – decembar 2014. godine*, Biro za društvena istraživanja (BIRODI), Beograd, Januar.
- Grđžaliju (2014), *Kosovo oaza ljudi bez nade*, „Novi magazin“, Beograd, 25. novembar.
- Gutierrez Espada Cesareo (2014,) *The Agreement on the Normalization of Relations between Serbia and Kosovo* (2013), *IEMed. Mediterranean Year Book*
- Gallucci, Gerard M. (2015), *What next for Kosovo Serbs*, „TransConflict, February 26
- Hajdari F. (2015), „Reportaža“, *Večernje novosti*, Beograd, 6. februar
- Hysa Ylber (2002), „Shared Cities“: *Mitrovica Case Study (Working paper)*, Council of Europe, Strazburg, December
- Ima li denacionalizacije na Kosovu i Metohiji, *Danas*, http://www.danas.rs/danasrs/ekonomija/ima_li_denacionalizacije_na_kosovu_i_metohiji.4.html?news_id=265914
- International Monetary Fund – Country Info – Kosovo, <http://www.imf.org/external/country/UVK/>
- Ivošević Zoran (2014), „Ustavni pogled na Briselski sporazum“, *Danas*, Beograd, 21. april 2014.
- *Izveštaj o dosadašnjem procesu političkog i tehničkog dijaloga sa privremenim institucijama samouprave u Prištini uz posredovanje Evropske Unije, uključujući proces implementacije postignutih dogovora* (2012), Vlada Republike Srbije, Beograd
- *Izveštaj o dijalogu Beograd – Priština* (2013), „Vreme“, Beograd, 25. april, <http://www.vreme.co.rs/cms/view.php?id=1112364>
- *Izveštaj o napretku u dijalogu Beograda i Prištine* (2015), Kancelarija za Kosovo i Metohiju. Vlada. Republika Srbija, Beograd, april.
- Janjić, Dušan (2012), „The case of Northern Kosovo and Mitrovica“, in: „Frozen Conflicts“in Europe: Searching for Pragmatic Solutions and Promoting Reconciliation, Euro-Atlantic Council of Slovenia and Friedrich Ebert Stihung, Bled.
- Janjić, Dušan (2014), *Solving the Issue of Northern Kosovo and Regional Cooperation*, in: *Civic and Uncivic Values in Kosovo. History, Politics, and Value Transformation*, edited by Sabrina P. Remeta, Albert Simkus and Ola Listhaug, CEU Press, Budapest – New York.
- Janjić Dušan (2015), „Biće promene zakona i Ustava“, *CSM u Gračanici okupila za sto srpske, albanske i međunarodne predstavnike (KoSSev, Severana Mitrovica*, 4. mart.

- Järvenpää Minna (2014), *Lessons from Kosovo*, www.suedosteuropa-gesellschaft.com
- Jelovac Bojana (2014), *Nikolić beži od odgovornosti za Kosovo*, *Blic on line*, Beograd, 30. decembar, 22.10h
- Jovanović Jelka (2015), *Put bez povratka*, „*Nezavisne novine*, Banjaluka, 11. februar.
- *Kako oživeti rudnik Trepča*, *Radio Slobodna Evropa*, 2013. <http://www.slobodnaevropa.org/content/izmedju-severa-i-juga-kako-oziveti-rudnik-trepca/25064575.html>
- Kammen D., Mozafari, M., Prull, D., *Sustainable Energy Options for Kosovo*, *Goldman School of Public Policy, University of California, Berkley*, 2012, http://rael.berkeley.edu/sites/default/files/Kosovo%20Energy%20Scenarios-19-Jan-2012_0.pdf
- *Kosovo Country Environmental Analysis*, *World Bank*, 2013, http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2013/03/26/000445729_20130326111258/Rendered/PDF/750290ESW0P1310LIC00Kosovo0CEA0Rprt.pdf
- *Kosovo dobilo SWIFT i IBAN kodove*, *Tanjug*, 12.8.2014, <http://www.tanjug.rs/novosti/140845/kosovo-dobilo-swift-i-iban-kodove.htm>.
- *Kosovo Economy Profile*, *Index Mundi*, http://www.indexmundi.com/kosovo/economy_profile.html
- *Kosovo Environment and Climate Analysis*, *Environmental Economics Univt, Department of Economics, University of Gothenburg*, 2008, <http://www.sida.se/globalassets/global/countries-and-regions/europe-incl.-central-asia/kosovo/environmental-policy-brief-kosovo.pdf>.
- *Kosovo: Independence, status, perspectives. Adjusting regional policies of ethnicity and borders* (2011) Edited by Dušan Janjić Ph. D. and Ylber Hysa, *Longo Editore Ravenna*.
- *Kosovo između obnovljivih izvora energije i uglja*, *Energy Observer*, <http://www.energyobserver.com/vesti.php?lang=1&ID=41034>.
- *Kosovo namerava da ostvari ciljeve vezane za obnovljivu energiju*, *SEE Times*, 24.2.2011. http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/sr_Latn/features/setimes/features/2011/02/24/feature-04.
- *Kosovo's Status and Its Regional implications. A Policy Paper* (2008) *Europe and the Balkans International network and Istituto per l'Europa centro – orientale e balcanica*, Forly, October 15.
- *Kosovo 2014 Progress Report. Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Enlargement Strategy and Main Challenges 2014-2015*, *European Commission, Brussels*, 8.10.2014, SWD (2014) 306 final
- *Kosovo Unlocking Growth Potential: Strategies, Policies, Actions*, *A Country Economic Memorandum* (2010) Report No. 53185-XK, *World Bank, Poverty Reduction and Economic Management Unit Europe and Central Asia Region*, April 10.
- *Lene, Štefan* (2012), *Međunarodna zajednica ne želi podelu Kosova*, *Politika*, Beograd, Septembar 2012, www.politika.co.yu
- *Lehne Stefan* (2012a) *Kosovo and Serbia: Toward a Normal Relationship*, „*Policy Outlook*“, *Carnegie Endowment for International Peace*, Washington D.C., March.
- *Lekvall Ebba* (2014), *Ensuring the „future“ of Kosovo in the European Union trough Serbia's Chapter 35 Negotiations*, *Group for legal and political studies*, „*Opinion 2*“, October
- *Lost in Stagnation. Big Deal* (2015), *Balkan Investigative Reporting Network Kosovo (BIRN)*, *Interviews Kosova*, *Center for Research Transparency and Accountability*, Pristine, April

- Maljazogu Leon (2015), Kosovo protiv bilo kakvih upravnih i administrativnih ovlašćenja, KoSSev, Severna Mitrovica, 4 mart.
- (Mameli, 2007: 40).
- Martino Francesco (2014), Kosovo: Beyond the „Brussels Agreement“, Analysis ISPI, Prishtine, No. 254, May
- Mehmeti Leandrit I.(2014), Kosovo – Serbia: normalization of relations or just diplomatic theatre? An analysis of the April 2013 EU brokered agreement between Kosovo and Serbia, Working Paper, University of South Australia, Adelaide, AUSTRALIA at leandrit.mehmeti@mymail.unisa.edu.au
- Metal Processing Industry in Kosovo, SouthEast European Industrial Market, Issue 3, September 2012, <http://see-industry.com/industrial-statieng.aspx?br=51&rub=288&id=812>
- Migracija, porodica i budućnost Kosova (2006) Evropska inicijativa za stabilnost, Berlin i Istanbul, 19 septembar
- Milivojević Zoran (2015), Kosovo i Metohija i pristupanje Srbije EU, Centar za strateške alternative, Beograd
- Milojević Zoran (2015a) Šta je problem u otvaranju poglavlja 35, Radni papir, Beograd, mart
- Ministarstvo inostranih poslova Republike Kosovo <http://www.mfa-ks.net/?page=3,119>
- Ministarstvo poljoprivrede Republike Srbije (2014), Razgovor sa predstavnicima Foruma za etničke odnose, radni papir, Forum za etničke odnose, Beograd, jun.
- Ministarstvo za trgovinu i industriju Kosova - http://invest-ks.org/repository/docs/Turnover_of_goods_in_foreign_trade.pdf
- Monitoring implementacije dogovora između Kosova i Srbije u oblasti slobode kretanja ljudi i roba (2013), Centar za regionalizam, Novi Sad.
- Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije (2009), Vlada Republike Srbije, Beograd, april.
- Nikolić dramatisovao priznanje KiM (2014), B92. On line, 30. decembar, 20.38 h
- Morina Engjellushe (2014,) „Brussels ‘First Agreement’ – A year after“, Policy Briefs – Kosovo, Konrad Adenauer Stiftung, Prishtina Council on Foreign Relations, Prishtina, April
- Olters, Jan-Peter, speech on the occasion of KOSID workshop on sustainable energy options in Priština, World Bank, 2014, <http://www.worldbank.org/en/news/speech/2014/02/27/kosid-workshop-sustainable-energy-options-kosovo> .
- Opinions of Serbs in Northern Kosovo? Mosaic of hope, challenges and expectations (2014) Kosovo Fabudation for Open Society and Open SocietyFoundation Serbia, Priština – Beograd, august.
- Otvorena železnička stanica „Kosovska Mitrovica – Sever“ i uspostavljen redovan železnički putnički saobraćaj na relaciji Kraljevo – Kosovska Mitrovica – Sever, Železnice Srbije, http://zeleznicesrbije.com/system/sr-latin/home/newsplus/viewsingle/_params/newsplus_news_id/46997.html
- Pajvančić, dr Marijana (2012), Working paper: „Consultations on institutional management of the Serbia – Kosovo relations“, Organized by Regional program Rule of Law SEE German Fond Konrad Adenauer, Budva, 25–28. November.
- Perspektiva Severnog Kosova u procesu normalizacije odnosa Beograda i Prištine (2013), Policy Paper, Forum za etničke odnose, Broj 1
- Phillips, David L.(2013), How to Heal Balkan Wounds for Good, OP- ED Contributor, May 9
- Pozivni broj za Kosovo 383, Blic Online, 9.8.2013. <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/398055/Pozivni-broj-za-Kosovo-383>

- Pismo ministarke za dijalog Kosova i Srbije Edite Tahiri predstavniku EU Fernandu Đentiliniju (2015), B92 on line, January 06.
- Priština: Beograd krši sporazume iz Brisela (2015), Tanjug, 25 mart, 14.01.
- Privatizacija na Kosovu bez zakona o privatizaciji, SEETimes, 28.6.2012, http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/sr_Latn/features/setimes/features/2012/06/28/feature-01
- Privatizacija na Kosovu opterećena optužbama za korupciju, Naslovi. Net, maj 2013, <http://www.naslovi.net/2013-05-16/rtv/privatizacija-na-kosovu-opterećena-optužbama-za-korupciju/5692132>
- Privredna Komora Srbije, razgovor sa predstavnicima Foruma za etničke odnose, jul 2014
- Progress on Mitrovica (2014), Kosovo Foundation for Open Society, Prishtinë, June
- Rashiti Naim (2015), *Serb Integration Kosovo, Working Paper, Balkans Group – Research and Policy for Peace-building and State-building in Southeast Europe, Prishtine,*
- Razgovori predstavnika Foruma za etničke odnose sa predstavnicima medija i civilnog društva u opštinama na severu Kosova
- Realizacija Briselskog sporazuma – neformalno, nezavisno, bez javnosti i sa malo rezultata. Glavni zaključci i preporuke monitoringa sprovođenja Briselskog sporazuma od strane Republike Srbije (2015). Biro za društvena istraživanja – BIRODI, Beograd, www.birodi.rs
- Rita Augestat Knudsen, *Privatization in Kosovo, The international project 1999-2008, Norwegian Institute of International Affairs, 2010*
- Sahiti, Naser, *National Background Report on Energy for Kosovo**, Faculty of Mechanical Engineering, University of Priština, 2012. http://wbc-inco.net/object/document/9828/attach/0_National_Background_Report_Energy_Kosovo_2012.pdf
- *Searching for Solutions for Kosovo's North (2012) Council for Inclusive Governance, New York.*
- *Serbia and Kosovo: The Path to Normalization (2013) Crisis Group Europe Report N°223, 19 February.*
- Serwer D, 2013, 'Done deal, now the hard part', *Peacefare*, 22 April 2013, at <http://www.peacefare.net/?p=14556> accessed on 25 April 2013.
- Simić Živorad, Janković Aleksandar (2015) *Kipar: Istorijat ujedinjenja.*
- *Srbija nema pravo da se meša u privatizaciju, Slobodna Evropa, 22.8.2012, http://www.e-novine.com/region/region-kosovo/70195-Srbija-nema-pravo-mea-privatizaciju.html*
- *Srpska zajednica na Kosovu, Helsinški komitet za ljudska prava u Srbiji, http://www.helsinki.org.rs/doc/Serb%20Community%20in%20Kosovo.pdf str 15*
- *Srpska zajednica na Kosovu, Helsinški odbor za ljudska prava, Beograd, 2012.*
- *State of Play in Implemetation of the Brussels Agreements, Vlada Kosova, januar 2014, http://www.peacefare.net/wp-content/uploads/2014/02/Kosovo-Report-on-implementation-state-of-play-of-the-Brussels-Agreements-160114-signed-2.pdf*
- *Strategija dugoročnog ekonomskog razvoja srpske zajednice na Kosovu I Metohiji, Vlada Srbije, 2007. http://www.gs.gov.rs/lat/strategije-vs.html*
- *Šta je naše na Kosmetu, Politika Online, 2007, http://www.politika.rs/rubrike/Tema-nedelje/SHta-je-nashe-na-Kosmetu/t19514.lt.html*
- *Tači pozvao investitore da ulazu u Brezovicu, RTKLive, mart 2013., http://www.rtklive.com/rtk2/?cid=1&newsId=82758&mfr979e=Yj77tm6%5Ee@03zdlKmp+v8wx&zcK3~cs0!T5@O8CQZ5nRdjcwGNiixe&G1c9S)20%5EiSAs9JOZ16c~x*
- Tahiri, Edita (2015), *Postignut dogovor o raspuštanju Civilne zaštite, „Beta“, Blic on line, 26. 3; 20.47.*

- Tahiri, Edita (2015a), *Srbija mora da prizna Kosovo pre ulaska u EU*, „Danas“, Beograd, 10. mart, <http://w.w.danas.rs>.
- Tahirijeva pisala EU zbog Srbije (2015), B92 on line, 6. januar
- Tasić Jelena (2015), *Da li je osnivanje oružanih snaga Kosova deo ranijih političkih dogovora*, „Danas“ Beograd, 10. mart, <http://w.w.danas.rs>.
- Tasić, Jelena (2015a) *Dogovor o gašenju srpske Civilne zaštite na severu KiM*, Danas, Beograd, 28 mart, <http://w.w.danas.rs>.
- Tawil, E. *Imovinska prava na Kosovu: Ukleto nasleđe jednog društva u tranziciji*, Međunarodni centar za tranzicionu pravdu, Njujork, SAD, 2009. http://www.ictj.org/sites/default/files/ICTJ-FormerYugoslavia-Property-Rights-2009-Serbian_0.pdf.
- TE Kosovo je sagorelo milione, „Energy Observer“, 2012. <http://www.energyobserver.com/vesti.php?lang=1&ID=38575>
- The Investment Promotion Agency of Kosovo (IPAK), <http://www.mti-ks.org/en-us/Investment-Promotion-Agency-of-Kosovo>.
- Trepča danas – jedna firma, dva sistema, *Politika Online*, 1. 6. 2014. <http://www.politika.rs/rubrike/Ekonomija/Trepca-danas--jedna-firma-dva-sistema.sr.html>
- Weber Bodo and Bassuener Kurt (2013) *Normalization of relations between Belgrade and Prishtina in the context of European Integration. Challenges for the Republic of Serbia's regional policy. A policy roundtable organized by the Heinrich Böll Foundation Serbia, the Center for Foreign Policy and the Democratization Policy Council, Belgrade, December 10.*
- World Bank, *Country Snapshot Kosovo* (2014) Washington D. C.april. <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/Kosovo-Snapshot.pdf>
- Ustav Republike Srbije (2006), „Službeni glasnik“, Beograd, broj 98, 10. novembar.
- Zakon koji se primenjuje na Kosovu, Uredba UNMIK-a , 12.12. 1999, http://www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/04serbian/SC1999regs/RSC1999_24.pdf.
- Zakon o posebnim uslovima prometa nepokretnosti, Službeni glasnik SRS“ br. 30/89, 42/89 i „Službeni glasnik RS“ br. 22/91, dostupno na http://adattar.adatbank.transindex.ro/Szrbia/Zakon_o_posebnim_uslovima.htm
- Zakon o prometu nepokretnosti, Službeni list SAP Kosovo br. 45/81, 29/86, 28/88, dostupno na <http://www.kpaonline.org/frameWorkPDFs/srpski/Zakon%20o%20Prometu%20Nepokretnosti.pdf>
- Zakon o ratifikaciji Ugovora o zajmu za izgradnju deonice magistralnog puta Mitrovica-Priština, sa Saudijskim fondom za razvoj, Skupština Kosova, 2013, na: www.kuvendikosoves.org
- Zečević Dragana (2015), *Merdare: Albanci beže od bede i islamista*, 6. februar, 14.45 – Zečiri Adrian i Tro Piter (2015), *Udruženje/Zajednica većinski srpskih opština – Mnogo spekulacije, malo preciznog odgovora i odsustvo implementacije*, Policy Paper, European Center for Minority. Issues Kosovo, Priština, 22 februar, na: www.ecmikosovo.org, info@ecmikosovo.org
- 2014 *Index of Economic Freedom – Kosovo*, The Heritage Foundation, <http://www.heritage.org/index/country/kosovo>
- Xharra Besiana, Barlovac Bojana (2010), *Wires Stay Crossed in Serbia-Kosovo Electricity Row* (2010) BIRN, Pristina, October 4.

FORUM
Godina 5, № 1A, 2015

IZDAVAČ
Forum za etničke odnose, Beograd

GLAVNI UREDNIK
Nenad Đurđević

AUTOR
Dr Dušan Janjić

PREVOD NA ENGESKI JEZIK:
Dragica Todorović

LEKTURA
Lektura & Korektura

PRIPREMA ZA ŠTAMPU
Predrag M. Popović

ŠTAMPA
Caligraph, Beograd

TIRAŽ
100 primeraka

Izlazi povremeno

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

323.1

FORUM : Policy paper / glavni urednik Nenad Đurđević. –
God. 3, br. 2 (2013)– . – Beograd : Forum za etničke odnose,
2013– (Beograd : Caligraph). – 24 cm

Povremeno. - Tema br. 1 (2015): Izazovi normalizacije / Dušan
Janjić. – Ima izdanje na drugom jeziku: Forum - Forum for Ethnic
Relations = 1451-6357

ISSN 2335-0490 = Forum (Forum za etničke odnose)

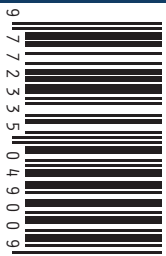
COBISS.SR-ID 207523340

---

www.fer.org.rs

ISSN 2335-0490

Izazovi normalizacije